

KUBBEALTI
AKADEMİ

Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 147
Yıl 37 / 3
Temmuz 2008

Üç ayda bir yayınlanır.

Kubbealti İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
Sinan Uluant

Yazı işleri müdürü
Mehmet Nuri Yardım

Yayın danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel
Zeynep Uluant

Dr. Nevnihal Bayar

Dergi tasarımı
Ersu Pekin

info@kubbealti.org.tr

www.kubbealti.org.tr

Kubbealti İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli

Yurtiçi: 30.- YTL.
Kurumlar: 30.- YTL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:

Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
6298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı

Özal Matbaası

Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul

Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

- 5 Değerli Kubbealtı Dostları, *Kubbealtı*
- 7 Fâtih ve Rumeli Hisarı, *Sâmiha Ayverdi*
- 10 Yarım Asır Önce Şeb-i Arûs-3, *Özcan Ergiydiren*
- 20 Fetret Devri Bereketi, *Prof.Dr. Mehmet Demirci*
- 27 Sâmiha Ayverdi'de Âile ve Gençliğin Yetiştirilmesi, *Hüsnü Y. Livatyalı*
- 37 Hastalara Şifâ, Dertlilere Devâ, *Prof. Dr. Beynun Akyavaş*
- 43 Tarhan Vâlide Sultan, *Hicran Göze*
- 46 Enderunlu Latif Ağa, *Av. Cemil Altınbilek*
- 48 Kültür Üzerine, *Prof. Dr. Ali Murat Daryal*
- 55 Aysel Yüksel ile Hasbihâl, *Zeynep Uluant*
- 64 Gelsen Yûnus Kahrolursun Sen bu Dem, *Muhterem Yüceylmaz*
- 70 Öküzün Boynuzu, *Ayşe Göktürk Tunceroğlu*
- 72 A.A.Konuk'un *Fusûl'l Hikem ve Mesnevî Şerhleri*, *Prof.Dr. Dilaver Gürer*
- 84 Dede Korkut ile Hasbihâl, *Ali Osman Coşkun*
- 90 Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım, *Kemal Y. Aren*

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın yeni bir sayısında yine birlikteyiz. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'mızın Başkanı İlhan Ayverdi, "2008 Türk Diline Hizmet" ödülüne lâyık görüldü. Karaman Belediyesi tarafından düzenlenen, Türk Dil Bayramı faaliyetleri çerçevesinde 7 Mayıs 2008 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu'nda yapılan törende İlhan Ayverdi'nin ödülü, Mütevelli Heyeti Başkan vekili Sinan Uluant tarafından alındı.

Bu seneki Kubbealtı Sohbetleri'nin yedincisi "27 Mayıs İhtilâli" hakkındaydı. 10 Mayıs'ta vakfımızın Köprülü Mehmet Paşa Medresesi'nde gerçekleşen toplantının konuşmacısı fikir adamı Râsim Cinisli idi. Kubbealtı Kitap Sohbetleri'nde ise Gülnur Duran, vakfımız neşriyatı arasında çıkan Ali Üsküdârî adlı eserini anlattı.

Türkçe ile ilgili faaliyetlerimiz aralıksız devam ediyor. Toplu Konut İdâresi'nin son yıllarda inşaat firmalarıyla berâber yaptığı birçok projede yabancı isim kullanılması üzerine, vakıf olarak bu konuda üst seviyede teşebbüslerde bulunduk ve müspet cevap aldık. TOKİ bundan sonra yapılacak konut projelerine Türkçe isim koyma mecburiyetini getirdi. Bu konudaki hassasiyetimizi dikkate alan ve gerekli adımları atıp bu önemli kararı veren TOKİ Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

Vakfımızın desteği ile Gülbin Öztürk tarafından Bodrum'da "Çiçek Resimleri Sergisi" açıldı. "Çiçek" konulu tezhip-ebri-çini ve suluboya çiçeklerden meydana gelen sergi, 16-23 haziran tarihleri arasında Bodrum Kalesi'ndeki Batı Kafeterya'da ziyaretçiler tarafından gezildi.

Kubbealtı kurslarının kış sezonu sona ererken her sene olduğu

gibi bu yaz da talep üzerine iki kurs açtık. Hat 17 Mayıs'ta, Osmanlı Türkçesi kursu ise 7 Haziran'da başladı. Her iki kursumuz yaz boyunca devam edecektir. Ekim 2008 târihinden itibaren de bütün kurslarımızın yeni dönemi başlayacaktır. Bu arada kursunu tamamlayan öğrencilerimize, törenle kurs bitirme belgeleri verilmiştir.

Ümrâniye Belediyesi, ilçede 23 kültür merkezini halkın hizmetine sundu. Bunların arasında olan "Elmalıkent Sâmiha Ayverdi Gençlik Merkezi ve Bilgi Evi" 23 Nisan'da Ümraniye'de açıldı. Şehitler Parkı, Kâzım Karabekir Mahallesi 2. Mandıra Sokağı'ndaki kültür merkezine Vakfımız tarafından Sâmiha Ayverdi külliyyâtı hediye edildi.. Haziran ayının başında Sâmiha Ayverdi Anadolu Lisesi'nde dönem sonu törenleri yapılmış ve başarılı öğrencilere ödüller verilmiştir. Her iki törene vakfımızın yöneticileri de katılmıştır.

Vakfımızın yayınladığı kitaplarla ilgili yazı ve haberler basında ve internet sitelerinde çıkıyor. Özellikle Konya Defterleri ve Ali Üsküdârî kitaplarımız hakkında basında önemli tanıtım yazıları yer aldı.

Öte yandan TÜYAP'ın Bursa ve İzmir Kitap fuarlarında yayınlarımız okuyucuya sunuldu.

Bu arada BDD şirketi ile yaptığımız anlaşma ile, Kubbealtı Akademi Mecmuası NT ve Gökkuşağı mağazaları ve bir çok büyük kitapçıda okuyucuya sunulmuştur. Anadolu'da mecmuamızı kitapçılardan temin etmek isteyen okuyucularımıza önemle duyurulur.

Mayıs ve Haziran ayında vefat eden Türk dünyâsının en büyük romancısı Cengiz Aytmatov, şâir Dilâver Cebeci, minyatür sanatkârı Nusret Çolpan ve bestekâr Avni Anıl'ı rahmetle ve saygıyla anıyoruz.

Mecmuamızın Ekim-Aralık 2008 sayısını "Yahyâ Kemal Beyatlı Özel Sayısı" olarak hazırlıyoruz. Bu sayının büyük şâirimizin şânına yakışacak zenginlikte bir kaynak olacağını ümit ediyoruz. Yeni sayıda buluşmak üzere hoşça kalın.

Kubbealtı

Fâti̇h ve Rumeli Hisarı

Sâmiha Ayverdi

Târihlerin Şarkî Roma dedikleri Bizans'ı asırlardır nice devletler kuşatmış ve zap-tetmek üzere ordular göndermiş olduğu halde hiçbirini bu arzusuna ulaşamamıştır.

Fakat artık halkın da, krallarının da, kuşatmanın Bizans'ın ölü-mü demek olacağını iyice akılları kesmiş oluyordu. Buna rağmen, gene de taht rekâbeti devam ediyor, fırsat bulan zümreler tahttan birini indirip öldürürken bir başka zümre de kendi tuttuğunu tahta çıkararak kavga gürültü devam edip gidiyordu.

Asırlar evvel, Jüstinyen, Ayasofya Kilisesi'ni yaptırırken, sanki taht rekâbeti sona erecek sanıyordu. Halbuki Bizans 1453 senesine geldiği zaman Papa, Katoliklerin can düşmanı dedikleri Ortodoks-lara yardım vâdi ile imdat göndereceğine söz verdiği halde ne ya-zık ki Bizans'ta gün günden gerek cephâne ve silâh, gerek gıdâ mal-zemesi tükenir hâle gelmesine rağmen Roma'nın meşhur Papa'sı II. Pius gene tükürdüğünü yalamış ve: "Ya Katolik olacaksın, yâhut bana bel bağlama." diye son sözünü söylemişti. Ortodoksların meşhur devlet adamı Grandük Notaras da; "Ayasofya'da kardinallerin külâhını görmektense Türklerin sarığını görmeyi

tercih ederim,” diyecek hâle gelmiş bulunuyordu.

*

Her yaptığını ve yapacağını bir plan dâhilinde gerçekleştiren Birinci Sultan Mehmed, Bizans duvarını Anadolu ile Rumeli arasın-da kaldırmaya hazırlanmadan evvel Birinci Sultan Bâyezid, Anado-lu Hisarı'na bir kale yaptırmış ve her dendanına bir nöbetçi dikerek dışarıdan Bizans'a yardım edilmesini önlemek için tedbir almıştı. Ama kısa zaman sonra adı Fâtih Sultan Mehmed olan koca hâkan bunun karşısında Rumeli Hisarı'nı yapmayı düşünmüş ve planını da Türk mîmarlarına hazırlatmış bulunuyordu. Attığı her adımda bir planın izi bulunduğu için bu muazzam kalenin malzemesi çok-tan hazırlanmış ve tepe tepe temelin atılacağı yerler belli olmuştu. Ayrıca çok tez canlı ve planlı olduğu kadar da mâcerâperest olma-dığı için bu işi ne kadar zamanda yapacağını ezbere biliyor ve her burcun inşâsını, Saruca Paşa, Zağnos Paşa, Çandarlı Halil Paşa gibi kumandanların idâre ve gayretine havâle etmiş bulunuyordu.

Aynı zamanda askerlerin barınacağı kışlası da olan kale böylece dört ay gibi bir zamanda yapılmış oldu.

Bizans, yabancı gemilerin Haliç'ten içeri girmemesi için iki ağ-zını birbirine muhkem zincirler ve demir halkalarla sağlama alıp kapatmıştı.

Bu hal karşısında Fâtih, Haliç'e başka yoldan girmeyi akıl etmiş ve tasavvurunu dahi zihninde tasarlamış idi. Öyle ki, uzun kesilmiş ağaçlardan kızaklar yapılarak fıçı fıçı yağlarla kaygan hâle getiril-dikten sonra her birini dörder mandanın çekeceği, yanlarından ve arkalarından da Yeniçerilerin iteceği

gemiler bütün müşkülâta rağmen Haliç'e doğru yol almış bulunuyordu.

Ne hazin ki üç gün üç gece devam eden bu anlî şanlı cenk planı-nı Türk gençliğinin kafasına yerleştirecek bir hamiyet göstermiş de-ğiliz. Hangimizin çocuklarına, “Fâtih, gemisini karadan nasıl yürüt-tü ve Haliç'e nasıl indirdi,” dersek bir doğru mâlûmat verebilir? Ne yazık ki tadrîsat âlemimizde misli görülmemiş bu zafer ve plan hâ-rikasını yaşatacak bir programımız da mevcut değıl.

*

Yazımızı gene Rumeli Hisarı semtine döndürelim. Yakın za-manlara kadar Rumeli Hisarı, tepelerinden vâdilerine kadar Nâfi Baba isimli bir Bektâşi şeyhinin tapulu malı idi. Fakat Nâfi Baba öldükten sonra vârisi Hüseyin Bektaş'a kalan bu arâziye göz dikmiş olan Amerikalılar, gözümüzün içine baka baka tepeleri vâdileri tapulu mal hâline getirmekten geri kalmıyorlardı. Zîra ne de olsa artık bu işe dur diyecek ne bir Fâtih Sultan Mehmed, ne de bir Yavuz Sultan Selim mevcuttu.

Bir de Nâfi Baba zamânında ufacık bütçesiyle yaşayan bir esnaf mahallesi vardı ki toprakları günün birinde gene Amerikalılar tara-fından satın alınmıştı. Böylece Amerikalılar bu hesaplı müstemleke-cilik anlayışıyla tepelerden aşağılara inmekten de geri kalmamıştı.

Bununla berâber, Rumeli Hisarı'nda kaleden tâ sâhile kadar de-vam eden geniş bir rıhtımın tuttuğı kara parçası da vardı ki, artık ne Avrupa'nın ne Asya'nın el uzatacağı bir yerdî. Zîra orası bir kab-ristandı. İçindeki kimseler, “Gelin, burasını size satalım,” diyemez-lerdi.

Şuna sevinirim ki gururlanmak değil, bu fırsatı bize veren Allah'a şükretmek îcap eder. Öyle ki artık buraları diriler değil, ölümler muhâfaza ediyor. Çünkü ölümlerin bugünkü dirilerden daha dış geçirilmez kuvvette olduğunu görmek hiç de yanlış olmasa ge-rek. Meselâ işte “Sefâin-i Harbiye zâbitlerinden Binbaşî Hayrettin Bey burada senden bir Fâtiha istiyor,” diyen taş sâdece bunlardan biridir.

*

Ne olur, hiç olmazsa bundan sonra ölümlerden daha ölü olan biz diriler uyanıp bir Bizans fethinin târihteki önemini vakit geçirme-den çoluğumuza çocuğumuza öğretelim ve böylece henüz ölmedi-ğimizi târihe anlatmış olalım.

Yarım Asır Önce Şeb-i Arûs-3

Özcan Ergiydiren

B anarlı

1959 yılı Şeb-i Arûs’unda Sâmiha Ayverdi ve Ali Nihad Tarlan’dan sonra sıra Nihad Sâmi Banarlı’ya gelmişti. Türkçenin âşığı, müdâfî, mücâhidi olan, îmanlı yüreği vatan sevgisiyle dolu, engin ve zengin bir kültüre sâhip bu asil ruhlu vakûr adam kürsüye gelerek başını hafifçe yana eğdi ve o son derece güzel, âhenkli İstanbul Türkçesiyle konuşmaya başladı:

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, insanlığa bir rahmet gibi yağan ve rahmetinden Selçuk ve Osmanlı şahları doğan büyük bir vicdan hayâtının Anadolu’daki kurucu ve inandırıcı sîmâlarından.

.....

Mevlânâ ölüm gecesini Tanrı ile vuslat bildiği için “Gelin Gecesi” diye isimlendirmişti. Bu gelin kimdi? Bu vuslat nice bir visâldi ki vücuttan ayrılışı, ruh için bir bayram sevinci kılmıştı.

.....

Mevlânâ insan denilen varlığı derin bir mâneviyatla yıkamak, insanı “nefis” denilen ağır yükten kurtarmak ve bir “semâ” kanatlanışıyla Tanrılaştırmak yolunun önderlerindendi. Başta söz sanatı (şiir) olmak üzere hemen bütün güzel sanatları bu yolda dile getirenlerdendi. Onun şiirleri baştan sona münâcâttır. Fakat bu münâcât, bir duâ değil, bir aşkın ilânıdır.

.....

Engin bir deryâ olan Mevlânâ’yı bir bardağa sığdırmanın imkânsızlığı karşısında bu bahsi yine Mevlânâ’nın bütün insanlığa hitap kudretinde ki şu fikirlerini tekrarlayarak bitiriyorum:

“Mâdem ki insansın... Mâdem ki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun... Büyük Hakikat’i bulmak için gönlünü ve idrâkini yoracaksın!..

Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin!..

Sen söylemezsen, rûhunun vâsıl olduğu sırları şiirlere, sazlara semâ'lara söyleteceksin!

*Bütün bunlarla dahi söylenemeyecek ölçüde büyük sırlara erdiğin zaman ise...
İşte o zaman susacaksın!"*

*

Restoran Memet

Ekrem Amca¹ ile caddede yürüyorduk. "Hadi şöyle bir, çarşıyı gezelim" demişti. Vakit öğleyi çoktan geçmişti. Ana caddede, kaldırımda sağa sola bakınarak yürürken ansızın durdu; ben de durdum. Yolun karşı tarafına bakıyordu; bir lokantanın açık duran kapısına bir adam, her halde sâhibi, omzunu dayamış, müşteri bekliyordu. Ekrem Amca dükkânın kocaman levhasını yüksek sesle ve heceleyerek okudu: "RES-TO-RAN ME-MET. Allah belânı versin!" dedi ve öfkeli, hızla yürüdü. Adam neye uğradığını anlamadı; şaşkın baka kaldı, hiçbir şey söyleyemedi.

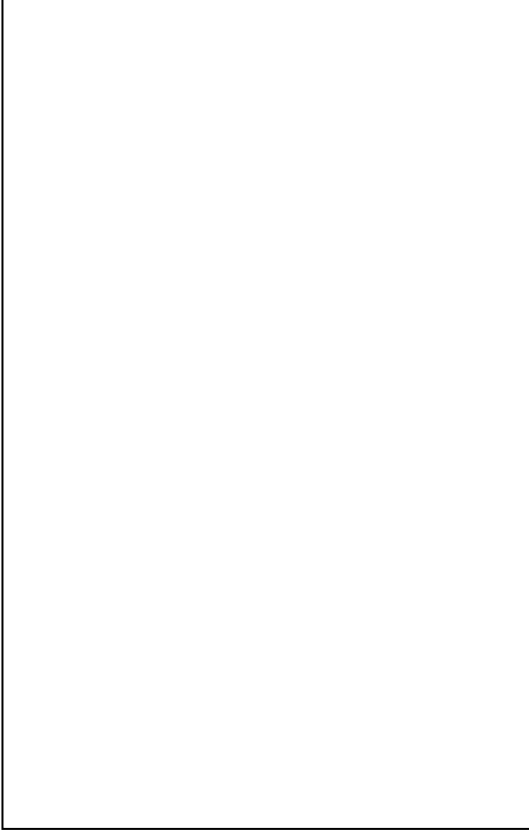
Ayverdi'lerin, dil konusundaki hassâsiyetini çoktan öğrenmiştim. Ömürleri boyunca, varlığımızın iki mühim temeli olan dil ve dîne verilen zararların ne büyük felâketlere sebep olduğunu ve daha da olacağını her vesile ile söylemişler, yazmışlardı. "Türkçe'den bir kelime yok edildiği zaman, bir evlâdını kaybetmiş kadar acı duyuyorum" diyen Ekrem Amcamızın; vatanını, milletini, mâzisini, kültürünü, taşını toprağını bütün varlığıyla seven bu hamiyetli büyük adamın elemi ve o andaki öfkesini anlamamak, ona hak vermek mümkün değildi.

Ardından koştum, caddeden sağa dönüp çarşıya giden sokaklardan birine daldık.

*

Prof. Ritter

1960 senesinde Şeb-i Arûs, ihtilâlin ürkütücü havası içinde yaşanıyor, bütün memleketi saran korku ve endişe hâlâ devam ediyordu. Salonda, askerî hükûmetin bakanları ve ileri gelenleri ile birlikte pek çok üst rütbeli subay bulunuyordu.

Konya'da dostlarla(1963) Soldan sağa: Mustafa Tahralı, Mehmet Demirci, Ruhî Fiğlali, Fevzi Samuk, Ömer Yılmaz Ertan, Ziya Uyar Önde: Mustafa Ben.

Âyin-i şerif esnâsında seyircilerden bir adam, korkuluğu atlayarak semâzenlerin arasına karıştı ve kollarını açıp dönmeye başladı. Hemen iki görevli koştu, yaka paça tutup çıkardılar. Ben, o tarafta semâ etmekte olduğumdan cereyan eden hâdiseyi görmüş, hatta seyircilerden bâzı meraklıların ayağa kalktıklarını da fark etmiştim.

Merâsim sona erip soyunma odalarına döndüğümüzde herkes bu adamdan bahsediyordu. Karakola götürülmüş, âkıbeti belli değilmiş. Dedem Bâhir Bey, Halil Can Bey ve birkaç kişi "Adamcağz coşmuş, kendini tutamamış, inşaallah başına bir iş gelmez, kurtulur" kabilinden konuşurlarken, İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllardan beri hocalık yapan ve konuşmak üzere Konya'ya dâvet edilen Prof. Ritter, alçak sesle bana sordu:

-Onu neden karakola götürmüşler?

-Bu bir suçtur, onun için.

-Hangisi suç; sâhaya girmek mi, semâ etmek mi?

-Semâ etmek. Her türlü tarikat âyini kânûnen yasak.

Bir an düşündü, başını salladı, sonra:

-Nasıl oluyor, siz yapıyorsunuz, devlet adamları geliyor, generaller geliyor, herkes seyrediyor suç olmuyor da başkası yapınca neden suç oluyor? Ben bunu anlayamıyorum.

Kendimce izah ettim:

-Efendim, İçişleri Bakanlığının iznine tâbi. Her sene izin alınıyor, başka türlü yapılamaz.

Yine başını salladı, havsalası almamıştı. Ben de kırk yıldır İstanbul'da yaşayan bu yaşlı adamın bizim tutarsız hâllerimize böyle şaşmasına hayret etmiştim.

O sırada içeri giren birisi "Serbest bırakmışlar" dedi, hepimiz sevindik.

*

Prof. Ritter'le, İstanbul'a döndükten sonra birkaç defa görüştüm. Benimle mülakat yapmak istemişti. Neden ve nasıl semâzen olduğumu, semâ esnasında neler hissettiğimi v.s. sormuş, dilim döndüğü kadar anlattıklarımı banda kaydetmişti. Birinci Cihan Harbinde askermiş, Filistin cephesinde Alman komutanlarla Türk subaylar arasında tercümanlık yapmış, sonra Türkiye'ye yerleşerek üniversitede hoca olmuş. On lisan biliyormuş, kırk yıldır sahaflardan topladığı el yazmaları hakkında makâleler yazmış. Alman hükümetinin verdiği para ile her yaz dünyânın bir tarafına gidermiş; oralarda çektiği fotoğrafları bütün bir akşam boyunca, zevkle seyretmiştim. Mehtaplı bir gecede parıldayan Taç Mahâl'i hâlâ hatırlıyorum.

Şöyle demişti:

"Osmanlı'nın hüküm sürdüğü ülkelerde, yalnız şehirlerde değil, kıyıda köşede kalmış küçük kasabalarda bile, tek kubbeli eski bir taş binâ ile karşılaşsınız. Kapısının üstünde güzel bir hat ile yazılmış bir kitâbe vardır: "Fihâ kütübün kayyime".² Bu bir kütüphânedir; içeri girersiniz, Arapça, Farsça ve Türkçe kitaplar... Kim okuyormuş bu kitapları? Halk okuyor; kültür seviyesi yüksek ve yaygın.

Fevzi Samuk

² Beyyine sûresi, 3. âyet: "O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır."

*Her yerde havas zümresi var ki Arapça ve Farsça okuyup yazıyor.
Dünyânın hiçbir yerinde, o çağlarda böyle bir şey yoktur. Eskiden
Avrupa'da yalnız manastırlarda kitap bulunur, yalnız keşişler ve
papazlar okurlardı. Halk câhildi, okuma yazma bilmezdi."*

Toprağı bol olsun.

*

Soldan sağa: Zeki Ermumcu, Orhan Büyükaksoy, Fevzi Samuk, Ömer
Yılmaz Ertan, Siret Kaytaç, Erhan Altıntaş.

Bir mektup

1962 senesinde Kütahya'da çalışıyordum; işimden ayrılmak mümkün olmadığından Konya'ya gidememiştim. Aklım ve gönlüm oradaydı. Ömer Yılmaz'dan bir mektup aldım; zarfın üzerinde Kubbe-i Hadra'nın bir resmi vardı ve yanına şöyle yazılmıştı: "Not: Hâk-i pâye yüz sürmüştür."

Sevindim, hemen açıp okudum:

16/12/1962

Muhterem Özcan Ağabeyciğim,

Bu sene seni ne kadar çok bekleddik. Ama ne yapalım. İnşallah seneye buluşuruz. Seni burada bulma ümidiyle Annem'den³ bir mektup getirmiştim. Bulamayınca sana bu kısacık pusulayı yazıyorum.

Ağabeyciğim özledim. Özlettin sen de kendini, gerçi gönüller hep bir ama ne de olsa insan bir de madde arıyor.

İstanbul'dan bu sabah geldim. Hemen bunu yazıyorum. Maşallah bu sene çokuz. Sîret, Fevzi ve Zeki de var. Bayram gelemedi, zîra bu gün nişan oluyor.

Son verirken ellerinizden hasretle öperim sevgili ağabeyciğim.

Ö. Yılmaz

Not: Zeki, Fevzi ve Sîret de selâm eder gözlerinden öperler.

*

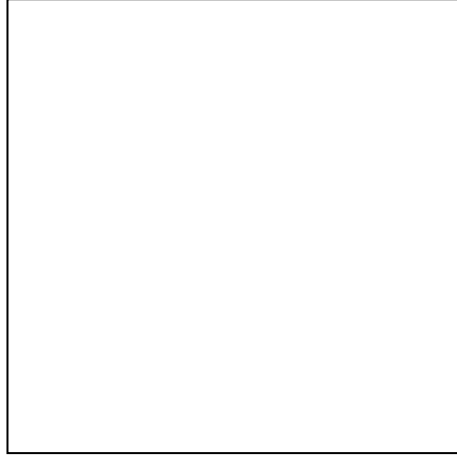
Matbah

1963 Şeb-i Arûs günleri yine çok güzel geçti. O sıralarda Çankırı'da askerdim, Sâmîha Anne'yi ve dostları bir yıla yakın bir zamandan beri görmemişim. Çok özlemişim, birkaç gün de olsa bir arada bulunmak bana ilaç gibi gelmişti.

Semâ meşkini tamamlayıp gelen Aydın'ı da görünce sevinmişim. Ancak sikkesinin tekbirlenmesi gerekti. Bir semâzen ya da bir mutrib, sikkesi tekbirlenmeden âyine katılamazdı ve bu merâsimin, bâzı haller müstesnâ, Matbah-ı Şerîfde Ahçı Dede'nin duâsıyla yapılması bir gelenektir. Matbah, yâni mutfak, Mevlevî tekkelerinde sâdece yemek pişirilen bir yer değil, aynı zamanda tarîkate yeni girenlere dergâh terbiyesinin verildiği ocaktır.

Şeyh Gâlib diyor ki:

Giren müştâktır ol dûdmâna girmeyen müştâk

Aydın Yüksel

Misâl-i Kâ'be bir hayret-fezâdır matbah-ı Molla

Matbah-ı Şerifde toplandık. Kimseye haber verilmemiş, bize kapıyı Müze müdürü Mehmed Önder açmıştı. Sâmiha Anne, Dede'miz Bâhir Bey, Rüsûhî, Selman ve Halil Can Beylerle berâber birkaç kişi daha vardı. Bu küçük merâsim, daha önceki yıllarda diğer arkadaşlar için olduğu gibi, yine müzenin ziyâretçilere kapanış saatinde sonra yapılacaktı. Şüphesiz uygun bir saatte ve diğer dostların da katılımıyla yapılabilse daha münâsip ve daha güzel olurdu. Amma söz olur, herhangi bir soruşturmaya yol açar endîşesiyle etrâfa duyurmadan, kimseye haber vermeden bir araya gelmiştik.

Artık Ahçı Dede yoktu; fakat Allah yoluna baş koyup hakîkate erişmek; bir taraftan bilgiyle, şiirle, mûsıkîyle yücelip arınırken diğer taraftan nefsânî zaafların zincirini kırabilmek için bin bir gün sürecek uzun bir çileye soyunan sayısız Hak erlerinin ruhları, zamânın ötesinden koşup gelmiş, şimdi bu geniş mekânda, Hazret-i Mevlânâ'nın huzûrunda, Matbah-ı Şerifde bizimle berâberdi.

Aydın'ın ne büyük bir heyecan içinde olduğunu tahmin ediyordum; bir zamanlar ben de aynı duyguları yaşamıştım. Selman Bey, önünde diz çöken gencin sikkesini elleri arasında tutarak içinden kısa bir duâ okudu; ardından tekbire başlayınca hepimiz iştirak ettik. Sikkenin kenarını öperek başına giydirdi ve gülbank okuyup fâtiha çekti. Fâtiha okundu ve Aydın, Selman Beyin işâretiyle kollarını bağlayıp üç çark atarak niyaz etti. Sonra sırayla hepimizle el öpüp musâfaha etti.

Az sonra, gecenin ayazında otele doğru yürüyorduk.

*

Dönüşte bir mektup aldım:

23/12/1963

21

Sayın Özcan Ergiydiren

Bu yıl yapılan Mevlânâ Anma Törenlerinde gösterdiğiniz candan alâkanızı ve başarınızı Turizm Derneği olarak saygıyla selâmlarız.

Konya Turizm Derneği Başkanı

Feyzi Halıcı

Hâtîme

1964 yılı Ekim ayında Sâmiha Anne'den kısa bir mektup geldi. Bundan böyle Konya'ya gitmeyeceğimizi yazıyordu. Bâzı kimsele-
rin çekememezliği, küçük hesaplar, hadden efzun dedikodular, bâ-
zı yakışksız sözler zülf-i yâre dokunur olmuş, tahammül sınırını
aşmıştı.

1963, Şeb-i Arûs'a son gidişimiz oldu.

*

Tahassür

Yetmişli yıllardı; Şeb-i Arûs arifesinde bir vesîle ile Konya'ya
gitmiştim. Hz. Mevlânâ'yı ziyâretten sonra Süleyman Dede'yi⁴ gör-
düm. Kendisi Konya'lı olup zengin kültürü, her varlığı kucaklayan
sevgisi, sonsuz tevâzuu, nezâketi, zarâfeti ile gerçek bir derviş, eski
Mevlevîlerin belki de sonuncusu idi. Onu, 1963'den beri görmemiş-
tim. Elini öpüp hatırını sordum; bana duâlar etti. Sonra geçmiş yıl-
lardan bahsettik; *Ah o günler ne güzel günlerdi, dedi, İstanbul'dan mi-
sâfirlerimiz gelirdi, Sâmiha Hanımefendi gelirdi, Ekrem Hakkı Beyefendi
gelirdi. O zamanlar her şey bambaşka idi, onlar ne güzel insanlardı; var-
lıklarıyla her şeyi güzelleştiriyorlardı. O geceler gerçekten Şeb-i Arûsdu.
Şimdi yine ney var, kudüm var, âyin var, semâ var ama, artık o ruh yok, o
Hak dostları yok. O günler rüyâ gibi geçti, gitti...*

(Son)

Hâmiş

Sâmiha Anne, bizlerin Mevlevî kültürüne de sâhip olabilmemiz için, o
zamânın şartlarında mümkün olan her şeyi yapmış, bu meyanda diğer
gençlerin de semâ öğrenmelerini temin etmişti.

1959 yılından itibaren, evli ve bir bankada çalışan Orhan Büyükaksoy hâriç, hepsi üniversitede okuyan Ayverdi mektebine mensup on arkadaşının da dâhil olmasıyla mutrıb ve semâzenlerin sayısı bir hayli artmış ve zenginleşmişti. Semâzenlerin hepsinin hocası Bâhir Bey idi; Sâmiha Anne böyle uygun görmüştü. Yalnız Orhan Büyükaksoy'u Mevlevîler grubundan Rûsûhi Baykara'ya, kendi torunu Sinan Uluant'ı ise aynı gruptan Ahmet Bican'a vermişti. O zamanlar henüz on yaşına varmamış bir ilkokul talebesi olan Sinan, gözlük takmak mecbûriyetinde olduğu ve başı döndüğü için meşke başlayamadı. Kezâ, Kemâl Aren, Ali Y. Kafadar, Behlül ve Fahri Toğuş da, Bâhir Bey'den derse başladılar, lâkin sıhhî sebepler yüzünden tamamlayamadılar. Erol Olgaç da, BayramYüksel, Ömer Y. Ertan ile beraber Bâhir Beyden semâ meşk etti ve dersini tamamladı. Fakat Askerî Tıbbiye talebesi olduğu için Konya'ya gelemedi.

*

Hey'ete katılan grubumuz:

Semâzenler:

Özcan Ergiydiren	Y.Mimar	1957-63
Ömer Yılmaz Ertan	Mak.Müh.	1959-63
Bayram Yüksel	Y.Müh. Prof.	1959-63
Zeki Ermumcu	Y.Mimar	1959-63
Orhan Büyükaksoy	Bankacı	1960-63
Sîret Yalçın Kaytaç	Y.Müh.Prof.	1962-63
Feyzi Samuk	Psi.Prof.Dr.	1962-63
Aydın Yüksel	Y.Mim. Dr.	1963

Mutrıb

Erhan Altıntaş	Y.Mimar-Neyzen	1958-63
Diğer Dalkılıç	İnş.Y.Müh.-Rebab	1959
Yusuf Ömürlü	Y.Mimar-Âyinhan	1959

*

1957-63 yıllarında mutrıb hey'etinde bulunanlar:

Kudümzen ve Âyinhanlar

Mithat Bahârî Baytur (Postnişin)
Sadeddin Heper (Kudümzenbaşı)

Şâkir Çetiner (Hopçuzâde)		Kâzım Büyükkaksoy
Kâni Karaca	Câhid Gözkan	Hulûsi Gökmenli
Kemâl Batanay	Kemâl Tezergil	Nevzat Balkır
Ziya Akyiğit	Mir'at Ustaoglu	Sâlih Dizer
Nâmık Toğul	Cemâl Selek	Sabri Özdil

Neyzenler ve diğler

Halil Can (Neyzenbaşı)	Niyâzi Sayın
Ulvi Erguner	Hayri Tümer
Selâmi Bertuğ	Nidâ Keskin
Edip Seviş (Rebab)	Osman Dede (Halîle)
Halûk Recâi (Kemençe)	Sabahattin Volkan (Rebab)

Semâzenler

Rûsûhî Baykara	sonra Postnişin	
Selman Tüzün	sonra Postnişin	
Gavsi Baykara	Semâzen Başı	
Bâhir Şereftuğ	Semâzen-Semâzen Başı	
Hâlit Anar	Ahmet B. Kasapoğlu	Hüseyin Tüzün
Bâkî Baykara	Mahmut Kasapoğlu	Ahmet Kalay
Mehmet Susamış	Ali Remzi Susamış	Ertuğrul Koçer
Şemseddin Murat	İhsan Bildircin	İhsan Filiz

NOT: Hatırlamadığım isimler olabilir.

Adı geçenlerden bâzıları her yıl, bâzıları birkaç defa bulundular.

*

Fetret Devri Bereketi: Avni Konuk ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*

Prof. Dr. Mehmet Demirci *

“G avsi Baykara'nın bir sûzinak şarkısı vardır; hassas bir kalbin nağmesidir:

Dokunma kalbime zîrâ çok incedir kırılır
O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır

Gavsi Baykara Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâkî Dede'nin oğluydu. Tıpkı babası ve Mevlânâ soyundan gelen diğer şeyhler gibi terbiye edilmişti. Yedi yaşına gelinceye kadar annesi onunla sâdece Arapça konuşmuş, bu yüzden onun Arap olduğunu sanmıştı. Mektebe başladıktan sonra babasına Arapça veyâ Türkçe sorduğu suallere yalnız Farsça karşılıklar aldı. Yaşı biraz daha ilerleyince Mevlevîhâne ile Patrikhâne arasındaki mutâbakat gereği bir papaz gelmiş, ona Yunanca öğretmişti. Mevlevîhâne'nin bir başka kurumla daha mutâbakatı vardı. Hahambaşılık'tı bu kurum ve oradan da bir yetkili geldi, ona İbrânice öğretti. Bu arada resmî eğitimi de devam ediyordu. Nihâyet Galatasaray Sultanîsi'ne intisap etti. Orada da Fransızcayla tanıştı. Dârü'l-Hılâfe Medresesi'ne devam etti. 1925'te yirmi iki yaşındaydı. Tekkeler kapatıldı ve Mevlevîhâne'nin müstakbel şeyhinin hayatı apayrı bir mecrâyaya girdi.

Halbuki babası, dedesi Celâleddin Dede'nin ölümü üzerine, yirmi dört yaşında şeyh olmuş, oğlu Gavsi'yi kendisinin geçtiği terbiye ile yetiştirmişti. Tekkelerin seddi ile emlâk ve akara da el konmuştu. Hepsi de ortada kaldılar. Abdülbâkî Dede Edebiyat ve İlahiyat fakültelerinde Farsça profesörü olarak çalıştı. 1933 tenkîsâtında bir kere daha işsiz kaldı. Şâir, mûsikîşinas ve şeyhti. Şâirlik ve mûsikî mâişet sağlayan işler değildi. Şeyhliği elinden alınmış, üniversitedeki görevine de son verilmişti. İki yıl geçmeden

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

fakrû zarûret içinde göçtü. Oğlu Gavsî'nin durumu ise tam da şu örneğe benzetilebilir: Bale yapmak için yetiştirilen birine tek alternatif olarak yağlı güreş yapma şansı verilmiş gibiydi.

Yukarıdaki serencâmı bir müddet önce okuduğum Neyzenler Kahvesi adlı kitaptan aklımda kalanlardan aktardım. Kitabı Süleyman Seyfi Öğün hazırlamış; aynı zamanda neyzen olan Öğün, neyde Gavsî Baykara'nın talebesinin talebesi. Kitabın baskısı bitmiş. Ancak ödünç aldığım bir fotokopiden okuyabilmişim."

Ben de bu satırları A. Nezihî Turan'ın bir tebliğinden aldım.⁵ Neyzenler Kahvesi'ni, epeyce zaman sonra, silik bir fotokopi nüsha olarak ele geçirebildim.⁶

*

Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Abdülhalim Çelebi (1874-1925) İstiklâl harbinde önemli görevler almış, I. TBMM'de başkan vekilliği yapmıştır. Konya Delibaş isyânının bastırılmasında etkili olmuş bir zattır. Paul Gentizon'a göre Çelebi, tekkelerin kapatılmasını içine sindiremedi, rûhu alt üst oldu, Konya'yı terk etti, İstanbul'a geldi. Cumhuriyetin modernleşme kararına uymaya çalışıyordu. Sakalını kestirdi, elbisesini değiştirdi, redingot giydi. Beyoğlu'nda Emperyal otelin üst katında bir odada kalıyordu. Balkondan düşerek komaya girdi ve vefat etti.⁷

Tekkelerin kapatılmasının, bu kurum mensupları arasında büyük bir travma yarattığı muhakkaktır. Görünürde bu cepheden yönetime karşı ciddi bir reaksiyon gelmemişse de onlarda hayli sıkıntıya yol açtığı kesindir. Kimileri bu olayı anlayışla karşılamaya çalışmıştır. Öyle ya onların dilinde şu kabil sözler vardı: "Lutfun da hoş

(*) İstanbul B.Ş.Belediyesi Kültür Müdürlüğü'nün düzenlediği "Vefâtının 70 Yıldönümünde Ahmed Avni Konuk" toplantısında sunulan konuşma metni, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi, 31.03.2008.

⁵ Ahmet Nezihî Turan, "S. Ayverdi'nin Geleneğe ve Milliyetçiliğe Bakışı" *Vefâtının 10. Yılında Sâmîha Ayverdi'nin Hâturasına Sempozyum Bildirileri*, ss. 255-259, Kubbealtı neşriyatı, Ankara, 203.

⁶ Ahmet Doğan Özeke, *Neyzenler Kahvesi*, Pan Yayıncılık,, İstanbul, 2000.

⁷ Bk. İsmail Kara, Sonuç Yerine: Tekkeler Kapandı mı?", *Dergâh*, C. II, sayı: 16, haziran, 1991; Celâleddin Çelebi, "Abdülhalim Çelebi", *DİA*, I, s. 212.

kahrın da hoş” “olanda hayır vardır”, “zuhûrâta tâbiyiz” demezler miydi? Ama hayata küsüp savrulanlar da çoktur.

Amacımız asla şu haklı bu haksız diye bir değerlendirme yapmak değildir. Sâdece bir tespitten ibârettir. Ayrıca o günlerde yaşananları, 80 yıl sonrasının şartları içinde değerlendirmek hiç de doğru olmaz.

O süreci “fetret devri” olarak isimlendirdik. Asıl maksadımız ise, bu zaman dilimi içinde de olumlu ve kalıcı çalışmalar yapılabilmesini göstermektir.

Tekkelerin kapatılmasından 60 sene sonra bir mütefekkir-yazarımız, tasavvuf kurumunun sosyal hayata yeniden mal edilmesi için şu formüle dikkati çeker: “Reaksiyonların menfi gayretleri ile değil, aksiyonların yapıcı ve müessir çabaları ile”⁸ hareket etmelidir. Zîra olumsuz tepkiler, enerji ve zaman kaybından başka bir işe yaramaz.

*

Kenan Rifâî (1867-1950), 1930 şubatında bir gün Bâyezid Câmiî’nde yukarıda adı geçen Abdülbâki Efendi’ye rastlar. Bâki Efendi dergâhların kapatılmasıyla ilgili teessürünü dile getirip şöyle der:

*Bir zamanlar nây-ı Mevlânâ ile demsâz idik
Şimdi olduk mâşâallah bir düdük*

Kenan Rifâî’nin cevâbı şöyledir:

“Niçin düdük olalım? Neysek yine oyuz erenler. Evvelce zâhir tekkesinde demsâz idik, şimdi kalb tekkesinde dilsâzız (...) Şimdi ten tekke oldu gönül de makam.” Ve şu meşhur beyti okur⁹:

*Mescid ü meyhânede Kâ’be’de büthânede
Hânede vîrânede çağırırım dost dost*¹⁰

Başka bir Mevlevî Şeyhi Ahmed Celâleddin Dede de iyimser

⁸ Sâmiha Ayverdi, *Bağ Bozumu*, s. 269, İstanbul 1987.

⁹ Sâmiha Ayverdi ve ark. *Kenan Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*, s.124, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul 2003.

¹⁰ Niyâzi-i Mısri’nin bu beyti, Divan’ında: “Mescid ü meyhânede hânede vîrânede / Kâbe’de puthânede çağırırım dost dost” şeklindedir. Bk. Kenan Erdoğan, *Niyazi-i Mısri Divanı*, s. 30, Akçağ yayını, Ankara 1988.

duygulara sâhiptir.

*Âsumandır kubbesi, hep ahteran âvîzesi
En ziyâ-bahşâ kanâdîli güneşle mâhdır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak
Cümle mevcûdat zâkir, kâinat dergâhdır.*¹¹

*

İşte asıl konumuz olan Ahmet Avni Konuk (1868-1938) da küsüp bir kenara çekilerek eli kolu bağlı oturmayanlardandır. O, fetret devri esnâsında hayırlı ve kalıcı bir hizmetin içinde görülür. A. A. Konuk Mesnevihan Selânikli Es'ad Dede'nin yanında yetişmiş bilgili ve kültürlü bir Mevlevîdir. Resmî vazîfesinin dışındaki bütün vakitlerini bu tarikatın hizmetine vakfetmiştir.¹²

Ahmet Avni Bey, 22 yaşından itibaren 1933'te emekli oluncaya kadar Posta idâresinde çalışmıştır. Yâni tekkelerin kapanması dolayısıyla herhangi bir maddi darlık içine düştüğü söylenemez. Ama "fetret devri"nin mânevî sıkıntılarından etkilenmemesi mümkün değildir. Önce tasavvuf kurumları kapatıldı. Ardından 1928'deki alfabe değişikliği yapıldı. Bütün bunların, ömrünü tasavvuf atmosferi içinde geçirmiş yazıp çizen, okuyan insanları alt üst edeceği muhakkaktır.

Ne var ki tasavvuf ahlâkını ve inancını özümsemiş kimseler celâl içre cemâli görmesini bilirler. Ölüden diri, diriden ölü çıkabileceğine inanmışlardır. Ağaçlar ve üzüm çubukları zaman zaman budanır. Kökleri sağlam olduğu takdirde budama ile onlar yeni ve daha güçlü filizler ve dallar verir.

A. Avni Konuk Bey'in de buna benzer düşüncelere sâhip olduğunu sanıyoruz. Bu sâikle o, 1929'da ciddî bir işe girişiyor, *Mesnevî* şerhine başlıyor. 1937'ye kadar sürecektir bu çalışmaya günde ortalama

¹¹ İsmail Kara, *Şeyh Efendi'nin Rüyâsındaki Türkiye*, s. 15, Kitabevi yayını, İst. 1998; *Sâz ü Söz Arasında* Cinuçen Tanrıkorur'un Hâtıraları, s. 238, Dergâh yayınları, İst. 2003.

¹² Bk. Selçuk Eraydın, "A. Avni Konuk Hayatı ve Eserleri", *Fususul-Hikem Tercüme ve Şerhi* içinde, s. 15-27, İstanbul 1994; Reşat Öngören "Konuk, Ahmet Avni", *DİA*, C. 26, s. 180; Mustafa Tahrallı, "Takdim", *Mesnevî-i Şerife Tercüme ve Şerhi* (A. Avni Konuk) C. I, s.11 vd. Kitabevi, İst. 2006.

ma dört-beş saatini ayırıyor.

Kendimizi bir an onun yerine koymaya çalışalım: Tasavvuf kültürüyle alâka resmi yolla koparılmış, bir yıl önce harf inkılâbı olmuş. “*Mârifet iltifâta tâbidir / Müşterisiz metâ zâyîdir*” denir. O fetret devrinde ne bir iltifat ne bir teşvik olabilir, ne de ortaya çıkacak mahsûle müşteri bulunabilir.

Ama olsun, A. A. Konuk’un merâkı vardır, bilgisi vardır, aşkı ve muhabbeti vardır. Şerhe başlar ve devam eder. Daha önceki çalışmalarda başvurulmayan, *Mesnevî*’nin Hind şârihlerince yapılmış şerhlerini temin etmiştir. Yeri geldikçe onlardan faydalanır. İçindeki îmânı, Mevlânâ ve *Mesnevî* aşkı ona bu ciddî işte motor gücü olur. Belki de şöyle düşünür: “Gün doğmadan neler doğar, fetret devrinin boğucu havası ilânihâye sürüp gitmez elbet. Zamanın sâhibi Allah’tır, hele ben üzerime düşeni yapayım, yazayım da gerisini Cenâb-ı Mevlâ’ya bırakayım..”

Hani Râbiatü’l-Adeviye’nin menkıbeleri arasında anlatılır: Bir gece Râbia’nın evine hırsız girer, bir ibrikten başka bir şey bulamaz. Eli boş çıkmak üzere iken Râbia seslenir: “*Bomboş çıkıp gideceğine şu ibrikteki su ile abdest al ve iki rekât namaz kıl da öyle git.*” Adam denileni yapar. Râbia elini açıp dua eder: “*Rabbim, bu adam evime geldi bir şey bulamadı. Ben elimden geleni yaptım, onu senin kapına gönderdim, lutfunu esirgeme, şânına düşeni yap.*”¹³

*

Şu sıralarda Ali Ulvi Kurucu’nun Hatıralar’ını¹⁴ okuyorum. 1930’lu yıllardaki fetret devri insanların psikolojisine dâir ilgi çekici ip uçları var. O günlerin bunaltıcı havasından sıkılıp da, imkân bulanların Medine’ye göç etmek istediklerini, bir kısmının göçtüğünü görüyoruz. Bu bir tercihtir, anlayışla karşılız. *Hatıralar* kitabının satır aralarında şunları da fark ediyoruz: Türkiye’de sonradan gerçekleşen müspet gelişmeler dolayısıyla, imkânı olduğu halde ülkeyi terk etmeyip kalanlara hak veren ifâdeler vardır. Hâtırat sâhibi,

¹³ Bk. Sufi Huri, *Rabiat’ül-Adeviye*, s. 67, İstanbul, 1970.

¹⁴ M.Ertuğrul Düzdağ, *Ali Ulvi Kurucu Hatıralar I-III*, Kaynak yayınları, İst., 2007-2008.

amcası olan Hacı Veyiszâde Mustafa Kurucu'nun Konya'da İmam-Hatip Okulu'nun açılmasındaki ve başarısındaki hizmetlerini takdirle anar.

İşte A. Avni Konuk o devirdeki karamsar havayı hiçe sayarak büyük bir gayretle *Mesnevî* şerhi işine sarılmış, 34 büyük defter hâlinde de tamamlamıştır. Ama insanoğlu fanidir, Osmanlı harfleriyle yazılmış bu tek nüsha hacimli çalışmanın âkıbeti ne olacaktır? Bunlar kaybolup gidebilirdi de. Ama öyle olmadı. Mevlânâ Dergâhı müze olarak açıldı. Hünkâr'ın himmetine sığınarak müellif eserinin bu müzeye verilmesini vasiyet etmişti. İşte *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, ihlâslı müellifin başka çok değerli eserleriyle birlikte Konya Müzesi'ne teslim edildi. Artık kaybolma tehlikesi yoktu. Ama basılabilmesi için daha uzun bir mâcera yaşaması îcap etti.

Allah'ın askeri çöktür. Özkaya Duman adlı bir himmet ehli, gerekli izni alarak bu 34 defterin bir kopyasını elde edip neşre hazırlanması için ilgili olabileceklere gösterdi. Bu son derece çetin ve uzun bir işti. Ortada Osmanlı yazısı ve üslûbuyla elyazması şeklinde 7534 büyük sayfalık bir metin vardı. Bunu doğru okumak, doğru yazmak, içindeki bolca Farsça ve Arapça metinleri düzgün okumak, aktarmak çetin işti. Hele hele basılabilecek hâle getirmek son derece zor ve sabır gerektiren bir mesâi isterdi.

Allah'ın askeri çöktür demiştik. İşte büyük gönüllü, büyük himmetli bir başka hizmet ehli Mustafa Tahralı bey, bu yorucu işe soyundu. Önce merhum Selçuk Eraydın'la başlamışlardı. Fakat onun ömrü elvermedi. Böylece işin tamâmı Mustafa Tahralı'nın üzerinde kaldı.

Başka birkaç arkadaşından da yardım almasına rağmen, yükün en ağır kısmı onun üstündeydi. Yeni harflerle 12-13 cilt tutacak bir metnin her sayfasını iki üç defa baştan sona dikkatle okumak, ifâde birliğini sağlamak, zaman zaman yazma nüshayla karşılaştırmak, Arapça ve Farsça ibârelerin doğru yazılıp yazılmadığını kontrol etmek; seneler süren bu işe bıkip usanmadan ve sabırla devam etmek ancak büyük bir irâdenin ve özel himmete mazhar birisinin yapabileceği bir iştir.

Bugün îtibâriyle (mart 2008), dokuz cildi çıkmış olan bu değerli eserin¹⁵ 13 ciltlik bir takım hâlinde, basımının bir yıla kadar tamamlanacağını ümit ediyoruz.

Bu çalışmaya “fetret devrinin bereketi” demiştik. Ülkemizde bugün tasavvuf kültürüne ilgi vardır. Hz. Mevlânâ ve eserlerine duyulan alâka bakımından daha iyi bir durumdayız. Bu alanlardaki her türlü çalışmaya değer verilmektedir. Sözü ettiğimiz eserin ciddî bir alâka ve kabûle sâhip olduğu ve olacağı görülüyor. Başta da belirttiğimiz gibi: “Reaksiyonların menfî gayretleri ile değil, aksiyonların yapıcı ve müessir çabaları ile” işe koyulanların mahsulleri devşirilmektedir.

Mesnevî-i Şerif Şerhi müellifi, zamânında müşterisi olup olmadığına bakmayarak, azimle ve gayretle eserini yazdı. 70 sene sonra bugün basılma imkânı buldu. Başta müellif Ahmet Avni Konuk Bey ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı olmak üzere, bu hacimli eserin neşrinde emeği olan herkese şükran borçluyuz.

¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Tercüme ve şerheden: A. Avni Konuk, I-IX, Kitabevi, İstanbul, 2006-2008.

Sâmiha Ayverdi’de Âile ve Gençliğin Yetiştirilmesi

*Hüsnü Y. Livatyalı**

Türk milletinin son dönem îman, fikir ve kültür hayatında mühim bir yeri bulunan mutasavvıf, mütefekkir ve mürebbî Sâmiha Ayverdi, kendisini çok iyi yetiştirmiş, yetiştiği kültür çevresi içinde genç yaşında girdiği terbiye halkası O dost meclisinin nîmetlerini kana kana içmesini sağlamış, oranın gören gözü, konuşan dili ve yazan eli olmuştur. Kendisine bir ezel nasîbi olarak verileni fazlasıyla almış, yazdığı eserleri ve yetiştirdiği gençlik ile yaratılışının farkında olarak bu dünyâdan göçmüştür.

88 yıl süren hayatına şöyle bir göz atarsak, Sâmiha Ayverdi gençliğinde kısa süren bir evlilik yaşamış, fikren ve mânen anlaşılmadığı eşinden ayrılmıştır. Bu evlilikten bir kız çocuğu doğmuş, kızına hem analık, hem de babalık yapmak ona düşmüştür. Kızı Nâdîde Hanım çok iyi yetişmiş bir sanatkârdır. İyi bir evlilik yapan Nâdîde Hanım’ın biri kız, diğeri oğlan iki çocuğu olur. Bu dönemde Sâmiha Ayverdi örnek bir kayınvâlidir. Öyle ki, kızını ve dâmâdının mutluluklarına herhangi bir gölge düşmemesi için bir yere gideceğinde yerine göre yolunu değiştirir, onların oturduğu binânın önünden geçmezdi. Kaderin cilvesi, Nâdîde Hanım’ın eşi genç yaşta vefat edince, bu defa torunlarla yakından ilgilenme görevi ona düşer. Diğer yandan uzun yıllar sevgili ağabeyi Ekrem Hakkı Bey

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyesi. Konya Aydınlar Ocağı’nın 22 Mart 2008 tarihinde düzenlediği “Sâmiha Ayverdi’nin Hayatı Ve Türk Kültürüne Hizmetleri” konulu panelde sunulan tebliğdir.

ve annesi Meliha Hanım ile birlikte yaşarlar. Ekrem Hakkı Bey'in iki oğluyla halaları olarak yakından ilgilenmiş, yetişmelerinde çok emeği geçmiştir. Yaşlılık döneminde torunlarının çocuğu beş küçük torunla da yakın ilgisini kesmemiştir.

Sâmiha Ayverdi'nin anneliği sâdece kendi âilesiyle mi sınırlıdır? O gerek eserleriyle, gerekse cemiyet hayatında edindiği rollerle Türk milletinin Sâmiha Annesi olmuştur. Bir annenin en temel görevi sayılabilecek vatan ve îman aşkını Türk milletinin gençlerine aşılamayacağı bir misyon edinmiş, bu uğurda bütün bir ömrünü, enerjisini ve sağlığını harcamakta tereddüt etmemiştir. Sâdece kitap ve makâle yazmakla kalmamış, aziz vatanın her köşesinden, hatta dünyânın değişik yerlerinden kendisine yazan, danışan, derdini paylaşan, bâzen de çatan insanlara üşenmeden teker teker cevaplar yazmış, derde derman olmaya gayret etmiştir¹⁶. Okurları ve sevenleri arasından kendisine daha yakın olmak isteyenlere karşı kapısı her zaman açık olmuş, mutluluklarında onlarla mutlu olmuş, üzüntülerinde onlarla hemedert olmuştur. Dostlarının evleri ondan gelmiş hediyelerle doludur. Bayramlarda herkesten önce ondan tebrik kartı gelir; sevilenlerin öte âleme göç ettiği acı günlerde ilk teselli telefonu ondan alınır. Onu "anne" bilenler için onun maddî ve mânevî varlığı her an yanlarındadır. Onu sâdece bir düşünür ve bir yazar olarak anlatmak son derece eksik bir tanıtım olacaktır.

Uzun sözün kısası Sâmiha Ayverdi bir âile annesi ve bir vatan annesi olarak modern Türk âilesi kavramının merkezine yerleşir. İdeal âilenin nasıl olabileceğini teorik veya felsefî tanımlamalarla değil, bizzat toplum önünde yaşayarak göstermiştir. Problemlere teklif ettiği çözümler, tecrübe ile yaşanmış hikâyelere dayanmaktadır. Kendi hayatını bir idealist, bir Hak fedaîsi olarak yaşamış Sâmiha Ayverdi'nin çocuk ve gençlerin terbiyesi için tavsiyeleri tamamen hayatın içinden gelen realist çözümlerdir. *Râtibe* adlı eserindeki "Kadın Erkek" isimli makâlesinde "*Evliliklerde eşlerin birbirlerini çok sevmeleri ile ortaya çıkan muhabbet kadar göze çarpan diğer bir husûsiyet*

¹⁶ *Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları*, Neşre haz. İsmet Binark, Kubbealtı, İst. 2002.

geliştirdikleri samimiyet, kanâat ve fedakarlık olmalıdır” der. İnsanları birbirine bağlayan ve lehimleyen reçeteyi ise histe ve fikirde birlik, şefkat, muhabbet, saygı, dürüstlük, sabır, ferâgat, kanâat ve bütün bu meziyetlerin hepsini besleyecek olan îman anlayışı”¹⁷ olduğunu belirtir.

Konuşmamı kendilerinin *Mektuplardan Gelen Ses, Hâtıralarla Baş Başa, Bir Dünyâdan Bir Dünyâya, Bağ Bozumu, Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız, Râtibe ve Dünden Bugüne Ne Kalmıştır* adlı eserleri ile Sayın İsmet Binark’ın *Sâmiha Ayverdi’nin Mektupları* adlı eserini tarayarak hazırlamaya gayret ettim.

Sosyoloji bilimine göre toplumun sosyal yapısı sosyal sistem, sosyal ilişkiler ve sosyal müesseselerden örülmüş bir ağ gibidir. Toplum yapısında sosyal sistemin işleyişinde âilenin önemli bir yeri vardır. Ferdin karakterinin teşekkülünde en büyük sorumluluğu âile taşımaktadır. Âile bir milletin devamlılığı için vazgeçilmez bir unsurdur. Sağlam temeller üzerine kurulmuş âileler, milletin de devletin de temelidir. Türk milletinin târih boyunca yaşamasını sağlayan Türk âilesidir. Âile içinde karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma, bağlılık ve iş bölümü esastır¹⁸. Âilenin devâmı ve birliği için, âile bireylerinin taşıdıkları sorumlulukların şuurunda olmaları da o derecede önemlidir.

Sâmiha Ayverdi, âileyi toplumun ve devletin temeli olarak görür ve *Bir Dünyâdan Bir Dünyâya* adlı eserinde “*Âile cemiyetin en küçük hücreci, belki de devlet çatısının en sâdik, en cesur, en celâdetli ve serdengeçti bekçisiydi. Onun için bağları bağlantıları kopmuş veya büsbütün dağılıp mânâsı kalmamış bir âile hayâtı yaşayan cemiyetlerin, bu gök kubbe altında pâyidar olmasını istemek, bataklık zeminde binâ kurmaya benzemez mi?”¹⁹ diyerek âilenin nasıl bir sağlam zemîne oturması gerektiğini ve devletin devâmı için bir kale teşkil ettiğini bildirmektedir.*

Yine eserinin bir başka yerinde “*Şu halde tek tek ve iç içe halkaları ile devlet zincirini bütünleyecek olan âileyi kurtarmak, onu asırlar boyu tecrübesi yapılmış, dünyânın her çağında îtibar görmüş ve başarı kazanmış*

¹⁷ Sâmiha Ayverdi, *Râtibe*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002, s. 33-36.

¹⁸ Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, 5. baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 88-89.

¹⁹ Sâmiha Ayverdi, *Bir Dünyâdan Bir Dünyâya*, Kubbealtı, İstanbul 2007, s. 107

klasik kıymetlerin temînâtı altına almak gerek. Türklerin asırlarca denediği ve içinde haşır neşir olduğu o gelenekleşmiş millî ve târihî âile hayâtından her şeye rağmen canlı bereketlere mâlik..."²⁰ diyerek aynı noktaya işâret eder.

Çocuğun yetişmesi üzerinde dururken âileden alacağı temel değerleri sıralar ve "Haram ile helâli, doğru ile eğriyi, güzel ile çirkini okul sıralarına oturmadan âile ortamında öğrenen nesil ne kadar bahtiyardır"²¹ der.

Türk milletinin birbirine emânet ettiği bu terbiyeyi devam ettirmenin âilelerimizin bir îman borcu olduğunu söyler. Onun için de âile Türk fikriyat ve ahlâkının bir mecellesi olmuştur. Bu sebeple Müslüman-Türkün târihî düşmanları bu temel değere nişan almışlardır. Çevremizde gördüğümüz olumsuzluklardan O da rahatsızdır, ancak ümitsiz değildir.

Bütün bunlara rağmen Türk milleti gelenekleşmiş millî ve târihî âile hayâtından canlı bereketlere mâliktir ve bu mîrâsın artığını âile hazînesi içinde saklamakta bulunan bir millî hâfızaya sâhip olduğu kabul edilmelidir. "İnsan için kalp ne ise fert ve cemiyet için de âile odur" diyen Sâmiha Ayverdi "katıksız bir îman anlayışı ile neden mesut devirleri geri gelmesin"²² diye devam eder.

Buradaki düşünce onun yetiştiği temel zeminde ve âile yapısında aranmalıdır. *Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız* adlı eserinde şu veciz sözlerle belirttiği üzere "Müslüman-Türk terbiye an'anesinde sembol insandı. Onun için de, Türk âilesinde terbiye ve disiplin reaksiyonlarla değil, aksiyonlarla verilir... Çocuk daha anasının sütünden kesilmeden an'anenin, îman ve ahlâk anlayışın eline teslim edilir, asırların arkasından gelmiş bu sağlam, köklü ve terâzili nizam çocuğun şahsiyet yapısını kurar, böylece de vicdânî ve içtimâî bünyeyi rahvan ve emin adımlarla istikbale doğru yürütürdü."²³ Çamlıca'daki oturdukları yazlık eve bitişik komşu evin bahçesine girme ve oynama izni veri-

²⁰ Age, s. 107-108.

²¹ Age, s. 106.

²² Age, s. 110.

²³ Sâmiha Ayverdi, *Millî Kültür Meseleleri Ve Maârif Dâvâmız*, Kubbealtı, İst. 2007, s. 280.

lirken “İstediğiniz gibi dolaşıp oynayın, fakat meyvelere, çiçeklere el sürmeyin. Çünkü size sâdece oynama müsâadesi verdiler” diyen âile bükleri “habersiz izinsiz başkalarının malına el uzatmak haramdır”²⁴ demeyi ihmal etmemişlerdir. Bugünün anne-babalarına daha ne söylenmelidir?

Sâmiha Ayverdi evlâtlarına vasiyetnâmesinde “Elhamdülillah paramız helâldir. Sakın bu tertemiz elde edilmiş varlığa haram katmayın. Onu gene helâlinden çoğaltıp hayır yapmaya bakın.”²⁵ diyerek haram-helâl konusundaki hassâsiyetini dile getirmiştir.

Hatıralarla Başbaşa adlı eserinde “Ananın babanın evlâtlarına bırakacağı en büyük tükenmez mîras ise maddî varlıklarından pek çok değerli olan, âileyi, cemiyeti ve memleketi hayra ve selâmete götüren prensiplerdir ki çalınması, kaybolması, yanması, yıkılması, tükenip iflâs eylemesi olmayan tek ve gerçek varlık işte budur”²⁶ demektedir.

Onun görüşüne göre, çocuk yetiştirilirken anne babaların davranışları üzerinde durur ve onlara “...sevgi ve dostluk, kayaları parçalayan ağaç kökleri gibi, sırasında en sert, en katı yürekleri bile tuzla buz edip yumuşatır.”²⁷ diyerek sevgi ve şefkatin önemini belirtir. “Evlât ne bir müstemlekedir, ne de çiftlik. Ancak Allah’ın emânetidir ve ana babanın vazîfesi de bu emâneti en iyi şekilde yetiştirmektir.”²⁸ Dünden Bugüne Ne Kalmıştır adlı eserinde çocuk yetiştirme ile ilgili tavsiyelerde bulunurken anne babalara Hz. Ali’nin “Çocuklarınızı onların yaşayacağı devrin şartlarını göz önüne alarak yetiştirin”²⁹ sözünü hatırlatır. Aynı eserde çocuk yetiştirme ile ilgili âilenin sorumluluklarını sayarken bu konuda annelere hitap eder ve “Hiç şüphesiz büyük pay anneye düşmektedir”³⁰ diyerek anne babalara seslenir.

Düşünürümüz çocuk terbiyesi konusunda, “aşırı tasarruf, baskı

²⁴ Age, s. 97

²⁵ Sâmiha Ayverdi’nin Mektupları, Neşre haz. İsmet Binark, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002, s. 230

²⁶ Sâmiha Ayverdi, *Hâtıralarla Baş Başa*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1977, s. 90

²⁷ Age, s. 101

²⁸ Age, s. 86

²⁹ Sâmiha Ayverdi, *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır*, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 2006, s. 204

³⁰ Age, s. 187-188

ve müdâhalenin şahsiyet yapısının teşekkülünü bozacağını ve irâdeyi zayıflatacağını” belirtir. Çocuklarımızı “kontrol etmeyi ama bunu hissettirmeden yapmamızı” tavsiye eder³¹.

Sâmiha Ayverdi “çocuklarımızın yetişmesinde en başarılı taktiğin onlarla arkadaş olmak, hem de araya bir saygı mesâfesi koymak olduğunu” söyler. “Evlâtlarımıza öğretmek istediğimiz değerli hikâye, hâtıra ve mecazların ise bilhassa sıcak âile toplantıları içinde anlatılmasını ister. Çocuklarımızın isteklerine ne her zaman evet ne de her zaman hayır dememeyi, mâkul isteklerinin yapılmasının vâzîfemiz olduğunu” bizlere bildirir³².

Çocuklarımıza temel prensipler verilirken yaşanmış hayat hikâyeleri yolu ile haramı helâli, sevâbı, maddî ve mânevî mânâda cömert, fedâkâr ve ferâgatli olmayı, vatan ve îman aşkının öğretilmesini doğru bulur.

Yine *Hâtıralarla Başbaşa* isimli eserinde “Dil ne kadar güzel sözler söylerse söylesin, fil ve hareketlerin tesîri ile asla yarışamaz, suya atılan taşın yaptığı halkalar gibi uzayabildiğimiz yerlere kadar, hayırlar, iyilikler, doğruluklar ve güzellikleri dalga dalga uzatmakla mükellef olduğumuzu görüyoruz.” derken “öfke gelir göz karartır, öfke gider yüz kızartır” atasözümüzü hatırlatır ve iç kontrolün önemine işâret eder. Anne-baba olarak yerinde söylemesini, yerinde susmasını bilmek için “eline, ayağına, gözüne, kulağına, duygu ve düşüncelerine...”³³ hükmetmemiz gerektiğini, bu güzel hasletlerin gençliğinde kendini bekleyen buhranlara karşı çocuğumuzu peşinen sigortalamak olduğunu açıkça belirttiğini görüyoruz.

Sâmiha Ayverdi’nin yazdıklarına göre çocuklarımıza “...güçleri yettiğince etraflarına iyilik yapmayı, şefkat ve muhabbet göstermeyi, hoş görmeyi ve affetmeyi, akıllarından ve duygularından pay çıkarmayı ve keseleriyle de iyilik etmeyi, kendi çektiğimiz ızdırıp ve acıları başkalarına çekirtmemenin insanoğlunun varabileceği en ulvî duraklardan biri olduğunu

³¹ Sâmiha Ayverdi, *Hâtıralarla Baş Başa*, Kubbealtı, İst. 1986, s. 86

³² Age, s. 86.

³³ Age, s.87-88

nu anne baba olarak bizzat göstermemiz gerektiğini..."³⁴ anlıyoruz.

Daha on, on iki yaşında iken Cevdet Paşa'nın *Kıyas-ı Enbiyâ'* sını ve diğer eserleri okumuş bulunan Sâmîha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, Türk Rus Münâsebetleri ve Muhârebeleri, Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fâtih* gibi eserleri ile târih bilimine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu eserlerde kronolojik siyâsi târih yerine kültürü, sanatı, edebiyâtı, mîmârîsi, mûsikisi ile târihe kültürel bir zenginlik kazandırmıştır. Bugün batıda önem verilen içtimâî târih anlayışının güzel örneklerini vermiştir. Târihimiz millî hâfızâmızdır. Genç nesillerin millî târih bilinci altında yetişmeleri, ülkemizin geleceğine konmuş en önemli harçtır.

Kendi coğrafyamız üzerinde dururken "Mâzi akıl danışılacak en doğru sözlü ve tecrübeli bir dosttur. Şu halde bugün de kuvvet, şevk ve hayat kaynağımızın kendi öz değerlerimiz olduğunu unutmamak bizim için bir ölüm kalım mâcerâsı olsa gerek. Kendi coğrafyamız üstünde Türk kalarak devam ve bekâyı istiyorsak, kendi kendimizden yüz çevirmemek"³⁵ gerektiği üzerinde durmuştur. Burada millî hâfızamızı kaybetmemiz gerektiğine ve toplumda millî refleksler kaybedilir ise bunun telâfisi zor ciddî sonuçlar doğuracağına önemle işâret edilmektedir.

Torunlarına yazdığı mektupların neşredildiği *Mektuplardan Gelen Ses* sâdece kendi torunlarını değil, bütün Türk çocuklarını kapsayan bir tavsiye ve temenniler mecmuasıdır. Yıllar önce bu kitabı okuyan bir öğrencim "Mektupla kültürel meselelerin anlatılabileceğini ilk defa gördüm" demişti. Söz konusu mektuplar gençliğin yetişmesi için lüzumlu fikrî zemîni ifâde eden, mektupla şuurlu insan yetiştirmeye en canlı örnektirler. Torunlarına seslenirken "gücün yettiği ölçüde etrâfına faydalı olmayı zevkli bir vazîfe hâline getir, sözünde durman, mânevîyattan istimdât edip gıdâlanman ne kadar şükre şâyan"³⁶ der.

Türk Tarihinde Osmanlı Asırları adlı eseri ile Osmanlı Türklüğünün 13. asırda yeryüzünün benzersiz ve büyük devletini kurarak

³⁴ Age, s. 89

³⁵ Age, s. 15

³⁶ Sâmîha Ayverdi, *Mektuplardan Gelen Ses*, Hülbe Yayınları, İstanbul, 1985, s. 13

600 senelik ömrüne ilk adımlarını nasıl attığını anlatır. Ayverdi'ye göre Osmanlılar tasavvuf terbiyesinin kaftanı içinde Türk gücünü İslâm îmânî ile birleştirerek yeryüzüne yeni bir terkip ile boy atmışlardır. Onun için de îman heyecânı hareket hâline gelerek kütlenin bütününe sirâyet edip benimsenmiştir. Tasavvuf terbiyesinin temelinde şahsî hırs ve hayvânî duygulardan arınmak suretiyle üstün ve çok yüce bir anlayış hâkim olmuştur. Hadîs-i şerif'te Resulullah Efendimiz'in insanların en üstünü kimdir? suâline cevâben "*Malı ile canı ile Hak rızâsı için mücâdele edendir*" buyrulduğuna dikkati çekmekte ve gençlerimize hayat dersleri vererek yol göstermektedir³⁷. Mektuplarının birinde bir büyük mutasavvıfın "*kardeşlerinizin sıkıntı ve yüklerine iştirak ediniz, kalplerini incitmeyiniz, ayıplarını örtünüz; onlara noksan gözü ile bakmayınız*"³⁸ buyruğunu dile getirmektedir.

Hayâtımızda şikâyetlerimizin bizi nasıl yiyip bitirdiğini açıklarken "*Hayat demek mesuliyet demektir. Karşına çıkan zorlukları hoşluk ve tatlılıkla hal edebilme îtiyâdı kazanmak gerekir. Zîra şikâyet hiçbir meseleyi halletmez. Hatta daha da güçleştirir. İş her şeyi kolayından almayı bilmektir. Şikâyet tuzlu suya benzer; içtikçe susatır, susadıkça içtirir*"³⁹ şeklinde ifâdelerle konuyu anlatır.

Halka hizmetin Hakk'a hizmet olduğunu her vesîle ile hatırlatan Sâmiha Ayverdi "*kendini düşünmeden fedakârlık ve ferâgatle çalışmak îcap ettiğini*" belirterek her iki cihan saâdeti için bu dünyadaki tavrımızın ne olması gerektiğini anlatır. Gençliğin yetişmesinde ve gelişmesinde seyahatin bir hayat mektebi olduğunu, insanoğlunun karakterinin teşekkülünde tecrübenin ve hâdiselerin önemli rol oynadığını açıklar. Görünenler, dinlenenler, fotoğraflananlar bizim ufkumuzu geliştirir. Gençlerimizi "*yerinde karar vermeye, hissî ve fevrî işler yapmamaya*" kendilerini alıştırılmalarını, sivrilikleri törpülemelerini söyler.

Torununa yazdığı mektubun bir başka yerinde "*Sen kendi hayâtının mîmârısın, hâdiseleri iyi veya kötü kullanman, onları sana zararlı ve-*

³⁷ Age, s. 11-15.

³⁸ Age, s.

³⁹ Age, s. 27

ya faydalı kılar”⁴⁰ diyerek hâdiseler karşısında nasıl davranılacağını hatırlatır. Kitaplarından telif hakkı almadığını, kitaplarını memlekete bir hizmet olması için yazdığını açıklar⁴¹.

Gençliğin tahammül yaşı olduğunu, güçlükleri kolaylığa çevirmenin yolunun sevgi ve karşılıklı anlayış ile halledileceğini, vatan için fedâkârlık gerektiğini belirtir. Dili, dîni târihi, örfü ve âdetleri yıkılmış nesillerin acı hatta zehirli meyvelerinin kültür piyasasına hâkim olduğunu, bunun ülkemiz için doğuracağı tehlikeleri çekinmeden yazar⁴².

Ahde vefânın bir hayat prensibi olduğunu kendi davranışı ile gösterir. “Hikmetin başı Allah korkusudur⁴³” der.

Evlâtlarımızın şefkatli bir anne babaya, sıcak bir ev ortamına, bol gıdâ ile berâber terbiye ve disipline ihtiyâcı olduğunu ve çocuklar için ciddî bir kütüphâne hazırlanmasının iyi bir şey olacağını⁴⁴ yazar.

Mektuplardan Gelen Ses adlı eserdeki 20.02.1979 târihli mektubun bir bölümünü burada zikretmeden geçemeyeceğim. *Times Gazetesi*’nden nakledildiğine göre bir Fransız coğrafya âlimi olan Elysee Reclosse Türk’ün seciye ve karakteri üzerinde dururken “Türk hiçbir zaman aldatmaz” tespitini yapar. Avrupa’nın en büyük tâcir milletlerinden olan İngilizler de aynı fikirde idiler. Türkiye ile ticâret yapan İngilizler için de Türk tâciri unvânı îtibarlı bir mevkidir. İngiltere’de XVII-XVIII. asırlarda birçok Londra şehreminleri bu tâcirler arasından intihap edilmiştir. Hâlen Türk tâciri bulunmuş olmakla iftihar eden İngilizler olduğunu belirtirken yazar “burada ne idik, ne olduk⁴⁵” der.

Gençlere örnek olacak bir davranış olarak ileri yaşına rağmen Kubbealtı Akademisi Kültür Ve Sanat Vakfı’nın hazırlamakta olduğu lugat çalışmasına yardımcı olmak amacıyla *Mecelle-i Umur-u Belediye* isimli kitabın dört yüz sayfalık bir kısmının fişlenmesi işini

⁴⁰ Age, s. 30

⁴¹ Age, s. 31

⁴² Age, s. 40

⁴³ Age, s. 49

⁴⁴ Age, s. 53

⁴⁵ Age, s. 59-60

üzerine almıştır⁴⁶. Bu konudaki takdiri size bırakıyorum.

Gençliğimizde görmek istediği hasletler olarak *“insanlar riyâsız, düzensiz, yalansız, müşfik ve yumuşak bir anlayış içinde olsalar, kendileri de dünya da ne kadar rahat ve huzurlu olacak”* demek sûretiyle iyi insanın özelliklerini sayar ve *“riyâsız, dolambaçsız, ard düşüncelerden ve küçük hesaplardan arınmış insanlara⁴⁷”* hayranlığını ifade eder.

Konuşmamı İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin Sâmiha Ayverdi ile ilgili şu veciz sözleri ile noktalamayı uygun buldum: *“Güzelden ses getiren, güzel, ulvîden haber veren, ulvîdir. Sâmiha Ayverdi hayâtı boyunca ulvî kaynaktan haber verendir. Yakın çevresinde bulunma bahtiyarlığına erenlerden biri olarak birkaç görüp göstermeye çalışmakla bu hârikülâde zengin şahsiyetin asla anlatılmayacağıının idrâki içindeyim. Öyleyse bu yazılanlar nelerdir? Şundandır ki övülmeye, büyütülmeye ihtiyâcı yoktur amma prensiplerinin yaşanmasına her zaman müştaktır. Ömrü boyunca inandığı gerçekleri hiç inhiraf etmeden yaşamış olan bu mütefekkir mürebbinin şâhit olduğum en mühim husûsiyetlerinden biri bütün yakınlarını da aynı ihlas ve sâmiîmiyet üzere görmek istemesi ve onlardan hakikat nâmına kabul ettikleri ne varsa sözde bırakmayıp hal edinmelerini, o hakikatlerle yaşamalarını beklemesidir.”*⁴⁸

⁴⁶ Age s. 58

⁴⁷ Age, s.61

⁴⁸ İlhan Ayverdi, Takdim, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yazı Hayatının 50. Yılında Samiha Ayverdi Hâtıra Sayısı, Yıl:17 (4), Ekim 1988, İstanbul, s. 3

Hastalara Şifâ, Dertlilere Devâ

Prof. Dr. Beynun Akyavaş

“Aziz İstanbul”da, buram buram târih kokan Üsküdar sokaklarında, “Kendi Gök Kubbemiz”in altında dalgın dalgın dolaşıyorum. “Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta”!... Biraz evvel İskele Meydanındaydım, Kânûnî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın, Nişancı, Sancak Beyi, Kaptan-ı Derya, Kubbealtı Veziri Kara Davud Paşa'nın önünden geçtim, Sultan IV. Murad'ın Alemdarı olduğu, Bağdad Seferi'nde Sancak-ı Şerif'i taşıdığı söylenen Alemdar Ahmed Baba'ya Fâtihalar okudum... Ne zaman gelmişim Atik Vâlîde semtine!... Yahyâ Kemal Beyatlı'yı, Tanburî Cemil Bey'i nasıl hatırlamam buralarda? Eski bir plâkta çalan Tanburî Cemil Bey'in sihirli nağmeleri kulaklarımda, Yahyâ Kemal Bey'in *Ziyâret*'i dilimin ucunda, dolaşıyorum:

*Yine birlikte, bu mevsimde, Atik-Valde'deyiz;
Yine birlikte, bu mevsimde, gezip sezmedeyiz
Bu çınarlarla siyah servilerin gölgesini;
Bu şadıroanda suyun sanki ledünnî sesini.
Eski mîmâra nasıl rahmet okunmaz burada?
Suyu cennetten akıtmış bu güzel manzarada;
Bu duvarlarda, saatlerce temâşâ değer,
Çiniden, solmayacak bahçeler açmış yer yer;
Mânevî rahata bir çerçeve yapmış ki gören,
Başka bir âlemi görmekle, geçer kendinden.
Bu ziyârette vakit geçti, güneş battı, yazık!
Haz ve duyguyla Atik-Valde'de bir gün yaşadık.*

Üsküdar'ın ve XVI. asrın baha biçilmez mücevherlerinden olan ve Sultan II. Selim'in kadını, III. Murad'ın vâlidesi Nurbânû Vâlîde

Sultan tarafından “Ser mühendisân-ı cihan mîmâr-ı bî akran” Koca Sinan Ağa’ya yaptırılan ve Atik Vâlide, Eski Vâlide isimleriyle de bilinen Vâlide-i Atik Câmii ve külliyesi Feth-i Mübîn’de gürleyen, yeri göğü inleyen top taşlarından ve güllerinden birkaçının hâlâ görülebildiği Toptaşı’nda, bir tepenin üzerinde nur saçıyor etrafına. Muazzam ve muhteşem Câmiin Âyet kitâbeleri, celî sülüs hatları, çinileri, altın nakışları, sedef kakmaları ve iki ulu çınarın gölgesindeki mermer oyma şebekeli şadırvanı!... Bir ihtişam, bir güzellik, bir zarâfet deryâsı içindeki bu Câmide üç yüz sene kadar evvel Hızır Aleyhisselâm’ın görüldüğünü söylerler. Niye görünmesin?

Külliyyede medrese, hazîre, daha evvel Üsküdar Askerî Rüşdiyesi, bugün Sokullu Mehmed Paşa İlköğretim Okulu olan tabhâne (hastahâneden taburcu edilen hastaların dinlendiği ve misâfir kabul edilen yer), yakın târihlere kadar Toptaşı Cezâevi olarak kullanılan dârülhadis, kervansaray, başta hastalar olmak üzere kervansarayda kalanlara, misâfirlere ve fakir fukarâya pişirilen nefis yemeklerin dağıtıldığı imâret, fodla fırınları, aşçıbaşı konağı, dârüşşifâ (bimarhâne, hastahâne, tımarhâne), dârüşşifâ mescidi, hamam, çeşmeler, sıbyan mektebi, vs. var. Ne yazık ki, ecdat yadigârı ve bir medeniyetin aynası olan bu emsalsiz eserlerin bâzıları yok olmuş, bir kısmı da harap, perişan!...

Üsküdar’ın ilk Vâlide câmii olan bu Câmiden aşağı yukarı yarım asır sonra inşâ edilen ve Orta Vâlide Câmii olarak da bilinen, Sultan IV. Murad’ın ve Sultan İbrâhim’in vâlidesi Mahpeyker Kösem Vâlide Sultan’ın Çinili Câmii ve nihâyet XVIII. asrın başında yaptırılan Sultan III. Ahmed’in vâlidesi Gülnûş Emetullah Vâlide Sultan’ın Cedid Vâlide, Yeni Vâlide Câmii. Üsküdar’ın üç vâlidesi!...

Rivâyete göre, Atik Vâlide Câmiinde binâ emîni olarak çalışan mîmar Nasuh bu muazzam inşaatın artan malzemesiyle Üsküdar’da Hayreddin Çavuş Mahallesiinde, Büyük Selim Paşa Caddesi ile Rufâî âyinleri ile meşhur Âyin Sokağının birleştiği yerde kendi adına evvelâ Rufâî dergâhı olan bir câmi yaptırmış, hâdise duyulunca idam edilerek bu câmiin hazîresine defnedilmiş, câmiin adı da Kurban Nasuh veya halk arasındaki lakabıyla Kurbağa Nasuh olmuştur.

Başka bir rivâyete göre, bu hikâyenin hakikatle hiçbir alâkası

yoktur. Câmiin Atik Vâlide Câmii'nden artan malzeme ile yaptırıldığı doğrudur ama bu malzemenin kullanılabilmesi için Nurbânû Vâlide Sultan'ın müsâadesi alınmıştır. Mîmar Nasuh Allah'dan korkan, dîni bütün bir insan ve bir hayır sâhibidir. Rufâî tarikatine bağlı olup şeyhinin vefâtından hemen sonra vefat etmiştir.

Atik Vâlide Câmii külliyesini görebilmek için Hasan Çavuş Çeşmesinin önünden ve ahşap bir çatının altındaki demir cümle kapısından geçip büyük avluya girdim. Koca koca ağaçlar, ıhlamurlar, çınarlar, yerlerde kırmızıdan mora, mordan sarıya, sarıdan yeşile hüznü sonbahar yaprakları. Sağ tarafta imâret, karşımda dârülhâdis, arkamda kervansaray, solumda dârüşşifâ.

Bu dârüşşifâda din ve millet ayrılığına bakılmadan her hasta insan tedâvi edilir, fukarâ hastalara parasız ilâç verilir ve yine iyi hekim olması şartıyla her hekim burada vazîfe görebilirmiş. Toptaşı Tımarhânesi'nin son Sertabibi meşhur Doktor Mazhar Osman Hoca'dır. 1927'de tımarhâne kapanmış ve hastalar Bakırköy'deki hastahâneye taşınmıştır.

Türk edebiyâtına ve mûsikisine damgasını vuran Neyzen Tevfik Kolaylı merhum (1878-1953) kendisinden başka hiç kimseye benzemeyen, darmadağınık bir hayat yaşayan, hiçbir kâideye hattâ tıba bile boyun eğmeyen, rûhundaki fırtınalarla boğuşan, yapayalnız bir insan. En yakın dostu üflediği ney'i. Nedim'in:

*Olmakta derûnunda hevâ âteş-i suzan
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde*

dediği gibi, içindeki havayı bile ateşe döndüren ney'in derûnunda ne olduğunu kim bilebilir? Belki Neyzen biliyor, hissediyor ve alev alev yanıyordu. İşte bu zor günlerinde, herkes gibi ona sonsuz hürmet ve muhabbet duyan hekimler "Hastahânelere yatıp da hasta olmam ben" itirazlarına rağmen Neyzen'i yalvara yakara hastahânelere ve zaman zaman da Toptaşı'na götürürler, odasına, yatağına yatırıp tedâvisine başlarlarmış. Bir seferinde, aradan geçen birkaç güne rağmen Neyzen'in mîdesindeki ağrı kesilmemiş. Bir sabah güler yüzle odasına giren ve hastaya nasıl olduğunu soran hazâkat yâni

mahâret, tecrübe sâhibi, mesleğini iyi bilen doktorlara Neyzen'in işte hemen o anda ağzından döküliveren cevabı, meşhur hicivlerinden biri:

*Bir hazâkatzedeyim
Mîdemi tıp tepti benim
Kırk katır tepseydi
Yıkılmazdı şu nâçiz bedenim!*

Mey'in peşinde meyhânelerden çıkmayan Neyzen ney'i ile be-râber hastahânelerden de tımarhânelerden de çıkmamış ve bunu bir gün şöyle söylemiştir:

*Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine
Meclis-i yâranda çaktım, Toptaşı'nda gürledim.*

Sâdece hürriyet isteyen, dünya malıyla mülküyle, parasıyla pu-luyla hiç alâkası olmayan bu "muhteşem derbeder", vefâtında, kab-rinin başında "Kartal tepelerine bir kâinat gömdük" dedirtebilen se-râzât Neyzen hiciv ve nükte sanatının büyük kudretleri Nef'î ve Eş-ref gibi arkasında hakîkaten doldurulmaz bir boşluk bırakmıştır.

Gördüğüm başka bir dârüşşifâ da Tunca Nehrinin kıyısındaki Edirne Külliyesi Dârüşşifâsı'dır. Câmi ve külliyesi Fâtih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Sultan II. Bayezid, Bayezid-i Velî tarafından 1484-1488 senelerinde yaptırılan bir eser-i hayr'dır. Külliye Câ-miden başka medrese-i etibbâ (hekim yetiştirilen medrese), tabhâne ve imâret bulunmaktadır, hamam, sıbyan mektebi, muvakkithâne, mehterhâne, vs. kaybolmuştur.

Altmış müze arasından Avrupa Konseyi "2004 yılı Avrupa Mü-ze Ödülü"nü kazanan ve bugün Sağlık Müzesi olarak kullanılan Külliye hakîkaten görülmeye değer.

Hekimlerinin, hocalarının arasında Ahî Çelebi gibi büyük isim-lerin bulunduğu Edirne Dârüşşifâsı'nda da Osmanlı dârüşşifâların-dan Bursa'da Yıldırım Bayezid, İstanbul'da Fâtih, Haseki, Süleymâ-niye, Atik Vâlide, Sultan Ahmed, Manisa'da Hafsa Sultan, vs., Sel-çuklu dârüşşifâlarından Manisa, Kayseri, Konya, Sivas, Akşehir, Kastamonu, Aksaray, Tokat, Malatya, Kütahya, vs. dârüşşifâlarında olduğu gibi "Hastalara şifâ, dertlilere devâ, divanelerin rûhuna gıdâ

ve def'i sevdâ" aranırmış.

Ortaçağ Avrupasında bu bedbaht insanları, halk arasındaki tâ-biriyle delileri, akıl ve ruh hastalarını içine cin girmiştir, şeytan girmiştir diye diri diri yakarlarken Türkler tedâvi çâreleri aramışlar, bulmuşlar ve birçok hastaları da şifâya kavuşturmışlardır. Meselâ Edirne dârüşşifâsında hastalara fiskiyelerinden akan şırıl şırıl su seslerini dinletirler ve on sanatkârdan meydana gelen bir mûsikî heyeti haftada üç gün hânendelerle, sâzendelerle "fasl-ı mûsikî ederler, Allah'ın emriyle, nice hastalar saz sesinden hoşlanır ve rahat ederler" imiş. Rast makâmı havâle, felç illetine devâ imiş, ısfahan zihni açar, zekâyı arttırmış, nevâ kadın hastalıklarına iyi gelirmiş ve gönül okşayıcı imiş, zengüle kalp hastalıklarına, hicaz idrar zorluğuna, bûselik kulunç, bel ağrısına, uşşak kalp, karaciğer, mîde hastalıklarına şifâlı olup hüseynî ise ferahlık verir ve sükûnete kavuşturmuş.

Sultan II. Murad, Edirne Sarayında bir Şehzâdesinin, yâni geleceğin Fâtih Sultan Mehmed Han'ının dünyâyı şereflelendirdiği müjdesi verildiği zaman ellerini kaldırıp Allah'a hamd ü senâlar etmiş ve "Ravza-i Peygamberî'de bir gül-i Muhammedî açtı" demiştir. Bu gül-i Muhammedî'yi yetiştiren hocaların başında babası Sultan II. Murad ile Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Hocazâde gibi âlimlerle berâber Akşemseddin bulunmaktadır. Büyük bir âlim olan Akşemseddin hoca olarak hem Büyük Fâtih'i yetiştirmiş hem de hekimliğiyle başta seretan (kanser) illeti olmak üzere nice hastaları şifâya kavuşturmuştur. Şifâya kavuşan bu hastalardan biri de Kazasker Çandarlıoğlu Süleyman Çelebi'dir. Tıp târihinde ilk defa mikroptan bahseden ve hastalıkların mikropla bulaştığını iddia eden hekimin Akşemseddin olduğu kabul edilmektedir.

Edirne dârüşşifâsının hekimbaşısı ise doksan yaşının üstünde iken hacdan dönerken Kâhire'de vefat eden Ahî Çelebi'dir. Ahî Çelebi bilhassa böbrek ve mesâne taşları ve idrar yolları hastalıklarında meşhur bir hekim olduğu gibi hayır eserleriyle de meşhurdur. Bunlardan biri İstanbul'da Zindankapısı'ndaki Ahî Ahmed Çelebi Câmii'dir. Evliyâ Çelebi rüyâsında işte bu câmide Peygamber Efen-

dimiz'i görmüş ve heyecânından "Şefaât Yâ Resulallah" diyeceği yerde "Seyahat Yâ Resulallah" demiş, ondan sonra da seyahatlerine başlayarak ilim, kültür ve târih âleminin vazgeçilmez eseri olan on ciltlik muhteşem *Seyahatnâme'sini* yazmıştır.

İstanbul'da her Müslüman Türkün ziyaretine koştığı Merkez Efendi ruh hekimidir. Yavuz Sultan Selim Han'ın başkadını, Kânûnî Sultan Süleyman Han'ın vâlidesi, güzelliği ve hayırseverliği ile meşhur Hafsa Sultan'ın arzusu üzerine Manisa'da şeyh ve hekimbaşı olarak vazife görmüştür. Merkez Efendi 41 çeşit maddeden bir mâcun yapmış ve bu mâcunu hastalarına ilaç ve şifâ olarak vermiştir. Hâlâ her nevrûzda Sultan Câmiinin minârelerinden atılarak halka dağıtılan mesir mâcunu söylendiğine göre işte bu mâcundur.

Cihan-ı âlem bilir ki, Farâbî (870-950), İbni Sina (980-1037) gibi dünya tıbbının zirvelerinde parlayan hekimler yetiştiren Türkler fevkalâde hekimlerle, hocalarla, hastanelerle asırlar boyu insanlığa hizmet etmişler, hastalara şifâ, dertlere devâ bulmaya çalışmışlardır.

Tarhan Vâlîde Sultan

Hicran Göze

IV. Sultan Mehmed'in (Avcı Mehmed) annesi. Sultan İbrâhim'e bir oğlan çocuk doğurarak onu ilk defa baba yapmış ve böylece Hânedân'ın bu yol ile devam etmesini sağlamıştır. Kayınvâlikesi Kösem Sultan gibi Ukran kökenli ama onun aksine Osmanlı târihine hayırla ve rahmetle anılarak geçmiş, zarif, ince yapılı, mâvi gözlü ve sapsarı saçlı güzel bir genç hanım. Çok zor şartların içinde yaşamış, o şartlarla boğuşmuş bir kadın. 14 yaşında bir cârîye olarak takdim edildiği Sultan İbrâhim'in sınırları iflas etmiş durumdadır. Korkulacak kadar sert bir iktidarın kahramanları olan II. Osman ve IV. Murad devirlerini endişe içinde Topkapı Sarayı'nın bir dâiresinde kapalı olarak geçirmiş, dört kardeşinin ağabeyleri tarafından katledildiğini görmüştür. Sıra bana ne zaman gelecek korkusu ile yatıp kalkmıştır. Onu, ağabeyi IV. Sultan Murad'ın elinden kurtaran herhalde Hânedân'ın devâmını sağlayacak tek şehzâde oluşudur.

Dâiresinden, kendisine bir oyun oynandığını zannederek "Siz hîle edersiz, bende saltanat hevesi yoktur. Karındaşıma böyle bildiriniz!" diye haykırarak âdeta zorla, kollarından tutulup sürüklenecek çıkarılmıştır. Çok yıpranmış sınırlarının yanı sıra hayâtının sonuna kadar geçmeyen bir baş ağrısı ile boğuşmaktadır. Kardeşi IV. Murad'ın cesedini görünce bile inanmayan gözlerle bakmış. "Acaba bana bir oyun mu oynuyor." diye düşünmüştür. Kendisini tesirsiz hâle getirmiş oğlunun ölümüyle rahat bir nefes almış Kösem Sultan ise bu oğlunun tahta geçmesi ile kuvvetli günlerine tekrar kavuşacağını ümit etmekte, hâlâ korku içinde olan oğluna "Arslanım var kendi gözlerinle nazar eyle! Karındaşın ölmüştür" diyerek cesâret

vermektedir. Ama Sultan İbrâhim kısa zamanda hırs küpü annesi Kösem Sultân'ı iktidardan uzaklaştırmış ve Kıbrıs'a sürmekle tehdit edecek kadar da akıllanmıştır.

Önceleri ağabeyinin kendisini kaptırdığı sefahatten uzak durmuşsa da daha sonra aynı sefih ve dalkavuk grupların esiri olmuştur. Buna rağmen zamânının salgını vurgunculukla mücâdele etmiş ama annesi Kösem Sultânın arka çıktığı bu vurguncu Ağalar Saltanatı'nı bir türlü yıkamamıştır. Hal'ini tâkip eden birkaç gün içinde, sipâhilerin ve halkın ihtilâle benzeyen başkaldırısına rağmen ağalarla işbirliği yapan Kösem Sultân'ın tahriki ile iki câriyesiyle kapatıldığı her tarafı tuğlalarla örülmüş dâirede kendisini bu duruma düşürenlere küfür dâhil her türlü hakâreti sıralayarak öldürüldü. Babası öldürüldüğünde oğlu IV. Mehmet henüz 7 yaşını sürüyordu. Korkmasın diye biat merâsimi kısa kesilmiş, ricalden pek çok kişi biat edememişti. IV. Mehmed, babasının öldürülmesine sebep olan 70 kişinin adlarını bir deftere yazmış, daha sonra hepsini öldürtmüştü. Kösem Sultan, Büyük Vâlide Sultan olarak gelini Tarhan Vâlide Sultan'ı çiğneyerek Salatanat nâibesi olarak hüküm sürmeye başlamıştı. Yılmaz Öztuna "Şimdiye kadar Osmanlı târihinde hiçbir ana, oğluna Kösem'in yaptığı gibi ihânet etmemiştir," diye yazar. Çocuk pâdişahın annesi Hatice Tarhan Sultan ise 21 yaşında gencecik bir kadındı. Artık "Ağalar Saltanatı" Kösem'in desteği ile daha da kuvvet bulmuştu.

Genç Tarhan Vâlide Sultan olanları korku ve endişe ile seyrediyordu. Güzel Vâlide Sultânın kayınvâlidesinin aksine politik hırsı hiç yoktu ama çok zeki ve akıllı idi. Halkın hoşnutsuzluğunu zamanla ihtilâle çevirmesini bildi. Çünkü evlâdı Sultan İbrahim'i öldüren Kösem'in niyetinin torunu IV. Mehmed'i de öldürmek olduğunu Kösem'in bir câriyesinden öğrenmişti. Kısa bir zaman sonra sıranın oğlu 10 yaşındaki IV. Mehmed'e geleceğini artık biliyordu. Kösem Sultân'ın bu korkunç niyetini haber alan pâdişahın ve Tarhan Vâlide'nin adamları onu bir gece dâiresinde perde ipi ile boğarak öldürdüler. Bu çok tehlikeli kadının 62 yaşında dramatik bir şekilde sona eren hayatı hayırlı bir başlangıcın habercisi olacaktı. 24

yaşındaki genç Vâlide Sultânın gayreti ile Ağalar Saltanatı sona ermiş halk rahat bir nefes almıştı. Tarhan Vâlide'nin artık tek isteği devleti emin ellere bırakmaktı. Tek düşüncesi devleti kurtarmak ve bir köşeye çekilerek huzurla yaşamaktı. Beş yıl süren niyâbetini noktalayıp Devleti, bütün şartlarını kabul ederek Köprülü Mehmet Paşa'ya bıraktığı zaman 29 yaşında idi. Ama hayır eserleri ile dolu Vâlide Sultanlığı 34 yıl sürecek ve unutulmaz hizmetleri ile târihe geçen Köprülüler devrinin açılışını yapacaktı.

Değerli târihçi Yılmaz Öztuna “Çok büyük hayır eserleri bıraktı. Ama Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmet, hayır eserlerini bile gölgede bırakır.” diye yazarak onun hakkındaki mühim bir gerçeği dile getirmiştir.

Hürrem Sultan ile başlayan kadınlar saltanâtına niyâbetten çekilerek son veren Tarhan Sultan'dır. Yılmaz Öztuna “Osmanlı târihinde Kadınlar Saltanâtı denen çağ Târhan Sultân'ın politikadan çekilmesiyle ebediyyen kapandı. Artık Osmanlı târihinde devlet işine karışan hiçbir kadın, hiçbir pâdişah annesi ve zevcesi görülmedi. Zîra gelini Râbia Emetullah Gülnuş Hasekiyi -ki iki pâdişah anası Vâlide Sultan olacaktır- bu terbiye ile yetiştirip oğlu ile evlendirdi. Bir hasekînin, bir vâlide sultânın Osmanlı Cihan Devleti'ndeki görevlerini dikkatle öğretti, belletti. Bu görevlerin hiç biri siyâsetle ilgili değildi.” diye yazar. Yılmaz Öztuna târihçilerin, Sultan'ın bu hayırlı hizmetine hiç dikkat etmediklerini, daha çok Mîmar Mustafa Ağa'ya yaptırdığı Yeni Câmî ve Mısır Çarşısı sebebi ile anılmasını yanlış bulduğunu söyler ki çok haklıdır.

Ama III. Murad'ın eşi ve III. Mehmed'in annesi Safiye Sultân'ın biraz gösteriş olarak başlattığı, oğlu III. Mehmed'in ölümünden sonra Eski Saray'a gönderilmesiyle inşaatı duran câmiyi gösterişten uzak bir hâlis niyetle “Bir İslâm Mâbedinin Yahûdi mahallesinde nâtamam kalmasını içime sindiremiyorum” diyerek tamamlanmasını emretmesi de doğrusu Tarhan Vâlide'ye çok yakışmaktadır.

Mekânı cennet, o mevkiye ulaşmış bütün hanımlara da örnek olsun.

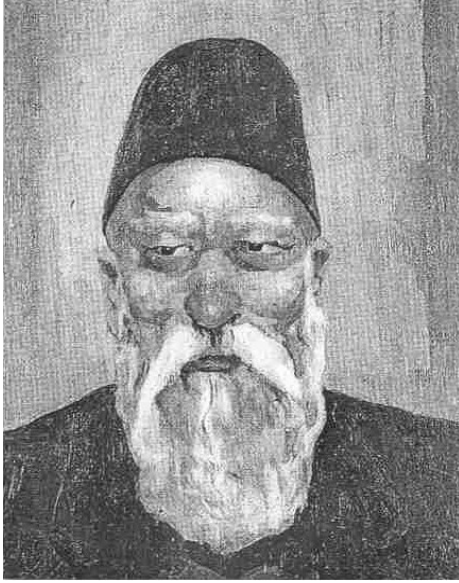
Enderunlu Latif Ağa (1815-1885)

Cemil Altınbilek

“Hocaların Hocası”

Osmanlı Sarayı içinde, idârî fonksiyonunun yanı sıra ilim, kültür ve sanat akademisi vasfında olan Enderun’da yetişti ve Enderun’un en önemli Mûsikî Hocaları arasında sayılmaktadır.

Enderun ve Mevlevîhâneler târih boyunca Türk mûsikîsinin en büyük terennüm merkezleri olmuştur. Topkapı Sarayı Hümâyunu’-

ndaki Enderun’da mûsikînin yalnız din dışı olanı öğretilmiş, dînî mûsikî bilhassa Mevlevîhânelerde ve diğer tekkelerde icrâ edilerek öğrenilmiştir.

Enderun’da dînî vazife alanlara daha çok “Efendi”, din dışı vazife alanlara da “Ağa” unvânı ve rütbesi verilmiştir. Ağa’lık rütbesi ise, sancak beyliğine eş ve zaman içinde tuğ veya tüm generallik ayarında kabul edilmiştir.

Enderun, 1826’da başlayan II. Mahmut inkılâpları içinde 1833 de kaldırıldı, yerine Mızıkayı Hümâyun kuruldu ve faaliyetlerine Hükümdarın taşınmasıyla birlikte Dolmabahçe Sarayında batı müziği ve ince saz, -Türk müziği- alanlarında ayrı ayrı devam etti. Bâzen de her iki müzik türüne devam eden müzisyenler yetişti. Bu dönemde batı tarzındaki nota sistemi kesin olarak mûsikî hayâtı-

mıza girdi.

Latif Ağa, Mızıkayı Hümâyun şefi Kânûnî Mehmet Bey'in hocasıdır. Latif Ağa'nın diğer talebeleri arasında, devrin önemli mûsikîşinasları, Tambûrî Ali Efendi, İsmâil Hakkı Bey, Medenî Aziz Efendi ve Guatelli Paşa önde gelenleridir.

Latif Ağa, Hacı Ârif Bey'den (1831-1885) önce şarkı formunu benimseyen bir bestekârdır. Zîra aynı mûsikî muhîtini paylaşan bu mûsikîşinaslar arasındaki on beş yaş farkı hoca-talebe olunabilecek kadar bir kuşak farkını oluşturmaktadır. Çok sayıda eseri günümüze kadar gelmiş olan Latif Ağa'nın bilhassa mâhur makâmındaki "Düştün yine bir şuh i sitem kare gönül" ve "Telif edebilsem feleği ah emelimce", hicazkâr makâmında "Yoktur zaman gel, mâhum heman gel", evcârâ makâmında "Açıldı sineme bir tâze yâre" şarkıları iki asıra yaklaşan mâzilerine rağmen, bugüne ulaşmış ve en çok icrâ edilen klasik şarkılar arasında yer almaktadır.

Latif Ağa silsilesi ve edvârı içinde yer alan külliyâtı, başta o devirde çok iyi bir notist olan talebesi Beykozlu Kânûnî Mehmet Bey*, onun talebesi Hâfız Ahmet Mûkerrem Akıncı** ve onun da talebesi H. Câhit Gözkan*** vasıtası ile günümüze kadar, dört kuşak itinâ ile muhâfaza edilerek gelmiştir.

Hocalığı ile temâyüz etmiş bu silsilenin yukarıda ismi anılan temsilcileri, târihî seyir içerisinde, icracı olmaktan öte, mûsikî ilminin hıfzı ve öğretilmesinde önemli bir misyon sâhibi olmuşlardır.

Mûsikîde bir silsile

*Hocam Câhit Gözkan, mûsikînin bir asırlık hocası
Hâfız Ahmet Mûkerrem Akıncı, hocamın da hocası
Beykoz'lu Kânûnî Mehmet Bey'se, onların da hocası
Hele, Enderun'dan Latif Ağa, "Hocaların Hocası".*

C. Altınbilek

* Cemil Altınbilek, Kânûnî Mehmet Bey, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 2007.

** Cemil Altınbilek, Ahmet Mûkerrem Akıncı, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Temmuz 2006.

*** Cemil Altınbilek, Cahit Gözkan, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Temmuz 2002.

Kültür Üzerine

Ali Murat Daryal

*“Bana uzanan
ihtiyaç elini eğilip öpmek isterim”
Sâmiha Ayverdi*

Batılılar’ın istilâcı emellerini sürdürebilmeleri için icad ettikleri “küreselleşme” tâbiri ile doğrudan doğruya değil fakat dolaylı yollarla îmâ ettikleri diğer kültürleri ve bilhassa Orta Doğu’da hâkim durumda bulunması itibâriyle İslâm ve Türk-İslâm kültürünü yok etme gayret ve teşebbüsleri karşısında, kültür meselelerine genel mânâsıyla değil ancak onların taarruz ve hücumlarına göre belirli bir çerçeveye içinde ele alıp bu iki kültür üzerinde bâzı tespit ve değerlendirmeler yapmanın önemini paylaşmak isterim.

Bu konuda evvel şunu söylemek isterim ki, batı kültürü, Türk-İslâm Kültürü’ne göre güneş karşısındaki mum ışığı gibi cılız, çelimsiz ve sönüktür. Sömürgeci batının reklam ve propagandaları karşısında şaşırın, ezilen ve bunalan insanlarımızın bu söylenenlerden onlar hesabına rahatsız olmaları, kızıp öfkelenmeleri tabiidir. Ancak mesele sâdece bir iddia şeklinde kalırsa onlar haklıdır. Yok, eğer bunun bir iddia olmadığı ve gerçek olduğu kanıtlanırsa, o zaman bu kimseler yeniden bu meseleler üzerinde durup düşünmek mecbûriyetinde kalacaklardır.

Bir misal olarak, bundan çok az bir müddet önce, karşılıklı oturup konuştuğumuz ve iki senden daha fazla bir zamandan beri anasının-babasının ve yakınlarının bütün ısrarlarına rağmen “ben Fransız kültürüyle yetiştim, yerli kültürle yetişen bir kızla evlenmem” diye direten bir genç yakınım sordum... Ne olur, bu Fransız kültürü dediğiniz şey nedir, ne değildir, bana bir anlatır mısınız?... “Şâyet

bana bu kültüre dâir aklı başında bilgi verebilir ve birkaç madde sayabilirseniz, ben size hak vereceğim ve susacağım,” dedim.

O, bir müddet duraksadıktan sonra konunun ne kadar kapsamlı olduğunu, buna cevap vermenin kolay olmayacağını, bu hususta hiç düşünmediğini, sâdece kendisine öğretilen cümleleri papağan gibi tekrarlayıp durduğunu fark etmiş olacak ki, kem-küm etti ve konuşmayı başka mecralara çekti. Hoşlanmadığı, beğenmediği gibi bahâneler îcad etti...

“Bakınız, isterseniz ben Fransız Kültürü’nü, dolayısıyla batı kültürünü ve Amerikan Kültürü’nü madde madde sayayım ve onlar üzerinde konuşalım,” dedim. Daha sonra yukarı satırlardaki düşüncelerimi tekrar ettim ve ilaveten, “batı kültürü” diye bir şey yoktur, sâdece dünyâyı kan gölüne çeviren, bu dünyâya kötülük, zulüm, haksızlıktan başka bir şey getirmeyen “felaketler kültürü” vardır ve isterseniz bu kültüre âit birimleri ayrı ayrı sıralayım, bakalım karşımıza ne gibi bir tablo çıkacak diye ısrar ettim.

- İçki kültürü,

- Kumar kültürü,

- Fuhuş kültürü,

- Hırsızlık kültürü, müze soyma, sanat galerilerini soyma, banka soyma, daha gerilere doğru, posta arabaları soyma, tren soyma... vs. gibi.

- Gasp kültürü, silahlı soygunlar, çocukları, büyükleri kaçırıp fidye isteme kültürü...

- Cinâyet kültürü, kusursuz, mükemmel cinâyetler işleme kültürü, bunu öğretmek için geliştirilen edebiyat türleri, çevrilen filmler, yazılan tiyatro eserleri...

- Zulüm, haksızlık, işkence kültürü,

- Yabancı toprakları sömürgeleştirme ve insanların köleleştirme kültürü,

- Katliam kültürü, Kongo’da on milyon insanı öldürme ve Ruanda’da bir buçuk milyon insanı 6 ay içinde bir birlerine öldürtme kültürü...

hepsini kültür hâline getirmiştir.

Batılılar tarafından aldatılmış kimseler, batıda ve mesela Fransa'da "roman" var, bunlar niye sayılmıyor, bunların hiç mi önemi yok diyeceklerdir. Gâyet tabîî bunların önemi vardır, fakat bunlar kültür değildirlere. Roman, o cemiyette zaman içinde oluşan kültür birikiminin yazıya geçmiş şeklidir. Kendi başına bir "değer" değildir. Nitekim Çinlilerde roman yoktur, Çin kültürü yok mudur?... Keza Hintlilerde roman yoktur, Hintlilerin kültürü yok mudur?... Hâkezâ Japonlarda, İrânlılarda ve daha başka pek çok ülkede roman yoktur; bunların kültürü yok mudur diyeceğiz? Kaldı ki Batı ülkelerinde bile roman, hep aynı seviyede değildir...

Bunların ötesinde, bu kültüre dâir kim ne biliyorsa söylemelidir. Mesela İngilizlerin sütü-çay içerlerken sütü veya çayı evvela koymaları gibi...

Hâsılı bu söylenenlerin ne kadar doğru olduğunu gösterecek en bâriz misal, son iki yüz yılda cemiyetimizde yaşanan hâdiselerdir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların 1839 yılında batıya döndükten sonra, batıdan aldığı kültür değerlerinden hangisinin Osmanlı'ya ve Türkiye'ye ne getirdiği hususunda bir miktar olsun düşünmek -kültürün, bir cemiyetten bir diğer cemiyete nakledilemeyeceği ayrı konu olmak üzere- meselenin anlaşılmasına yetecektir. Bar-pavyon kültürünün ve bu kültürün düğünlere, eğlencelere ve diğer sosyal müesseselere yansımaları ile ortaya çıkan yalan dolan, iftira, kavgâ, dövüş, cinâyetlerden başka bir memlekete getirdiği ne vardır?...

Velhasıl, bu söylenenler daha derinliğine ele alınacak olursa, insanın içini karartan daha pek çok fenalık ve kötülük zihinlerimizde yeniden canlanacaktır. İngilizlerin Hindistan'a yardım adı altında gönderdiği battaniyelere kasten çiçek hastalığı mikrobu zerk etmeleri, Yemen'de, Mısır'da ve diğer müslüman ülkelerde binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Müslüman'ı, suçsuz-günahsız, sorgusuzsualsiz yok etmeleri, batıların Afrika'da zencileri toptan imhâ etmeleri, esir ticâretinde bu kadar insanın ölmesi, Amerika'da Kızılderililerin başlarına gelenler, bütün bunlar, batı kültürünün sonuçlarıdır.

Aslında bu kültür, “Hıristiyan itikâdı”ndan gelmektedir. Bu itikâda göre, “İsa, kulların günahlarına karşılık kendini kurban etmiştir.” Bu durumda İsa, suçsuz ve günahsız olduğu halde, Hristiyanların günahlarına karşılık kendini kurban ettikten sonra, Hindistan’daki Hintlilerin, Afrika’daki zencilerin ve diğer insanların ne değerleri vardı ki, sanki onlar İsa’dan daha mı değerliydi ki, mâsum ve günahsız oldukları halde kurban edilmesinler...

Hâsılı kelimeler, yukarı satırlarda ortaya konan iddianın bir rüknü olarak, Batı Kültürü’nden, ana hatlarıyla bahsedildi, fakat bundan sonra artık mevzu bahis iddianın ikinci rüknü mesâbesinde bulunan Türk-İslâm Kültürü’nden yine aynı şekilde ana hatlarıyla bahsedilecektir.

Evvelen ve evvelen şunu söylemek ve iddia etmek isterim ki, dünya kurulduğundan bu günlere kadar, İslâm Kültürü ve onun bir temsilcisi durumunda bulunan Türk-İslâm Kültürü kadar muhteşem, muazzam ve göz kamaştırıcı başka bir kültür var olmamıştır.

Konuyu, bu kültüre mensup insanlar açısından tekrarlar ve ısrarla ele alıp şunları söyleyebiliriz ki, Müslümanlardan başka hiçbir cemiyet, insan davranışlarını zirve noktasında temsil eden böyle bir kültüre sâhip olamamış ve ilâveten böyle bir kültürü yorumlamak için gerekli rûhî ve zihnî alt yapıya nâil olamamıştır. Gâyet tabiidir ki, bu iddia belgelenmeli ve kanıtlanmalıdır.

Hâl böyle olunca artık, İslâm Kültürüne âit umdelerden pek azını, misâl olmak üzere, batı kültüründe yapıldığı gibi, sıraladıktan ve onlar hakkında bilgiler verdikten sonra İslâm ve dolayısıyla Türk-İslâm kültürünün ihtişamına örnek olması bakımından, bir, iki, üç, önerme ve iki deyim ile konunun daha fazla uzamaması için, yetinilecektir.

- Aile kültürü: Anne-babaların evlatlarını sokağa atmamaları, onlara ölünceye kadar sâhip çıkmaları ve buna mukâbil evlatların da anne-babalarını huzur evlerine bırakmamaları gibi...

- Akriba kültürü: Sıla-i rahim. Müslümanların doğdukları yerleri ve oralarda yaşayan akrabalarını ziyâret etmeleri ve onlara yardım etmeleri gibi...

- Komşuluk kültürü: Sâdece kapı komşusu değil, kırk ev sağa, kırk ev sola, kırk ev öne, kırk ev arkaya olmak üzere 160 hânenin, aç olup olmadıkları bir yana, onların her türlü dertleriyle ilgilenme gibi...

- Mahalle kültürü: Çocukların güven ve emniyet içerisinde büyümeleri; mahallenin delikanlılarının mahallenin genç kızlarına kötü gözle bakmamaları, onların nâmus ve iffetlerinden kendilerini sorumlu tutmaları gibi...

- Konuşma kültürü: Büyüklerle "sen" değil "siz" diye konuşmak, onlara hitap ederken saygı ifâde eden kelimeler kullanmak ve saygılı davranmak gibi...

- Hayır yapma kültürü.

- Yardımlaşma kültürü. Batı, parasını kalın duvarlarla çevrili çelik kasalar içinde, bilek kalınlığında demir parmaklıklar arasında gözcülerle, silahlı korumalarla koruyamazken; Türk-İslâm Kültürü, yolcular sıkıntı çekmesin diye dağ başlarında, ıssız yollara sadaka taşları dikeyiyor, içine avuç dolusu altın koyuyor, başına nöbetçi bırakmıyor ve paralar çalınmıyordu... Buna mûmâsil olarak, câmi avlularına koyduğu sadaka taşlarını, insan boyundan daha yüksek yapıyordu, câmiden çıkıp oraya para bırakan ile câmiden çıkıp oradan para alacak ihtiyaç sâhibi kimse birbirinden ayırt edilmesin ve ihtiyaç sâhibinin haysiyeti zarar görmesin diye... Konu bu noktaya gelmişken, bu kültürün en güzel ifâdelerinden biri olarak Rahmetli Sâmiha Ayverdi'nin bir sözünü nakletmek isterim: "Bana uzanan ihtiyaç elini öpmek isterim."

Herkes bilmeli ve öğrenmelidir ki, böyle bir ifâdenin hangi kültürde ve medeniyette eşi ve benzeri vardır. Rahmetli Sâmiha Ayverdi'nin "*Bana uzanan ihtiyaç elini, eğilip öpmek isterim*" demesi, nâdân ve hoyrat ellerde itilip kakılan, horlanan, aşağılanan ve hoş olmayan durumlarda kalan yetimlerin, öksüzlerin fakirlerin, âcizlerin, kimse-sizlerin dertleriyle dertlenerek, ıstıraplarını paylaşarak ve nihâyet bu acıyı içinin tâ derinliklerinde hissederek şefkatle ve merhametle bu insanlara sâhip çıkıp onları azîz ve muhterem tutmayı istemesidir.... Bu fânî dünyâda hiç kimsenin karşılarında eğilmediği bu insanlar karşısında eğilebilmek ve yine hiç kimsenin tutmadığı ellerini

eğilip öpmeyi isteyebilmek İlahî tecelliyâta mazhâr olmamış hiçbir rûhun ve İslâm îmânının nûru ile bezenmemiş hiçbir gönlün yapabileceği bir iş ve söyleyebileceği bir söz değildir. Bunun içindir ki bu çok muhterem ve muazzez insanın dilinde tecellî eden bu “İlahî emâneti” her bir müslüman böyle yaşayabilmek için, gönlünde bir sır olarak ölünceye kadar ve hatta mahşere kadar saklamalıdır.

- Mazlumları, kimsesizleri, yetimleri, öksüzleri, âcizleri ve çâresizleri himâye edip korumak kültürü.

- Ticaret kültürü: Ticâretin zengin olmak için değil, Müslümanlara hizmet etmek için yapılması gibi...

- Canlı-cansız tabiatı koruma kültürü. “Yaş kesen ,baş keser” ifâdesiyle, her türlü yeşili koruma ve “Yaratılanı hoş gör, Yaratan-dan ötürü” mısırâyıyla, bütünüyle ele alıp ona saygı duyma gibi...

- Avlanma kültürü: Avlanacak canlılarla ilgili olarak, onları suya indikleri zaman avlamamak, yuvalarına baskın yapmamak, çoğalacakları zamanlarda onlara dokunmamak ve nihâyet ihtiyaç yok ise avlanmamak gibi...

- Şehadet kültürü.

Bu umdeler sayılamayacak kadar çoktur. Ayrıca bu umdelerin hayâta geçmesi ve yaşanılır olması sonucu ortaya çıkan hareket ve davranışlar manzûmesi, kütüphâneler dolusu kitaplara konu teşkil edecek kadar çoktur ve çeşitlidir, efsâneler inşa edecek kadar mu-kaddestir ve fevkalâdedir.

Velhâsıl İslâm îmânına âit olup, ondan ilham alınarak Türkçe ifâde edilen aşağıdaki üç önermeyi kendi sırası içinde nakletmek, Türk-İslâm Kültürünün büyüklüğü, yüceliği, kudsiyeti ve ulviyeti husûsunda fikir vermeye yetecektir. Bu üç önermeyi ve bilhassa birinci önermeyi zikretmeden önce, ısrarla şunu söylemek isterim ki, dünya var olduğu günlerden bu yana hiçbir kültür ve hiçbir medeniyet böyle bir önerme kuramamıştır ve bundan sonra da kuracağı yoktur. İnsanın gönlünü titreten, içini büyüklük dolduran bu üç önermeden birincisi şöyledir: “Sen aç kalacaksın, açları doyuracaksın; sen üşüyeceksin üşüyenleri giydireceksin.” Türk-İslâm Medeniyeti bu ilkeyi o kadar önemsemiştir ki, değişik ifâdelerle mensupla-

rına bunu sık sık hatırlatmıştır: “Üşüyenlerin hırkası olacaksın, aç kalanların ekmeği olacaksın.” Böyle bir ilke hangi kültürde vardır? Kaldı ki bu ilke, kitaplarda yazılıp kalmış, ağızdan ağıza söylenip unutulmuş değildir. Yaşanmış ve yaşanmaktadır. Ben, bizzat bu ilkeyi yaşayanları çok gördüm, çok tanıdım. Kim bilir, belki siz de onlardansınız...

Nakledeceğim ikinci ilkeyi birkaç sene önce tesâdüf eseri duydum. Safranbolu’ya bugün için rahmete kavuşmuş Hulusi Yazıcıoğlu’nu ziyârete gitmiştik. Eşinin babasının, fazilet ve kemaliyle tanınmış olması itibâriyle yanına gidip, görüşüp duâsını almak istedim. O çok muhterem ve o gün için çok yaşlı bu örnek ve müstesna kişi, bizlere pek çok güzel şeyler anlattıktan sonra, ayrılıp giderken önümüze önemli miktarda ceviz konuldu. Biz, aman efendim niye zahmet ediyorsunuz, demeye kalmadan, bu kültürün alamet-i fârikası olan şu cümleyi söyledi: “Evlatlarım” dedi, “olanın olmayana borcu varmış.”

Üçüncü ilkeyi, bir kurban bayramı günü kurban alırken öğrendim. Akrabâlarımın da ve yakınlarımın da kurbanlarını ben alıp, hepsini birden Kur’an kursuna götüreceğim için, daha fazla katkıda bulunma düşüncesiyle, kurbanlıkları mümkün mertebe ucuza almak istiyordum. Bunun için çok düşük fiyat vermiştim. Sürü sâhibi boynunu büktü, hüznünlü bir sesle “ağam” dedi, “bu koyunlar senin olsa, sen bu fiyata bunları verir misin?” Birkaç saniye durup düşündükten sonra “beni ziyan ettireceksin” diye ilâve etti. Ve hemen arkasından Türk-İslâm kültürünün medarı iftiharını olan şu cümleyi söyledi: “Müslüman’ın malı ortakmış”. Ben, tabii hemen aklımı başıma topladım ve ortağı olduğum din kardeşimin hakkını verdim.

Son olarak iki deyim nakletmek istiyorum: “Tüyü bitmedik yetim hakkı” ve “Göz hakkı”. Bu iki deyimi başka dillere ve mesela batı dillerine tercüme edecek olsanız, batılı insan bunlardan hiçbir şey anlamayacaktır.

Bizim kültürümüzde, onların anlamayacakları o kadar haslet, meziyet ve “değer” vardır ki, bunları saymak için ömürler yetmez, anlatmak için nesiller ermez...

Aysel Yüksel ile Hasbihal

Zeynep Uluant

Onu, tam otuz dört sene evvel, üçüncü çocuğu henüz bebekken tanıdım. Birbirinden hareketli ve yaramaz üç evlâdına hiç şikâyetsiz hizmet ederken onca işinin arasında değerli büyüğüm Sâmiha Ayverdi'nin de asistanlığını yapıyordu. Yıllar geçtikçe tanışıklığımız ilerledi ve Sâmiha Ayverdi'nin vefâtından sonra basılmayı bekleyen yazılarını yayına hazırlamak için benden yardım talebinde bulunması hem onu daha yakından tanımak hem de mâlûmâtımı derinleştirmek açısından bana mühim bir fırsat yaratmış oldu. Sonsuz sabrı, insan kalbi kırmak nedir bilmeyen yumuşak mizâcı sâyesinde bu çalışmalarımız esnâsında kendisinden çok şey öğrendim ve hasbihaller serisine niçin Aysel Ablamı da ilâve etmiyorum diye düşündüm. Zîra sâdece Nihad Sâmi Banarlı ve Sâmiha Ayverdi'nin talebesi olma keyfiyeti bile onu konuşturmam için yeterli sebepti. Böylece müdireliğini yaptığı Ayverdi Enstitüsü'nün Kubbealtı Vakfı'ndaki odasında her Çarşamba gerçekleştirdiğimiz buluşmalarımızdan birinde kendisine ilk sorumu yönelttim.

- Çocukluğunuzdan, âileniz ve İstanbul'a gelişinizden bahseder misiniz?

-Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Urfa Sanat Enstitüsü'ne tâyin oldum. O zamanlar bu okullara daha çok bir yerde dikiş tutturamamış problemlerle talebelerin gittiği söylenirdi. Âilemden benimle berâber oraya gidecek kimse yoktu. Böylece oraya gidemedim. Sonra Işık Lisesi'ndeki münhal Türkçe öğretmenliğine baş vurdum. Kabul edildim. Ancak Eylül imtihanları sırasında oraya gittiğimde bana okulun sâhiplerinin yakınlarından birinin emekli olduğunu ve benim yerime onun alındığını söylediler. Çalışmak mecburiyetindeydim ve Demirbank'a girdim.

Soldan sağa: Bayram Yüksel, Sâmiha Ayverdi, Aysel Yüksel.

Daha on üç gün falan çalışmıştım ki nur içinde yatsın hocam Nihad Sâmi Banarlı telefon ederek “İstanbul Fetih Cemiyeti’nde hem benim asistanlığım hem de sekreterlik gibi olacak bir iş var, kabul eder misin?” dedi. Hocama nasıl hayır derim? On beş günü tamamlasam maaşımı da kanunen iâde etmeyecektim. Fakat hocama ayıp olmasın diye o iki günü bile beklemeden derhal istifa ederek Fetih Cemiyeti’nde işe başladım. O sırada Sâmiha Anne’nin *Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fatih* kitabı ikinci baskıya hazırlanıyordu. Bu kitabın tashihi ile işe başladım. Böylece Sâmiha Anne’nin eserleriyle tanışmış oldum ama o zamana kadar ne eserlerini okumuş ne de kendisinin ismini dahi duymuş değildim. Mezuniyetimden sonraki 3-4 ay içinde karşılaştığım aksilikleri anlatışım şunun için ki kader insanı bir yere hazırlıyor. Bana şer gibi, aksilik gibi görünen hâdiseler, benim için en güzel ve hayırlı günlere vesîle oluyormuş. Ben şimdi iyi ki hayâtım böyle bir istikâmete dönmüş diye şükrediyorum,

hocamı ayrıca minnetle anıyorum ve her zaman hocama ve Sâmiha Anneme ödenmez borçların içinde olduğumu düşünüyorum. Şükrediyorum.

- *Siz Malatya Arapkir’de doğdunuz. İlk ve ortaokulu orada mı okudunuz?*

-Hayır ,babam müteahhitlikle uğraştığı için çoğunlukla geziciydik. İlkokula Bursa’da, Orta okula Uşak’da başladım, Kütahya’da devam ettim. İstanbul’a taşındığımızda Cibâli Kız Ortaokulu’nda okudum. Mezun olduktan sonra Edirne Öğretmen Okulu’na gittim.

-*Sizde edebiyat merakı var mıydı o zamanlar?*

- Çok. Esâsen hem edebiyat hem de matematiği çok sever ve çok kitap okurdum. Fakat Eğitim Enstitüsü’nde imtihâna girerken matematikten çalışmak lâzım, edebiyattan çalışmasam da geçerim dedim ve edebiyâta girdim... Beni imtihan eden komisyonda Nihad Sâmi Hocam da vardı. Edirne Öğretmen Okulu’ndan Eğitim Enstitüsü’ne geçmiştim. Kader ağlarını öyle güzel örüyor ki eğer matematik bölümüne gitseydim Nihad Sâmi Hocam ile tanışamayacaktım. Buna çok şükrederim. Hocam Sâmiha Anne ile ilk karşılaşmamızda, Sâmiha Ayverdi’yi kasederek : “Hanımefendiye çok dikkat et” dedi. Sâmiha Anne ve Ekrem Amca İstanbul Enstitüsü’nün idâre heyetinde bulunuyorlardı. Haftada veya on beş günde bir toplanırlar ve ben de sekreterliklerini yapardım. Böylece Sâmiha Anne ile tanışarak elini öptüm. İlk defa görüyordum kendisini. Bilmem neden o anda içimden ona anne demek geldi.

-*Kaç senesiydi?*

- Bin dokuz yüz elli yedi senesinin kasım ayıydı ve daha evlenmemiştim. Böylece Sâmiha Anne’nin baskıya hazırlanan kitaplarının tashih işlerini yapmaya başladım ve eserleriyle tanışmış oldum. O günden sonra yazı işlerinde ve kitaplarının baskıya hazırlanmasında hizmetlerinde bulundum.

-*Bu tanışma yavaş yavaş mı oldu yoksa hızla mı gelişti?*

- Hızlı gelişti zîra tashihler yapılırken sormam îcab eden yerler oluyordu. On beş günde bir Fetih Cemiyeti’ne geliyordu. Ondan önce de tashihler için gidiyordum. Fakat tanıştıktan kısa bir zaman sonra Sâmiha Anne bana Mehmet Dede’nin gençlerle yaptığı sohbet

toplantılarına gitmemi söyledi.

- *Affedersiniz İstanbul'a kaç senesinde gelmişsiniz?*

- Elli ikide geldik ben ortaokulda okuyordum. Orta biri Uşak'ta orta ikiyi Kütahya'da okudum.

- *Pekiye böyle çok sık yer değiştirmek zor olmadı mı?*

- Hayır ben hiç zorluk hissetmedim. Hani hayâtı nasıl geçiriyor-sanız o geçirdiğiniz hayat tabî geliyor insana.

- *Sâmiha Anne ile tanıştığınız zaman hayâtınızda bir değişiklik oldu mu? Sizin doğduğunuz âile muhitinde size verilenlerle çakışanlar veya örtüşenler var mıydı?*

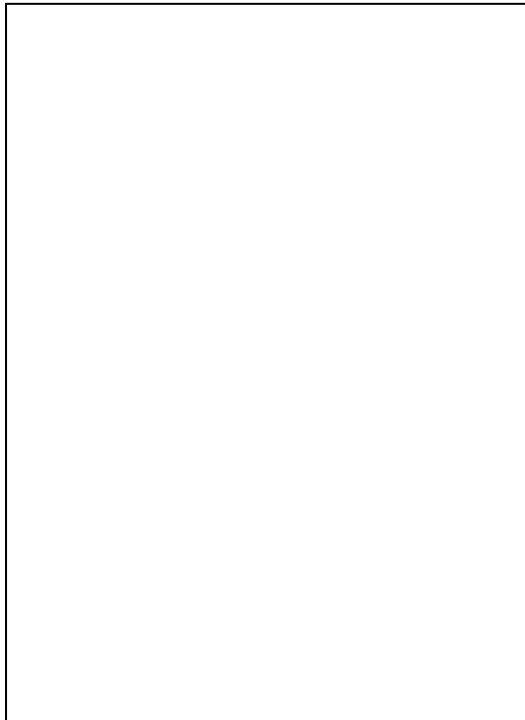
- Örtüşenler daha çok oldu. Farklılık değil de aynı kültürün çok daha üst seviyesiyle tanışmış oldum. Çünkü zâten Arapkir'de dedemler Kâdiri tarikatine müntesip ve tasavvufî toplantılara iştirak ediyor hatta bu toplantılar çoğunlukla bizim evde oluyormuş. Ama ben o günlere yetişemedim. Fakat o inançla yaşayan, müslüman bir âilenin evlâdı olarak yetiştim. Daha sonra anladım ki, esasta bir değişiklik yok ama çok daha rafine ve incelmış bir hayat anlayışıyla karşılaştım. Bu bana Allâhımın büyük bir lutfu idi.

- *Anneniz babanız bu tanışıklığı nasıl karşıladı?*

- Toplantılara gidiyordum ama toplantının ne olduğunu anlatmıyorum. Gecenin on ikisinde bir grup arkadaş beni eve getiriyordu. Ama ben mânevî bir hava ile dolu olarak geldiğim ve evde birbirimize güven havası hâkim olduğu için problem olmadı. Zâten bir müddet sonra Mehmet Dede ile de tanıştılar ve problem kalmadı.

- *Biraz Nihad Sâmi Bey'den bahsedelim size kaç sene hocalık yaptı?*

- İki sene... Kendisinden çok şeyler aldım. Onun talebesi olmam hayâtımın dönüm noktalarından biridir. İkincisi Sâmiha Anne ile tanışmış olmam. Hayâtımın bütün güzelliklerini Nihad Sâmi Bey'e borçluyum. Çünkü Sâmiha Anne ile onun sâyesinde tanıştım. Bir de şu var. Ne kadar mütedeyyin bir âileden geliyor olsak da hocanın bize verdiği şeyler kültürümüz bakımından çok farklıydı. Biz Anadolunun çeşitli yerlerinden gelmiş talebelerdik ama memleketi sevmeyi, dili sevmeyi, ve îmanı-

mızı kültürümüzü târihimizi mûsıkîmizi sevmeyi şuurlu olarak hocadan öğrendik. Onunki kuru bir edebiyat dersi değildi. Bize üslup, nezâket, terbiye, estetik ve millî heyecan verdi. Öyle ki bir an önce mezun olup öğrendiklerimizi talebemize aktarmak isterdik. Öylesine şevk vermişti. Hocamızın asıl mühim bir tarafı da talebesine kıymet veren ve ona büyük insan gibi muamele eden insandı. En saçma soruları sanki çok mükemmelmış gibi dinler ve gâyet nâzik kırmadan doğrusunu îzah ederdi. O insanı kırmazdı. Daha sonra berâber çalıştığımızda bütün insanlara karşı aynı tavırda olduğunu gördüm.

Gerek kendi eserlerini hazırlarken gerek Yahyâ Kemal'in şiir ve nesirlerini kitaplaştırırken çok disiplinli ve dikkatli çalışırdı. Öyle ki Yahyâ Kemal'in *Kendi Gök Kubbemiz* ve diğer şiir kitaplarının bâzı parçalarının matbaa tashihleri dokuz defa elimizden geçerdi. En küçük bir ihmal ve hatâyı affetmez, çok titiz çalışırdı. Kitaplarını ve gazete makâlelerini hazırlarken o konuda çıkmış bütün neşriyâtı tâkip eder, her an kendisini yenilerdi. Esâsen fiş metodu ile çalışırdı. Bu dikkatli ve titiz çalışmayı bize de aşlamıştı.

Nihad Sâmî Hoca gerçekten müstesnâ bir şahsiyetti. Bir keresinde yanında Aysel Abla ve bâzı dostları olduğu halde arabayla Taksim'e doğru gidiyorlarmış. İstiklal Caddesi'ne gelince en sonda oturan Aysel Abla'nın inmesi, gerekmiş. Fakat mahcup bir yapıya sâhip olan genç kız âdeta kilitlenerek bir türlü inememiş. Bunun üzerine Hoca hiç bozuntuya vermeden kendisi harekete geçerek "Haydi berâber İstiklâl Caddesi'nde bir mağazaya bakacağım, berâber gidelim" diyerek Aysel Abla'nın inmesini sağlamış. Aslında ineceği yer daha ileride olduğu halde talebesini zor durumda bırak-

mayarak onunla birlikte yürümüş.

- O zaman Sâmiha Anne ile teşrik-i mesâiniz Fetih Cemiyeti ile başladı ve sıklaşarak mı devam etti?

- Tabii sıklaşarak devam etti. Bâzen Sabriye Abla⁴⁹ ile bana haber gönderir bâzen de kendisi çağırırdı. Sık sık giderdim. Mektuplar olur, yazılacak yazıları olurdu. Böylece cemiyet işleri dışında bana verdiği bu vazîfeleri de alırdım. Seksen senesinde emekli olduktan sonra daha sık haftada iki, üç defa gitmeye başladım. Elli yediden beri kendilerinin özel sekreterliği vazîfesiyle hizmetlerinde bulun-dum. O zamanlar teknolojik imkânlar da şimdiki gibi değildi. Nüs-haların arasına beş altı karbon kâğıdı koyarak yazıları çoğaltırdım. Bâzen böyle on beş yirmi nüsha çıkardığımız olurdu.

Bir gün Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bana, "Eski yazıyı okuyabilir misin" dedi, "Evet" dedim ama bildiğim bir şey yoktu. Yahyâ Kemal'in elli sekizde vefâtından sonra Yahyâ Kemal Müzesi kurulmaya başlanmıştı. Nihad Sâmi Banarlı bana "Sana eski yazı öğreteyim" demişti. İlk çalışmalarımız bende hâtıra olarak saklıdır. Bu arada enstitüde bir arkadaş daha işe başladı, ona da eski yazı öğretiyordu. Çünkü Yahyâ Kemal'in notlarını okumak için eski yazı lâzım. Fakat bir gün baktım o arkadaş ile hoca çalışıyorlar ve beni çağırmadılar. Ben de hemen o gün bir elifba aldım. Eve gidince de babama, "bana sâdece harfleri söyle" dedim. Çözemediğim yerlerde babama sorarak kendi kendime çalıştım. Sonra Sâmiha Anne *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*'nı yazmaya başlamıştı. "Yazar mısın" dedi "yazarım" dedim. Elime bir sayfa verdi ama o sayfa bana bir şey demiyordu. Çünkü daha çat pat okumaya başlamışım. Sâmiha Anne'nin işlek el yazısını okumak zor. O sıralarda da Sofi Huri Hanım, Rızâ Paşa Yokuşundaki Bible House'da çalışıyor. Beni kontrol için olmalı ona gönderdi. Sonradan Sâmiha Anne'den dinlediğime göre Sofi Hanım, kanaatini "O okuyamaz" diye ifâde etmiş. Fakat ben inat ettim. Sâmiha Anne'nin verdiği bir sayfayı saatlerce çalışıp sö-

⁴⁹ Sâmiha Ayverdi'nin yardımcısı ve yakın dostu Sabriye Çökmez.

küyordum. Bu inatla ve çok mecbur kalmadıkça babama sormadan çalıştım. Neticede bir sayfayı on beş yirmi dakikada sökmeyi başardım. Eski yazıyı okumam da Sâmiha Anne'nin kitapları dolayısıyla oldu. Sonra *Türk Târihinde Osmanlı Asırları'nın* eski yazı ile olan müsveddelerini daktilo edip salı günleri Sâmiha Anne'ye gidiyordum, karşılaştırma yapıyorduk. Ayrıca bütün yazdıklarını eski veya yeni yazıdan daktiloya geçirilmesi işini yapıyor matbaaya hazır hâle getiriyordum. Emekli olduktan sonra haftada üç gün derken her gün çalışmaya başladık.

-Demek Osmanlıcanızı Sâmiha Ayverdi'ye borçlusunuz.

-Tabii... aynı zamanda Ekrem Amca'nın müsveddelerini de yeni yazıya çeviriyordum. O karşılaştırma istemezdi. Seksenden sonra Sâmiha Anne her gün bir yazı yazdırdı. Bâzen eski yazıdan yeni yazıya daktiloya çekerdim. Bâzen de o söyler ben yazardım. Böylece Sâmiha Anne'nin bütün yazıları bende toplanmış oldu. Bir nüshasını İlhan Ablaya, birini Sinan Uluant'a geri kalanını kime verilmesini arzu ediyorsa onlara verirdim. Hatta öyle zamanlar olurdu ki Sâmiha Anne'nin benden istediği yazılarından elimde bir nüsha kalmışsa, müsaadenizle çoğaltıp size vereyim der elimdeki nüshayı çoğaltarak verirdim. Aksi takdirde yazı gittiği yerden geri gelmeyebilir ve kaybolabilirdi.

-Bu çalışmalar esnâsında muhakkak ki çok şeyler aldınız. Ana hat olarak ne söyleyebilirsiniz? Sâmiha Anne'nin tâkip ettiği yol ve sizin aldıklarınız hakkında...

- Bir defa Kendileri çok dikkatli idiler ve zamânı çok iyi kullanırlardı. Meselâ benden kütüphânedен almak üzere bir kitap isterler ve ben bulup istediği bölümü açana kadar bakardım ki bir mektuba cevap yazmışlar. "Mektuplar Allah kelâmıdır, cevap vermek borçtur" derlerdi. İşte ben kütüphânedен kitabı getirene kadar bir mektuba cevap vermiş olurlar ben de hemen temize çeker imzalatırdım. İnşallah elimizdeki bütün yazılar basıldığı zaman eser sayısı 43 ya da 44'e çıkacak.

-Anladığım kadarıyla kolay ve rahat yazıyordu.

-Çok. Bir defa çok okuyordu. Kendisine ithaf edilen kitabı o

kişiyi hürmeten mutlaka okurdu. Eğer sağlığı müsaade etmiyorsa muhakkak güvendiği birine okutur ve o kitap hakkında fikri olmasını sağlardı. Bir kitap yazacağı zaman o konu hakkında çok sayıda kitap okurdu. 12- 18 saat çalışırdı. Bu çalışma esnasında en sevdiği insan dahi gelmiş olsa çalışmasının sekteye uğramasından rahatsız olurdu. Kesif bir çalışmanın içine girer ve kitap bitene kadar da rahat etmezdi.

- *Eviniz, üç çocuğunuz ve onca işiniz arasında gidiyordunuz. Zor olmuyor muydu?*

- Şükrederek giderdim.

- *Sanırım hayâtınızı Sâmiha Anne'ye göre tanzim etmişsiniz.*

- Ama bu konuda eşim Prof. Dr. Bayram Bey'e ve çocuklarıma müteşekkirim. Bütün bu çalışmalarımızda bana çok destek olmuş, ev işlerindeki eksiklerimi tamamlamış, önce Sâmiha Anne diyerek işlerimi kolaylamışlar, yetişemediğim işlere hep yardım etmişlerdir. Meselâ tam bir işin ortasında Sâmiha Anne telefon eder beni çağırırdı. Zîra bâzen yazmaktan eli yorulurdu. Evimiz çok yakın olduğu için ben hemen ocağı dinlendirip çıkabilirdim. Çocuklar bana, "Sen Sâmiha Anne'ye ayarlanmış bir robotsun" derlerdi. Bizde olan bir şey yok, mesele aşktır. Öyle ki bâzen sağ elimi okşardım, "Sen Sâmiha Anne'ye hizmet ediyorsun" diye... Sanki o elim benim değil de Sâmiha Anneninmiş gibi... Hâlâ canımı da versem Sâmiha Anne'ye olan borcumu bir nebze ödemiş göremem kendimi...

-*Sâmiha Anne bu dünyâdan göçtükten sonra hayâtınızda bir boşluk oldu mu?*

- Tabîî oldu. Pek çok şey mânâsını kaybetmiş gibiydi. Bir de elimde kalan yazıları emânet gibi geldi. Muhakkak kitap hâline getirilmesi lâzımdı. Zâten 1994'de de Ayverdi Enstitüsü kuruldu. Daha kesif bir çalışmanın içine girdik. Böylece Kendileri ile hiç ayrılmadık. Ayrıca şunu da söylemeliyim ki gerek gelinleri olarak Kendilerine yakınlığın, gerek mesleğin ve kalemin bizi birbirimize daha çok yakınlaştırdı. Güzel, faydalı ve sevgi dolu bir çalışmayla dostluğumuz ve yakınlığımızda perçinlenmiş oldu. Şimdi belki fizik olarak değil ama mânânen hep Kendileriyle birlikteyiz. Ses bantlarının

çözülmesi, arşivin düzenlenmesi derken o hep bizimleydi. Tabii şu var. Onun sağlığında bütün meselelerimiz daha anlatmadan çözülebiliyordu. Dertlerimiz, dile getirilmeden bir bakışla çözüverirdi. Düğümler çözülüp giderdi.

Şüphesiz Aysel Yüksel için değerli hocası Sâmiha Ayverdi mânevî varlığıyla hayâtının her zerresine ışık tutmakta devam ediyordu ve devam edecekti. Değil mi ki o müstesna insanın, kendisine ithaf ettiği kitaplarından birinde "aziz sır kâtibimiz Ayselciğime iki âlemde de Hak esrârının emîni olması niyâzı ile..." duâsına muhatap olmuştu... Ne mutlu ona...

Gelsen Yûnus Kahrolursun Sen bu Dem

Muhterem Yüceyılmaz

Nasıl biriydi, ilk görüşte nasıl bir intibâ bırakırdı insanda, bilmek isterdim. Bakışları iç dünyasının genişliğini, aydınlığını yansıtıyordu mutlaka. Kolayca gülümseyen bir çehrenin sâhibiydi Derviş Yûnus dedikleri... Pırıl pırıl bir yüz, yumuşacık, sıcacık sözlerin insanı.

Onun yaşadığı dönemde fotoğraf makinesinin, kameranın henüz îcat edilmemiş olması ne büyük kazançtır benim için. Böylece, Yûnus'un düşünceme, muhayyileme, hayal gücümün paşa keyfine kalan muazzam bir portresi mevcut. Bendeki zevâhiri, gerçeğinden çok farklı olma ihtimâli hayli yüksek olsa bile, güçlü mısralarının heceleri arasında tanımaya çalıştığım için Yûnus, hep şeffaf bir aydınlık içinde akla hemen o geliveren yerleşik tâbirle, "nurlara gark olmuş" bir pîri fânidir. Bu onun gerçekte ne olduğu değil, mısralarından dolayı hakkı olandır.

Şâir midir, eren mi, evliyâ mı? Öldükten bir nice sonra ter-ü tâzelikle anılan bu isim sâhiden yaşamış mıdır? Dünyâımızdan geçmiş midir bu yüce kişi? Ve bir fikir düşer aklıma: Hani söz temsili, mümkün olsa da şu günlerde Abdal Yûnus dünyâımıza sessizce bir ini-verse, bir baksa ahvâlimize derim. Ne göreceği mâlum, lâkin ne düşüneceğini, hangi mısralarını hatırlayıp hangilerine acı acı tebessüm edeceğini tahmin etmeye çalışıyorum.

*Ne varlığa sevindirir ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni*

deyip sırtını dünyâya döner, gerisin geri çekip gider mi? Yoksa:

*Ben gelmedim dâvâ için
Benim işim sevü için*

deyip değneğini meyus kalabalıkların ortasına mı daldırır? Yoksa, bütün söylemiş olduklarını bir kenara bırakarak yepyeni hikmetler mi dizer çirkefe boyanmış caddelerin ilan panolarına?.. Kimbilir!..

Hayata tek sevü için gelmiş olan Yûnus'un, dünyâımıza bıraktığı iki temel kavramı yeniden ve yeniden dile getirmekte büyük yarar var. Bir defa o, *Ben gelmedim dâvâ için / Benim işim sevü için* derken, hayâtının bütün anlamını, işlevini, var oluş sebebini sevü'ye bağlamaktadır. Onun için sevü'den daha önemli bir başka konu mevcut değildir. Sevü, ona göre o kadar öncel, o kadar mübeccel bir kavramdır ki, onu her türlü dünya işinden arındırmış, ayrık tutmuştur ve hiçbir dâvânın mesnedi yapmamaya özen göstermiştir. Sevü'sünü bütün dâvâların dışında ve üstünde tutması, bugün dünyâmızın hâli pürmelâliyle hiçbir alâkası olmayan barış kavramının da nasıl anlaşılması gerektiğine işâret ediyor. Sevü'nün yeri barıştır çünkü... Çünkü barış ancak "sevü"lerin kârıdır.

Şimdi düşüncemizi sevi kavramından ayırıp bugünün terminolojisine döndürecek olursak, gazetelerin ilk beş sayfasında yer alan haberlere, konulara şöyle üstünkörü bir bakış atfedersek, veya televizyon kanallarında, çok değil on beş yirmi sâniye dolaşmaya kalkarsak üzerimize boşalan sözcüklerden, Yûnus'un payına hangisi düşer, bir düşünelim!

Günümüzde medeniyet kavramı, herhangi bir sebeple telaffuz edilmeye kalkıldığında hemen toplumların gelişmişliğiyle, ilerleyişle alakalandırılmaktadır. İleri medeniyetler dendiği zaman insanlık adına en fazla ilerlemeyi kaydetmiş medeniyetler kastedilmektedir. Evet, en fazla ilerlemeyi kaydetmiş olmak fakat insanlık adına! Yâni önce bir insanlık sıfır noktası var olacak ve zaman içinde bâzı medeniyetler o sıfır noktasından ileriye en fazla ilerlemeyi gerçekleştirmiş olacaklar. Oysa bugün, kayıp kavram işte budur: İnsanlık. Bu kavram bizim yitiğimizdir. İnsanlık kavramını ne teknolojiyle açıklayabiliriz, ne bir başka dilin sözlüğüyle. Çünkü erimiş, yok

olmuştur. İnsanlık denen kavram, bugün küreselleşen dünyânın aslen yitirmiş fakat özünde hatırlamaya mecbur olduğu yegâne “global” sözcüktür. Yûnus işte o yüce Yûnus'tur ki cümle âleme vermiştir sırrını:

*Kimseyi düşman tutmazuz ağyar dahi yârdur bize
Kanda ıssızlık var ise mahalle vü şârdur bize*

Ağyar, bizden gayrisi, özümüzden öte duran her kim varsa bir mi bize? Bugünün şartlarında bunu inançla, ağız dolusu ve gönül dolusu söyleyebilecek kaç âdem çıkar dersiniz? Dünya barışı dedikleri, sakın böyle bir şey olmasın?

Yûnus Emre kuşkusuz bir umman bizler için. Başlı başına bir lisan... Diller üstü bir lisan. Çağımızda geçmiş yüzyıllardakinden daha diri, daha canlı yaşıyor mısralarında. Toplum barışı, uluslar arası ilişkiler düzeyinde, beşerî sistemler üstü bir dille yaşıyor. Okudukça mısra mısra ete kemiğe bürünüyor Yûnus.

İnsanlığın barıştan uzak düştüğü dönemlerde yeryüzünde ara ara, sevginin cismânileşmiş örnekleri hâlinde bâzı şahsiyetler seçkinleşir. Her birinin kelâmı insanlık açısından son derece kıymetlidir, dönüp dönüp mürâcaat edilecek, sığınılacak birer iklimdir. Yûnus'un diline gelince o, kendini 'şiirin kocası' diye nitelendirir. İçindeki sonsuz güzellik cevherini dışarı ancak şiirin diliyle verir. 'Söylemekle' yürür âlemde. Onun şiirinde sık sık tekellüm ettiği “gitmek”ler, “yürümek”ler, yeni yetişen nesillere ancak ve ancak televizyon aracılığıyla anlatılabilir. En etkili, en hızlı anlatım aracı olarak televizyon imkânlarının şimdiye kadar izlenen yapımlarında Yûnus Emre, sırtında azık torbası, elinde değnek, ayağı çarıklı bir pir-i fâni olarak canlandırılmıştır. Dünyâyı yeni yeni anlamaya çalışan genç neslin önünde, ayağında çarığıyla kendini tozlu dağ yollarına vurmuş bir derviş zuhûratından öteye geçemez Yûnus'un hâyâli. Onun adının geçtiği her yerde önemli ve sâdece önemli olanın bir ruh yüceliği olduğunu iyi anlamak ve sonra anlatmak lâzımdır. Lâzımı da bırakalım, içinde yaşanan dünyânın şartlarını yâni kendi gezegenimizin şartlarını hesâba kattığımızda, elzemdir

diyelim. O, şiirler söyleyip oradan oraya yürüyen herhangi biri değildir. Gelmenin, gitmenin, halkın irfânındaki ifâdesi gelimli-gidimli dünyâdır. Özellikle program yapımcılarının onu sâdece yürümek-gitmek bağlamında ele almak yerine oldukça pahalı, gösterişli yapımlarla, onun ruhunu ortaya çıkaracak zengin dekorlarla anlatma gayretinde olmaları dileğimizdir. Çünkü zâten Yûnus, söyleyeceğini herkesin anlayacağı şekilde söylüyor. Kolayca söylüyor, ama içten, derinden söylüyor. Geriye ne kalıyor, onu anmaktan ve tanitmaktan başka? Onu genç neslin gündeminde tutmaktan başka geriye ne kalıyor? Yeryüzünde sevgiyle yapılmış hangi yatırım vardır ki getirisini sevgiyle almamış olsun?

Gözünü, serbest pazar ekonomisinde açmışların, dünya ticâreti adına büyük pazarlarda boy gösteren tüccarların bir başka pazarın varlığından da haberdar olmaları büyük bir kazançtır. Bu, insana yatırımdır, sevgiye yatırım. En kısa özetle barışa yatırım. Yûnus Emre'nin gümüş ışıltıları saçan menziline, onun dilince gidenler hiç şüphesiz bütün dünya coğrafyasında kendilerine oturacak bir minder bulacaklardır. Çünkü onun, pazarında ipliği aşktır.

*Işk bazarıdur bu, canlar satılır
Sataram canımı kimseler almaz*

diye yakını. Sonra bir başka derdini dile getirir:

*Sermâye bir avuç toprak onu da aldı bu ışk
Ne sermâye var ne dükkân bazara neye varayın*

Böylesine güçlü iki üç mısra ile de dünya ticâretinin döndüğü merkezler, global bir dönüşüm geçirebilirlerdi pekâlâ. Değil mi ki insanlığın geliştirdiği en son teknolojik imkânlar dünyânın her yerinde gece gündüz yüz binlerce, milyonlarca mesajı geçip açık ve serbest bildirişim hâline, değil mi ki binlerce kişi inanılmaz meblağları bilişim adına harcayabiliyorlar, böyle bir pazarda Yûnus da dolaşıma girmeli fikrimizce. Hem onun dörtlükleri son derece az bir yer kaplar, ezberlemesi kolay, aktarımı ücretsiz. Getireceği kazançsa her türlü iktisâdî tasavvurun ötesindedir. Rûhun selâmeti, Hakk indinde değerli olmak, insanı incitmemek, ona değer vermek,

gönüller yapmak, hangi ülkenin parasıyla satın alınabilir? Hangi eşyâ ile takas edilebilir?

Türk insanı yüce Yûnus'tan en azından bir iki mısırâı hemen söyleyebilecek bir sözlü geleneğe sâhiptir. Yûnus Emre'nin âile içi eğitimin o kendini hiç belli etmeden, büyükannelerin, dedelerin dilinde bir iki dörtlükle hatırlanırvermesi yanında, yetmişli yılların yeni müzik akımları içinde bir şekilde kendine yer buluvermesi ve giderek çağın en büyük sevgi sözcülerinden biri olmaya aday hâline gelmesi onu daha da çağdaş kılmakta, şiirleri böylece kendini daha da güncelleştirmektedir. Söyleyişindeki kolaylık, akıcılık ve Türkçesinin arı duruluğu açıkça söylemek gerekirse bugün pek çok öz-Türkçeciye düşündürcek hem de kara kara düşündürcek kudrettedir. Bu Türkçe, nasıl bir dildir ki açıklaması ciltleri dolduracak mutasavvıf düşünce sistemini küçük bir dörtlükle özetlemeye imkân tanıyor? Bu nasıl bir dildir ki, Yûnus'un dilinde bir ilâhiyat ışığı yakıyor ve toplum bilimcilere, şöhretli psikologlara açıklamalarında ilham oluyor, onlara kolaylıklar sunuyor? Gerçi o, dâvâsını “küllî dili bilen benem” diyerek dile getiriyor fakat açıklaması kendinde gizli olan tarafları da yok değil. Yûnus budur işte. İsterse apaçık, dupduru, isterse mânâlı, gizli ve girift! Eskilerin, demir leblebi tâbir ettikleri cinsten bir şâir. Alana malı yağma; almayana muamma! Ona doğru koşanlara ne mutlu.

En etkili barış ve ıslah aracı olan sevgiyi önce kendi canında duyup sonra diğerlerine, gayrisine duyurmayı hayâtının işi, ömrünün aşısı bilmiş Yûnus, bugünün acımasız maddî çarkları arasına bir şekilde düşmüş olsaydı yine aynı mısırâların terkibine varabilir miydi, sorusu geliyor akla. On adımda bir açılan döviz büroları önünde alış ve satış arasındaki farkı görebilmek için canhıraş bir göz uyumu sağlamaya çalışan kadınlı erkekli kalabalıklarda gezinebilir miydi? İzlenirlik oranlarından başı dönen programları seyretme bahtsızlığına düşer olsaydı özü kim bilir nasıl göynürdü! Belki de asıl o zaman gönüllere vaktiyle serptiğini daha bir yanarak okurdu.

*Bir dūrri yetimem ki görmedi beni umman
Bir katreyim illa ki ummâna benim umman*

Sâhi, dünyâımızdan Yûnus Emre geçti mi? Eğer geçtiyse ve o canından bilip söylediklerini duyan olmamış mı? Hani insanlar dâima iyi şeylere lâyıktı diyesimiz geliyor. Ama öte yandan biliyoruz ki bu dünyâdan Yûnus geçmiştir. Dolu dolu geçmiştir; yana yakıla geçmiştir. Âdeta radyoaktif bir enerjiyle bütün insanlığa sevgi dalgaları göndermiş ve göndermeye devam etmektedir. Onda bu bitmez tükenmez enerji tâzeliğini bir takım düşünce yöntemleriyle bugün için îzah etmek mümkündür. Aydınlatılması asıl güç olan nokta, Yûnus'un, içindeki sevgi çekirdeğini ırk, dil, din, bayrak, toprak ayırımı yapmadan, bütün insanları kucaklayacak şekilde, nesillere nasıl mîras bırakabildiğidir; sevgi kavramını bıkmadan usanmadan nasıl mısırâ mısırâ işlediğidir.

Yumuşacık bir kalp, sesini yükseltmeyen bir edâ, mârifetinden emin, mütevâzı bir Yûnus geçmiştir arz küreden. Kimileri duymuş, kimileri farkına varmış... Kimilerinin ise çocukları uyanacak onun dörtlüklerine. O, yer kürenin sevgi eksikliğini tek başına gidermeye devam edecek, insanlık kendi özünü keşfedinceye kadar.

Öküzün Boynuzu

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Eskiler dünyânın öküzün boynuzunda olduğunu düşünürlermiş. Gülüp geçiyoruz onlara. Burun kıvrıyoruz. Biz akıllı torunlar! Her şeyi bilen torunlar! Dünyânın hem kendi etrafında, hem güneş etrafında dönen bir küre olduğunu bilen torunlar!

Neden öküz demişler acaba? Neden, meselâ, koçun boynuzunda değil? Ya da atın sırtında değil? Devenin hörgücünde değil?

Biz akıllı torunlar bunu gâliba düşünmedik. Dünya öküzün boynuzunda diyen ataları küçümsedik geçtik. Dünya öküzün boynuzunda diyen insanların lâfı üzerine düşünmeye gerek var mıydı ki?!

Eskiler dünya öküzün boynuzunda demişler. İyi de, niye öküz? Bu inanış sâdece Budistlerde olsa diyeceğim ki sığır cinsi onların inancında kutsaldır, o yüzden gezegenimizi tutan mahlûk da olsa olsa öküz olur! Fakat Budist olmayan toplumlarda da bu inanç var: Dünya öküzün boynuzunda... Kartalın kanadında dememelerinin sebebinin anlarım. Kartalın ayağı yere basmaz. Atalar, kartalı emniyetli görmemiştir.

Balığın yüzgecinde dememelerinin sebebinin anlarım. Balık da ayağı toprağa basan bir hayvan değildir. Ayağı bile yoktur. Balığa da güven olmaz. Atalar toprağa güvenmiştir. Dünyâyı taşıyan hayvan toprak hayvanı olmalıdır.

Dört ayaklı bir kara hayvanı olması akla yakındır ama... Niye, başka memeli hayvanlar değil de, öküz? Tamam, aslan, kaplan, kurt biraz vahşi görünmüş olabilir gözlerine. Yeryüzünü onların üstüne oturarak, zâten tekin olmayan dünyâyı daha da tehlikeli hâle getirmekten korktular belki. Gergedan, zürâfa, zebra deseniz her iklimde olmayan hayvanlar. Bu sözün doğduğu toprakların halkı belki bu cins

hayvanları tanımamıştı. Fil deseniz, pek ağır kanlı. Onun kulakları üzerine oturan bir dünyânın ne kadar ağır döneceğini anlamışlardır. Peki, koyuna, koça, deveye, ata, eşeğe ne oldu? Neden onlar değil de öküz? Onlar ki hepsi de, ilk medeniyetlerin ve dahi bu inancın doğduğu toprakların insanlarınca iyi tanınan kara hayvanlarıdır.

Biz, modern insan... Biz akıllı, bilgili, tabiatı yenmiş, yenmek ne kelime, hakkından gelmiş, ununu elemiş, eleğini asmış insan ataların "dünya öküzün boynuzundadır" inancını hep küçümsemişizdir. Ataların akıllarına şaşmışızdır. Biz, yerkürenin küre olmasıyla yetinmeyip bir de "küreselleştiren" insan...

Diyorum ki, bir mecaz ifâde olmasın bu? Dünya öküzün boynuzundadır! Öküz eski insanın can yoldaşı, eli, ayağı, işi, aş... Bu inancı geliştiren atalar ekmeklerini fabrikada montaj bandı başında çıkarıyordu. Ya da masa başında plan proje üretmiyorlardı. Toprak, toprağı işlemek, ürün kaldırmak onların hayatlarını idâme ettirmelerinin yegâne yolu idi. Çalışmak toprağı ekip biçmekti. Atalar toprağı güveniyordu. Kazanç topraktan geliyordu. Ürün bereketli ise yüzler gülüyordu. Ürün bereketli ise ülkeler zengindi. Ürün bereketli ise asker tok ve güçlüydü. Medeniyet bereketli topraklar üzerinde doğuyordu. Bu yolda öküz de en sâdik yardımcıları. Evin, toprağı ekip biçen, ürünü kaldıran, ürünü ordan oraya nakleden direği! Evin kıymetlisi! Traktör, biçerdöver, motokültivatör, motorlu çapalar, tırpanlar, öğütme makineleri yerine öküz... Tarım ülkelelerinden müteşekkil bir dünyâda, nüfusunun kâhir ekseriyeti çiftçi olan bir dünyâda, dünya öküzün boynuzunda durmayacak da ya nerede duracaktı?

Eskiden insanlar dünyânın öküzün boynuzunda olduğuna inanırlarmış deyip burun kıvrımadan önce bir kere daha düşünün.

"Dünya öküzün boynuzundadır" diyen atalar dünya ekip biçenindir demek istemiş olmasın? Dünya çalışanındır. Dünya üretenindir. Yer yuvarlağı öküzün halka halka yay gibi boynuzu üzerinde terazilenmiş durmakta değildir. Hayır amma, dünya alnından ter akıtıp çalışanındır, emek verenindir, üretenindir, eserini ortaya koyanıdır..... demiş olmasınlar?!

A. Avni Konuk'un *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî Şerhleri*

Dilaver Gürer⁵⁰

İbn Arabî ve Mevlânâ, *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî'nin* Tasavvuf Târihindeki Yeri, *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî*'de Peygamber Kıssaları:

İbn Arabî ve Mevlânâ tasavvuf târihinin iki mümtaz sîmâsıdır. Her ikisi de Hicrî VII (Milâdî XIII. yy.)da, yaşamış ve biri (İbn Arabî) batıdan, Endülüs'ten gelerek yerleştiği Şam'da, diğeri (Mevlânâ) ise doğudan, Belh'ten gelerek kendisine hâmuşgâh olarak seçtiği Konya'da vefat etmiştir. İbn Arabî tasavvufî düşünce boyutunda bir timsal iken, Mevlânâ ilâhî aşkı yaşama ve terennüm etmede bir zirve olarak kabul edilir. Bu iki büyük sūfinin bırakmış olduğu eserler, tasavvuf mensupları için büyük bir önemi hâiz olup, baş tâcı edilmesinin yanı sıra, İslâm kültürü alanında da en önemli kaynaklar arasında yer almıştır. Onların eserleri arasında ise *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî'nin* farklı bir yeri vardır. Zira İbn Arabî *Fusûsu'l-Hikem*'de vahdet-i vücûd anlayışını sistemleştirmiş, tasavvufî fikir ve birikimlerinin özetini yüksek bir seviyede yapmış iken; Mevlânâ, *Mesnevî*'de tasavvuf ve tarîkat anlayışını engin bir kültür birikimi ile mükemmel bir sûrette harmanlayarak ortaya koymuş ve her kesimden gönül ehline hitap etmiştir.

Bu iki kaynak eserin en fazla dikkat çeken ortak yönlerinden biri, her ikisinde de peygamber kıssalarının önemli bir yer tutmasıdır. Öyle ki, *Fusûsu'l-Hikem* 27 peygamberin isminin mündemiç olduğu metafizik anlamı -ki, bunun bizim kültürümüzdeki adı "kelime"

⁵⁰ Prof. Dr., Selçuk Ün. İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı.

batıdaki ismi ise “logos”tur-, yine onların kıssalarından hareketle ve tasavvufî bakış açısı üzerine binâ edilerek ortaya konmaktadır. Kısaca *Fusûsu'l-Hikem*, peygamberlerden ve onların öykülerinden bahseder. *Mesnevî*'de ise, verilmek istenen mesajın örgüsünde peygamber kıssalarının büyük bir yer kapladığı hemen göze çarpar. Esâsen burada şu da söylenebilir: Peygamber kıssaları insanlık târihinin ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Her insanın inanç ve ibâdet hayâtında peygamber kıssalarının mutlak bir yerinin olduğu, inkâr edilemez bir gerçektir. Dolayısıyla, İslâmî tasavvuf hayâtının önemli kaynakları arasında bulunan *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî*'de, peygamber kıssalarının çokça kullanılması tabîîdir.

Fusûsu'l-Hikem'de her fassın (bölümün) genellikle iki temel unsur üzerine binâ edildiğini görüyoruz: Öncelikle, ismi zikredilen peygamberin “kelime (logos)”undan hareketle, o peygamberin bâtinî yönü izah edilmekte; sonra da, çoğunlukla, işlenen mevzû ile alâkalı olarak o peygamberle -bâzen de başka bir peygamberle- ilgili kıssa ya da kıssalar aktarılmakta ve bu kıssaları İbn Arabî kendi usûlünce yorumlamaktadır.

Aslında, kitabın üzerine binâ edildiği anahtar terim “hakikat-i muhammediyye”dir. Buna göre her peygamberin bâtinî bir ‘kelime’dir; fakat hepsinin sâhip olduğu hakikat mertebesi farklıdır. Hakikatlerin hakikati ve küllî kelime ise Hz. Muhammed’in hakikati-dir; diğer bütün mertebeler o kelimedenden neş’et eder. Kısaca, eserin ana temasının “insân-ı kâmil” olduğu söylenebilir. Bu bakımdan *Fusûsu'l-Hikem*'i zâhirî ve yatay düzlemde bir peygamberler târihi; bâtinî, metafizik ve dikey düzlemde tasavvufî bir na't-ı Nebî gibi görmek de mümkündür.⁵¹

“İslâm târihinde bu kitap kadar lehte ve aleyhte tartışmalar yapılmış bir başka esere rastlamak güçtür. *Fusûsu'l-Hikem*'i şerh edebilmek bâzı âriflerin en büyük emelini oluştururken bâzılarına göre de okunması çok tehlikeli bir kitaptır. İbn Arabî de, ‘Bizim ıstılâhla-

rımızı ve dilimizi anlamayanlara kitaplarımız haramdır' der."⁵² Nitekim, tefekkür dünyamızda derin te'sirler bırakan bu eser hakkında, kaleme alındığı andan itibaren, hemen her kesimden, her seviyeden, lehte veyâ aleyhte beyan edilen fikirlere rastlamak güç değildir. Bu da *Fusûsu'l-Hikem*'in kültür ve düşünce dünyamızdaki yeri için önemli bir işârettir.

Mesnevî, hikâyelerden oluşmaktadır. Mevlânâ, tasavvufî düşüncesini ve tarikat anlayışını kısa, bâzan da uzun hikâyeler yoluyla aktarmaktadır ki, bilhassa kısa hikâyecilik modern edebiyatta bile çok tutulan⁵³ bir edebî yazım türüdür. Bu tür eserler İslâmî kültürün bir parçası mâhiyetindedir. Hakîm Senâî'nin (v. 525/1131) *Hadîkatü'l-Hakîkat*'i, Ferîdüddîn-i Attâr'ın (v. 627/1230) *Mantıku't-Tayr*'ı, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'nin (v. 691/1292) *Bostan ve Gülistân*'ı ve *İlâhî-Nâme*'si⁵⁴ gibi eserler Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ile aynı türdendir. Ancak, Abdülbâkî Gölpınarlı (v. 1982) *Mesnevî*'nin diğerlerinde olmayan üç özelliği hâiz olduğunu belirtir. Bunlar: 1-*Mesnevî*'de beyitler arasında konu bütünlüğü vardır. Beyitler rastgele söylenmiş ve o anda kaleme alınmış şâirâne ilhamlar değildir. Dolayısıyla, *Mesnevî* beyitleri belli bir maksat için söylenmiştir. 2-*Mesnevî*'de diğerlerinin tersine, şiir vezne değil, aksine, vezin şiire uymak zorundadır. 3-Dil tamâmiyle halk dilidir.⁵⁵ Fakat *Mesnevî*'deki hikâyelerin bir dış yüzü bir de orada verilmek istenen mesaj vardır ki, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'den

⁵² A.y. *Fusûsu'l-Hikem*'in tercüme ve şerhleri için bk.: Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem" D.İ.A. İstanbul 1996, XIII/232-234; Ekrem Demirli, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları* (Taktîm), İstanbul 2000, s. 15-25. Burada şu kadarını söylemek istiyoruz: Diğer şerhler hemen aynı doğrultuda kabul edilirken, Bâlî Efendi'nin şerhi (*Şerhu Fusûsu'l-Hikem*, İstanbul 1309) "ihtiyatlı" bir şerh olarak nitelendirilir. Günümüz müelliflerinden olduğunu zannettiğimiz Abdülbâkî Miftâh'ın şerhi de (*Mefâtîhu Fusûsu'l-Hikem*, Merâkeş 1997) *Fusûsu'l-Hikem*'deki konuları "ebced hesabı" tekniğiyle işlemesi dolayısıyla farklı bir şerh türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵³ Gönül Ayan, "Mesnevî ve Kısa Hikâyecilik" 5. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğleri, Konya 1992, s. 57.

⁵⁴ Bu tercümenin önsözünde Abdülbâkî Gölpınarlı, Attâr'ın hikâye tarzı ile Mevlânâ'ninkî arasında bir kıyaslamada da bulunur. (Bk: Abdülbâkî Gölpınarlı, *İlâhî-Nâme* (Önsöz), İstanbul 1985, s. XI vd.)

⁵⁵ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 441-442.

maksadı da hikâyelerin bu iç yüzleridir. Bir başka ifâde ile onun hikâyede kullandığı unsurlar vermek istediği mesaj için birer semboldür.⁵⁶ Aslında Mevlânâ herkesin bildiği konuları, belki de herkesin bildiği hikâyelerle dile getirir, fakat asıl önemli olan Mevlânâ'nın hikâye içinde yakaladığı ve vermek istediği mesaj ile, o hikâyeleri edebî ve ebedî kılan yorumlarıdır. Şu da var ki, *Mesnevî* sâdece didaktik (öğretici) bir eser değildir. Orada dînî, ahlâkî ve tasavvufî fikirler ve tarikat usûl, âdâb ve erkânı, insanı kimi zaman heyecanlandırır, coşturan, ilâhî muhabbetin doruklarına ulaştıran, kimi zaman da duygulandıran, ağlatan, vuslat ateşiyle kavuran formlarda sunulur. *Mesnevî*'nin her türlü kültür birikimini yansıması dolayısıyla istisnâsız herkes onda kendinden çok şey bulduğunu derinden hisseder. Onu okuyanlar veya dinleyenlerden her biri kendi kabiliyet ve nasîbine göre ondaki derin mânâlı hikmetlerden, nüktelerden rûhânî zevkler, ledünnî işâretler alacaklardır.⁵⁷

Burada iki eser arasında önemli bir üslûp farkına da dikkat çekmek istiyoruz: Sûfilerin tefekkür dünyâsının iki ana temel üzerine oturduğunu görüyoruz. Bunların ilkinin yatay boyut, ikincisini de dikey boyut olarak adlandırabiliriz. Yatay boyuttan bakış açısıyla bakan bir sûfî, sıradan bir insan (beşer) gibi davranır, gündelik hayâtın alelâde kurallarını dikkate alır. Bu sebeple karşısındaki insanları ve diğer varlıkları dünyevî hayâtın olguları içinde değerlendirir, tasnif eder. Onun dostları olur, düşmanları olur, rakipleri olur; ona göre dünyâda iyiler vardır, kötüler vardır; mü'min vardır, kâfir vardır... Yatay boyutu aşır dikey boyuttan eşyâya ve hayâta bakan bir sûfî ise her şeye, tâbir câizse "Hakk'ın gözü" ile bakar. Âlemdeki her şey sonsuz isim, sıfat ve fiilleri olan Hâlık'ın bir mahlûkudur. Varlık bir bütünlük arz eder; bu durumda herkes Rahmân'ın kulu ve her fiil Cenâb-ı Hakk'ın bir tecellîsinden ibârettir. İşte biz İbn

⁵⁶ Mevlânâ üzerindeki araştırmaları ile ünlü Nicholson'a göre Mevlânâ'nın bu simbolizminin ilk örneklerine ünlü İranlı sûfî Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'da rastlanmaktadır. (Bk.: Ocak, A. Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûffilik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 22.)

⁵⁷ Şefik Can, *Mevlânâ Hayâtı, Şahsiyeti, Eserleri*, İstanbul 1995, s. 376.

Arabî'nin *Fûsûsu'l-Hikem* î ile Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Ma'nevî*'sini bu bakış açısıyla değerlendirebiliriz. *Fusûs*'ta değinilen konular genellikle, varlığa tamâmiyle dikey boyuttan bakan bir gözle ele alınmış, hayâtın ve eşyanın hakîkati tam anlamıyla ontolojik, metafizik ve çok yüksek seviyeden bir irfânî bakışla yorumlanmıştır. Onun muhâtabı varlığa bu seviyeden bakabilen muhakkıklar ve âriflerdir. *Mesnevî* ise, toplumun her kesiminden insan ve özellikle de tasavvuf yolundaki sâlikler (dervişler) için kaleme alınmış bir "tasavvuf el kitabı" olması cihetiyle, onda bu iki boyut arasında sürekli inişçiklikler vardır. *Mesnevî*'de kimi zaman irfânın en yüce noktalarına şöyle bir temas edip geçilir, kimi zaman da bu konular basit hikâyelere indirgenerek anlatılır. Yâni her ne kadar *Mesnevî* basit bir hikâyeye ya da klasik bir tasavvuf kitabı olsa da, aslında o da *Fusûsu'l-Hikem* gibi tasavvufî düşüncenin zirve eserlerinden birisidir.

Gazzâlî'nin tasavvufu İslâmî ilimlerin zirvesine yerleştirmesiyle birlikte, bütün düşünce akımlarının tasavvuf içinde ve büyük mutasavvıfların şahsiyetinde terkîbe ulaştığını söylemek mümkündür. Bilhassa Osmanlı münevveri bu terkîbi *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî*'de bulmuş ve bunların şerhlerinde ifâde etmiştir.⁵⁸ Ayrıca, *Fusûsu'l-Hikem* î günümüz Türkçesine kazandıran M. Nûri Gençosman'ın ifâdesiyle "Mesnevî'de daha açık ifâdesini bulan sûfiye irfânından zevk ve nasip almadan" *Fusûsu'l-Hikem*'i anlamak ve anlatmak beyhûdedir.⁵⁹ Kısaca, *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî* Osmanlı kültürünün en önemli temel taşlarını teşkil etmiş ve bu kültür *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî* üzerine, ya da başka bir ifâde ile iki güzîde mütefekkir sûfinin fikirleri üzerine binâ edilmiş ve bizlere aktarılmıştır.

⁵⁸ Mustafa Tahrallı - Selçuk Eraydın, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (Takdim), İstanbul 1987, I/VII.

⁵⁹ M. Nûrî Gençosman, *Fusûs ü'l-Hikem* (Tercümenin Önsözü), İstanbul 1981, s.XIV.

İbn Arabî ve Mevlânâ'nın Osmanlı Türk Toplumundaki Yeri

Bilindiği gibi Osmanlı, sünnî esasları benimsemiş bir toplum ve devlet yapısına sâhiptir. Osmanlı'nın dinî yapısına baktığımızda karşımıza iki temel unsur çıkar: 1- Şer'î ve zâhirî yapı. 2-Tasavvufî yapı. Şer'î ve zâhirî yapıda Osmanlı inanç esaslarında Mâtürîdî, Fıkıh'ta ise Hanefî sistemi benimsemiştir. Diğer taraftan Tasavvufî yapıda Osmanlı'ya yön vermede iki büyük şahsiyetin, diğer tasavvufî sistem ve şahsiyetlerin yanında çok daha baskın olduğu göze çapar. Bunlardan birisi İbn Arabî ve diğeri Mevlânâ'dır. Elbetteki burada Abdülkâdir-i Geylânî'nin, Ahmed Yesevî'nin, Ahmed er-Rifâî'nin, Şeyh Edebâlî'nin, Akşemseddin'in ve her biri birer düşünce ve aksiyon adamı olan diğer pek çok sûfînin, Anadolu insanının düşünce dünyâsına katkılarını bir kenara bırakıyor değiliz. Ama İbn Arabî ve Mevlânâ'nın fikirleri, sistemin şekillenmesinde doğrudan doğruya tesirli olmuştur. İşte hayâta bu şekilde –tasavvufî bir bakış açısı ile– bakabilme sâyesindedir ki bu topraklarda yaşayan insanlar hayâta, varlığa ve diğer inançlara, moda tâbirle “öteki”ne “Yaratanın bir eseri” gözüyle bakabilmiş ve onların incinmesine asla müsâmaha göstermemiştir. Bu sâyededir ki, Osmanlı idâresi altında “öteki”, burnu dahi kanamadan, kendi inancını ve hayat anlayışını koruyarak hayâtını ve neslini devam ettirmiştir.

Mesnevî'yi Fusûs ve Fusûs'u Mesnevî ile Şerh Etmek ve Bunun Tasavvuf Târihindeki Yeri

Zaman zaman, kimileri tarafından İbn Arabî ile Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışlarının farklı olduğu noktasından hareketle bu iki sûfî karşı karşıya getirilir. Bu konudaki en sert tepkiyi gösterenlerden birisi Ahmed Ateş'tir. O, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı maddede, İbn Arabî'nin tesirlerini anlatırken “İbn Arabî'nin fikirlerine ancak Mevlânâ'nın fikirleri karşı koyabilirdi” dedikten sonra şöyle devam eder: “Fakat *Mesnevî*'nin iki büyük şârihi İsmâil-i Ankaravî ve Sarı Abdullah Efendi bütün *Mesnevî*'yi, ilk harfinden başlayarak, sonuna kadar, arada bir irtibat olup-olmadığına bakmaksızın, İbn

Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyesine göre şerhettiler. Bu sûretle Mevlânâ'nın fikirleri tamâmen bozulmuş ve ortadan kaldırılmıştır."⁶⁰

Elbetteki bu iddiaya çok ciddi îtirâzımız vardır. Fakat meselenin kolay anlaşılabilmesi için burada ana hatları ile, tasavvufî düşüncenin geçirdiği dönemlerden çok kısa da olsa bahsetmek gerekmektedir. Muhâsibî, Kuşeyrî gibi sûfilerce sadırdan satırlara aktarılarak kitâbî bir sisteme oturtulan tasavvufî düşünce, Gazzâlî ile İslâmî düşüncenin merkezine yerleştirilmiştir. Hattâ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'de tasavvufu "Muâmelât" ve "Mükâşefât" ilimleri olmak üzere iki kısma ayırdıktan sonra, işin muâmelât yâni anlatım ve amelî (pratik) boyutunun kendi zamânına kadar tamamlandığını, geriye mükâşefat boyutunun kaldığını, fakat buna "izin" olmadığını kaydetmektedir. İşte İbn Arabî tasavvufun bu, Gazzâlî'nin ifâdesiyle "anlatılamaz" dediği bölümünü ele almış,⁶¹ eserlerinde keşfi bilgiyi kullanmış, tasavvufun bu alanı için kendisinden sonrakilere bir çığır açmıştır. Yâni tasavvufî düşüncede Gazzâlî ile tamamlanan ilmî boyutun yanına İbn Arabî bir de "keşfi" boyut ya da fikrî bir boyut eklemiştir. Daha doğrusu bu boyutlar belli bir disipline bağlanmış, belli esaslar dâhilinde daha sistematik bir şekilde ortaya konmaya başlamıştır. Çünkü gerek ilmî boyut, gerekse keşfi ya da fikrî boyut eskiden beri esâsen mevcut idi. Mevlânâ ise bu iki aşamaya bir üçüncü aşamayı katmıştır. Bu da "aşkı" ya da "zevkî" boyuttur. Bundan da ötesi henüz keşfedilmedi. Yine burada şunu da ilâve etmek gereklidir: Diğer bütün büyük sûfilerde olduğu gibi, gerek Gazzâlî'de, gerek İbn Arabî'de ve gerekse Mevlânâ'da tasavvufun bu üç boyutunu bulmak mümkündür. Biz burada meseleyi "düşüncenin sistemleşmesi" açısından değerlendirmekteyiz.

Şimdi İbn Arabî-Mevlânâ düşüncelerinin karşılaştırılması konusuna tekrar dönerek, teferruata girmeden direkt olarak hemen şunu söyleyebiliriz: Bu iki sûfinin fikriyatının aynı olduğu, aralarında

⁶⁰ Ahmet Ateş, "Muhyiddin Arabî", *İ.A.*, İstanbul 1987, VIII/554.

⁶¹ Süleyman Uludağ, "Gazzâlî (Tasavvuf)", *D.İ.A.*, İstanbul 1996, XIII/517.

temelde, esasta fark olmadığı noktasında sûfiye arasında görüş birliği vardır. A. Avni Konuk da *Mesnevî Şerhi'*nde zaman zaman bu nokta üzerinde hassâsiyetle durur. Aslında işin doğrusu da budur ve ecdad da zâten böyle yapmıştır. Hattâ bâzıları Mevlânâ'nın *Mesnevî'sini el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'* nin -ki *Fütûhât, Fusûs'* un şerhi mâhiyetindedir- Farsça versiyonu olarak değerlendirirler.⁶² İsmâil-i Ankaravî'nin, Sarı Abdullah Efendi'nin *Mesnevî'yi vahdet-i vücûd* eksenli şerh etmelerinin sebebi de budur. İsmâil-i Ankaravî *Mesnevî'yi* İbn Arabî'nin görüşleri ile şerhettiği gibi, *Fusûsu'l-Hikem'i* de Mevlânâ'dan örnekler alarak şerhetmiştir. Hindistanlı mutasavvıf Abdül'alâ Bahru'l-Ulûm (v. 1810) da *Mesnevî'yi* İbn Arabî'nin görüşlerinden yararlanarak şerhedenler arasında mühim bir yere sâhiptir.

A. Avni Bey'in Fusûsu'l-Hikem Şerhi'nin Diğer Şerhler ve Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Diğer Şerhler Arasındaki Yeri

İşte Ahmed Avni Bey'in *Fusûs* ve *Mesnevî* şerhlerinin önemi de tam bu noktada karşımıza çıkmaktadır. O, kendisinden önceki şârihlerin metodunu kullanarak, *Fusûs'u* Mevlânâ'nın ve *Mesnevî'yi* İbn Arabî'nin fikirleri ile şerh etmek sûretiyle, bütün bir tasavvuf geçmişini, Osmanlı düşüncesinin temel dinamiklerini, paradigmalarını bir fikir bütünlüğü içerisinde günümüz insanının istifâdesine sunmuştur. Başka bir ifâdeyle o, Ankaravî gibi, *Mesnevî'yi Fusûsu'l-Hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'* den aldığı metinlerle açıkladığı gibi; *Fusûsu'l-Hikem'i* de *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr'* den seçtiği şiirlerle şerhetmiştir.

Ayrıca, meselâ A. Avni Bey'in *Fusûs Şerhi'*nde bütün bir *Fusûs* ya da daha genel bir deyişle İbn Arabî külliyyâtını ve yine *Mesnevî Şerhi'*nde de bütün bir Mevlânâ külliyyâtını bir arada görmek mümkündür. Yâni, A. Avni Bey, *Fusûs'u* şerh ederken kendisinden önceki bütün şerhleri görmüş, okumuş ve bunların genel bir harmanlamasını yapmıştır. Hattâ sâdece Anadolu ve etrâfındaki topraklar-

da kaleme alınan şerhler ile yetinmemiş, Hint Yarımadası'nda telif edilen bilimum şerhleri de görmüştür. Bu asla küçümsenecek bir durum olmayıp, gerçekten de İslâm târihinde eşine az rastlanan, belki de o âna kadar rastlamadığımız bir düşünce ve yazma faâliyetidir. Aynı şey *Mesnevî Şerhi* için de aynı şekilde vâkidir. Bir de bunların birbirleri ile desteklendiği ve zenginleştirildiği göz önüne alındığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: *Fusûsu'l-Hikem Şerhi* ya da *Mesnevî-i Şerîf Şerhi'*nden birisini okuyan bir kimse bu şerhlerde tasavvufî düşüncenin genel bir birikimini rahatlıkla bulabilecektir. Kanâatimizce Ahmet Avni Bey'in şerhlerini kıymetli kılan hattâ - tamâmiyle şahsî düşüncem olarak söyleyebilirim ki- diğer şerhler içerisinde en değerli kılan husus bu noktadır. Ayrıca, Avni Bey'in şerhi *Mesnevî'*deki tasavvufî sembollerin çözümü konusunda gerçekten de mükemmeldir.

A. Avni Bey'in Fusûsu'l-Hikem'i Mesnevî ile Şerh Etmesinden Örnekler

*Fusûsu'l-Hikem Şerhi'*nde üç yerde toplam 14 sayfa doğrudan alıntıya ilâveten en az 102 yerde de atıf ve iktibas yapılmıştır.

a) A. Avni Bey, *Fusûsu'l-Hikem Şerhi'*nde **Âdem Fası'**nda Hz. Âdem'in yaratılışı esnâsında meleklerin Cenâb-ı Hakk'a birtakım sorular yöneltmesiyle alâkalı olarak "İşte hilkat-i Âdem hakkında melâike cânibinden vâki olan nizâ' ve da'vâ bahsindeki târif-i ilâhî Hak Teâlâ Hazretlerinin üdebâ ve ümenâ ve hulefâ olan kullarını te'dîb eylediği bir şeydir. Bundan mütenebbih olmak lâzım gelir" dedikten sonra *Mesnevî'*den şu beyitleri serdetmektedir:⁶³

"Yâ Rab! Bu cür'eti bendeden afov et. Bu kavli îtirazdan tevbe ettim. Beni muâheze buyurma. Ey istimdâd edenlerin feryâd-resi! Bize hidâyet eyle. Bizim uluv ve gınâ ile iftihârımız yoktur. Kalbi kaydırma, kereme mültebis olduğu halde hidâyet kıldın; kalem-i kazânın yazdığı sû'ü tahvîl et. Sû'-i kazâyı bizim canımızdan geçir! Bizi 'İhvân-ı Safâ'dan munkatı'

⁶³ A. Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz.: Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, İstanbul 1987, I/142-143.

kılma. Senin fırâkından daha acı bir şey yoktur. Senin lufzın ve himâyenin olmaması, dolaşıklıkla gayri değildir.⁶⁴

b) Yine birinci ciltte, başka bir yerde, **Âdem Fası**'nda "Levlâke lemâ halaktü'l-eflâk" (Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım)⁶⁵ rivâyetinden bahsederken Mesnevî'den şu beyitleri *Fusûs*'a şâhit getirir:⁶⁶

"Zâhire nazaran o dal-budak meyvenin aslıdır. Velâkin bâtna nazaran dal-budak meyve için vücut bulmuştur. Eğer meyve meyl ve ümîdi olmasaydı bahçıvan hiç ağacın kökünü diker miydi? Böyle olunca o ağaç mânâ i'tibâriyle meyveden doğdu. O meyvenin tevellüdü her ne kadar sûret i'tibâriyle şecerden vâkı' olmuş ise de bunun için o zû-fünûn olan (s.a.v.) efendimiz "Nahnü'l-âhirûne's-sâbikûn" yâni 'Biz sâbıklar olan âhirleriz' remzini beyân buyurmuştur. Ve yine buyurur ki: Vâkıa ben sûret i'tibâriyle Âdem'den doğmuşumdur. Velâkin ma'nâ i'tibâriyle ceddin ceddi olarak vâkı' olmuşumdur. O meleğin secdesi benim için olmuştur. Ve benim için yedinci felek üzerine gitmiştir. Fikrin evveli amelde âhir geldi. Husûsuyla bir fikir ki, vasf-ı ezel ola."⁶⁷

A. Avni Bey'in Mesnevî'yi Fusûs'u'l-Hikem ile Şerh Etmesinden Örnekler

Mesnevî-i Şerîf Şerhi 'nde *Fusûs* ve şerhlerine yapılan atıf ve iktibas sayısı yaklaşık 250 civarındadır.

a) A. Avni Bey, Mesnevî'nin altıncı cildindeki:

"Ayşe: 'O beni görmüyorsa, ben onu görüyorum' diye elleriyle işâret etti" anlamındaki 703. beyitin şerhini *Fusûs*'tan yaptığı iktibas ile şu şekilde yapmaktadır:

"Ya'nî Hz. Ayşe vâlidemiz Resûl-i Ekrem Efendimizin kendi üzerine olan gayretini ve kıskançlığını bildiği için: "Yâ Resûlallâh! Rû'yet iki taraftan vâkı' olur. O beni görmüyorsa ben onu görüyo-

⁶⁴ Beyitler ve şerhi için bak.: A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, haz.: M. Tahralı-S. Eraydın, İstanbul 2005, 2/537 vd. (ilk beyit hâriç).

⁶⁵ Bak.: İsmâîl Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut 1997, II/148.

⁶⁶ A. Avni Konuk, *Fusûs'u'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, I/130.

⁶⁷ Beyitler ve şerhi için bak.: A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, haz.: M. Tahralı-S. Eraydın-N. Tosun, İstanbul 2006, 7/164 vd.

rum ve benim onu görmem kalb-i saâdetinizdeki gayrete dokunur. Ma'nâsını tefhîmen, sesini de nâ-mahreme işittirmeyerek elleriyle işâret etti. Ve bu vaz'iyeti ile kelâm-ı zâhirin mukallidi olmadığını gösterdi. Ma'lûm olsun ki, tesettür emrinin menşei gayret ve kıskançlıktır. Ve kıskançlığın menşei de yukarıda îzâh olunduğu üzere güzellik ve yakışıklılıktır. Ve kadınlarda Hakk'ın cemâl ile tecellisi ekmele olduğundan sâhib-i cemâl olan kadınların hassas olan zevcele-ri tarafından kıskanılması tabîi bir hâl olur. Ve kadınlarda Hakk'ın cemâl ile tecellisi bahsi *Fusûsu'l-Hikem*'de **Fass-ı Muhammedî**'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Hazretleri tarafından îzâh buyrulmuştur. İmdi tabîatlerinde zevcele-ri karşı kıskançlık olmayan erkeklerde hassâsiyet ve nezâket yoktur. Onlar bâğ-ı hilkatte bitmiş yabânî otlara benzerler. Zîrâ onların "hüsn" ve "aşk" ile alâkaları yoktur. Kadınlara karşı yalnız şehvet-i hayvâniyye ile mütehasstirler. Şehvetle-rini kazâ ettikten sonra zevcele-ri karşı lâkayt kalıp bâtınlarında gayret ve kıskançlık hissetmezler. Binâenaleyh sûrette ve sûrette güzel olan Ayşe vâlidemiz hakkında Resûl-i Ekrem Hazretlerinin hassas ve nâzik olan kalb-i saâdetlerinde onlara karşı gayret ve kıskançlık hissetmemeleri mümkün değildir. Ve Ayşe vâlidemiz dahi baştan başa rûh-ı pâk olan Resûl-i Ekrem Hazretleri hakkında da aynı his ile mütehasstis idi."

b) Yine altıncı ciltte yer alan:

"Mâdemki ay bir gecede burçları kat' ediyor, mi'râcı neden münkir oluyorsunuz?" anlamındaki 3464. beyitin şerhini de *Fusûs* destekli olarak şöylece şerh eder:

"Ya'nî mâdemki ay bir gecede ilm-i hey'etçe gökte i'tibâr olunan burçları sür'atle kat' ediyor, ey münkir! Resûl-i Ekrem Hazretle-rinin mi'râcını neden inkâr ediyorsun? Ve "az zaman zarfında Resûl-i Ekrem Hazretlerinin cismânî olan mi'râcı mümkün olamaz" diyorsun. Ma'lûm olsun ki, mi'râc-ı nebevî hakkında kimi rûhânî ve kimi cismânî diyenler olduğu gibi, maddiyâta müstağrak olanlar da büsbütün inkâr ederler. Bu ihtilâfât hep akılların zaman ile mukayyed olmalarından neş'et eder. Halbuki zaman i'tibârî bir şeydir. Zîrâ maddiyât her ân gayr-i münkasem içinde Hakk'ın bir tecellisi

ile ma'dûm ve bir tecellîsi ile mevcûd olur. Ve bu i'dâm ve îcâd akıl ölçüsünün hâricinde vâkî' bir sür'atle olduğundan, his gözüne eşyâ sâbit görünür. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem'*de **Fass-ı Süleymânî'**de Yemen melikesi Belkîs'in tahtının huzûr-ı Süleymânî'de mevcûd oluşunu îzâhen buyururlar ki:

“Onun yokluğu zamânı ya'nî tahtın mekânından yokluğu, Süleymân'ın indinde enfâs ile halkın tecdîdi kabîlinden olarak, onun vücûdunun gayrı oldu. Halbuki bu mikdâra hiçbir kimsenin ilmi yoktur. Belki insanın muhakkak her bir nefesinde yok olup, sonra var olduğuna kendi nefesinde şuûru yoktur.” Binâenaleyh bu îcâd ve i'dâm mes'elesi akl-ı nazarî erbâbı indinde en müşkil mes'elelerdendir. Bu keyfiyeti ancak her gayr-ı münkasem ân içinde kendi vücûdunda i'dâm ve îcâdı zevkan müşâhede eden enbiyâ ve evliyâ hazarâtı bilir. Ve bu husûsta zaman ve mekânın ve yakınlığın ve uzaklığın aslâ te'sîri yoktur. Zîra bir mekânda ma'dûm olan cismin gerek yakın ve gerek uzak bir mekânda gayr-i münkasem ân içinde mevcûd olması mümkündür. İşte mi'râc-ı nebevî ve sâir vâris-i nebevî olan kâmillerin mi'râcları bu kabîldendir.”

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: A. Avni Bey, bir Osmanlı-Cumhuriyet Türk aydını olarak tasavvuf târihindeki ana damarları kendi tasavvuf anlayışı içerisinde mezcetmiş ve bilhassa *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî'*ye yaptığı şerhler ile Türkçe konuşan mütefek-kirlere çok önemli bir ilmî ve kültürel hizmet sunmuştur.

Dede Korkut ile Hasbihal

*Ali Osman Coşkun**

Dedem Korkut, sen ebedî âleme göçtükten sonra, ardından yazılan kaynaklar sana; "Dede Korkut", "Korkut", "Korkut Ata", "Dedem Korkut" adlarını vermişler. Dedem, senin ne kadar çok adın varmış!... Meğer sen Türk'ün, Oğuz'un gönlünde, rûhunda ne güzel yer edinmişsin ki, bu kadar adlarla anılır olmuşsun.

Dedem, Oğuz'un gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, değer yargılarını, dilini, dînini, eski "Türk Töresi"yle birleştirerek hikâyelerinde ne güzel, ne hoş anlatmışsın... Şiirimizde, hikâyemizde, romanımızda, tiyatromuzda, resmimizde, mûsikimizde vs. her şeyimizde Türk'ü, Türk'ün yaşayışını dile getirmişsin. Sâdece bunlarla kalmayıp Oğuz'un târihine, edebiyatına, sosyolojisine, psikolojisine, düşünce yapısına, felsefesine, estetiğine, ata sözlerine, deyimlerine de yer vermişsin. Üstad Mehmed Fuad Köprülü'ye hak vermemek elde değil. Üstad demişti ki: "Bütün Türk Edebiyatını terâzinin bir gözüne, Dede Korkut Hikâyelerini de diğer gözüne koysanız, Dede Korkut Hikâyeleri ağır basar."

Korkut Atam: Senin Oğuz'dan, Oğuz'un Bayat boyundan olduğunu biliyoruz. Fakat bugün sen, Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar bütün Türk Milleti'nin rûhunda ölümsüzleşmiş, Türk'ün efsânelerinde yaşayan bir şahsiyet hâline geldin. Türk olan ve kendini Türk hissedenin bunu inkâr etmesi mümkün mü? "Kitab-ı *Dede Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* (Oğuz Boyları dilince yazılmış Dede Korkut Kitabı)" adını taşıyan kitabın mukaddimesinde şöyle denilmektedir:

* Yrd.Doç.Dr. OMÜ Eğt. Fak.Öğrt.Üyesi.

“Hazret-i Muhammed zamânında Bayat Boyu’ndan Korkut Ata derler bir er koptu. Oğuz’un o kişi tamam bilicisi idi. Ne derse olur idi. Gâipten türlü haber söyler idi. Hak Teâlâ, onun gönlüne ilham eder idi. Korkut Ata söyledi:

Âhir zamanda hanlık geri Kayı’ya değe, âhir zaman olup kıyâmet kopuncaya kadar kimse ellerinden almaya. Bu dediği Osman neslidir. İşte sürüp gidiyor. Korkut Ata, Oğuz Kavminin müşkilini halleder idi. Her ne iş olsa Korkut Ata’ya danışmayınca işlemez idi. Sözüünü tutup tamam ederler idi.”

Dedem Korkut sana söylemek, bize dinleyip anlamak düşer. Dedem Korkut söylemiş görelim ne söylemiş: “Allah Allah demeyince işler düzelmez, Kâdir Tanrı vermeyince er zengin olmaz. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel vakti ermeyince kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez. Bir yiğidin kara dağ tepesince malı olsa yığar, derer, ister amma nasibinden fazlasını yiyemez. Çağıldayan sular taşsa deniz olmaz. Büyüklük taslayanı Tanrı sevmez; gönlüne benlik yerleşen kişide devlet olmaz. Eloğlunu besleyip büyütmele oğul olmaz. Kara eşek başına başlık vursan katır olmaz, câriyeyi süsleyip giydirden hanım olmaz. Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz, seresepe yeşil çimen güze kalmaz. Eski pamuk bez olmaz, kalleş düşman dost olmaz; kara pulat öz kılıcı çalmayınca düşman dönmez, er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince oğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın sırrıdır; iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa, ocağını gönendirir, devletsiz oğul olsa ocağını söyündürür. Oğul da neylesin babası ölüp malı kalmasa. Baba malından ne fayda devlet olmasa. Devletsiz şerrinden Tanrı saklasın cümlemizi Hânım hey, Beyim hey!..”

Hay ağzına sağlık Dedem ne de güzel söylersin!... Ulu kişi dediğin sözü dinlenir olmalı. O konuştukça ağzından bal akmalı. Öyle kişileri durursa el beğenmeli ölürse yer beğenmeli. Dedem; beni bağışla, bu bilgilerden senin; bilgin, sağlam bir yorumcu, Allah’ın ilhamına ermiş bir velî, her müşkilin halline bir çözüm yolu bulan, inanılır bir danışman, sözü tutulan bir Türk büyüğü, Türk atası oldu-

ğün ortaya çıkıyor. Ayrıca velîliğinin yanında “Alpliğin”, “Yiğitliğin” de var. Çok cesur, gözü pek oluşun, ok atmasını, kılıç kullanmasını, mızrak savurmasını, gürz vurmasını bilen bir yiğit, “Alp Eren”sin! Senden sonra gelen nice Alp Erenler’e örnek ve öncü olmuşsun.

Korkut Atam, sana her şey mâlûm. Ulaş Oğlu Salur Kazan Beğ’in Destânını, senin ağzından anlatan yiğit mi yiğit, şâir mi şâir N. Yıldırım Gençosmanoğlu torunlar torunu bir torunun var. Bildin mi Dedem?...

*Dedem Korkut anlatması,
Kopuz çalıp dinletmesidir*

diye söze başlamıştı. Hele ondan birkaç deyiş dinleyelim:

*Şölenlerde dokuz türlü aş yenir,
Alageyik, süt kuzu, kuş yenir.
Ak kıızla taş da olsa hoş yenir.
Dedem Korkut varsa eğer şölende,
Toy kurulur aşın sonu gelende.*

*Bugün yine bir otağda şölen var,
Yır söyleyen, el şaklatan, gülen var.
Dediler ki: Otağa bir gelen var.
Karşılıyıp yol açtılar gelene
Dedem Korkut yom getirdi şölene.*

*Hem kızıma hem azığa kanıldı,
Şükredilip Hak Peygamber anıldı.
“Boy boylasın, soy soylasın” denildi.
Dedem Korkut, bağdaş kurup yanladı,
Kopuzun telleriyle ünledi:
Beğlere beğ, bana ozan derler hey!
Yüzyıllarca dilde gezen derler hey!
Ulaş Oğlu Salur Kazan derler hey!
Bir beğ vardı, yırtıcı kuş bakışlı,
Kendi kaplan, atı ceylan sekişli...*

Muhterem Dedeciğim, Allah ondan râzı gele. Söz uzun. Uzun söz sohbetin tadını kaçırırımış. Biz onun birkaç deyişini aldık. İstedik ki işi tadında bırakalım. Gerekli görürsek, ileride sohbetimize

katkıda bulunsun diye merhum ağabeyimizin deyişine döner örnekler veririz.

Korkut Atam: Oğuz halkı arasında itibar görmüş, baş tâcı edilmişsin. Beyler ve Hanlar katında sevilip sayılmışsın. Bunun için her işte her yerde sen varsın. Hatırlar mısın, Deli Dumrul Oğuz'un başına çâresiz bir dert olmuştu da sen gönderilmiştin? Bamsı Beyrek Bani Çiçek'i sevmiştin de deli kardeşinden onu istemeye hiç kimse cesâret edememişti, dünür başı olarak sen gitmiştin. Dirse Han Oğlu Boğaç'a ad konulacağı zaman sen çağrılmıştın. Bayındır Han'a sunulan hediyenin kime verileceği bir mesele olmuştu da sen halletmiştin... Velhasıl Oğuz'un bütün zor ve halli müşkil meselelerinde hep sen kurtarıcı olmuşsun. Ozanlığın bir yana, tüm Oğuz'un akıl hocası, akıl danışılanı, vezir mertebesinde bir müşâvirdin. Dedem, büyüklerimizden duymuştuk, ya da okumuştuk: İnsanda iki türlü akıl varmış. Biri akl-ı maad, diğeri akl-ı maaş. Yâni biri insanı Hakk'a ulaştırır, diğeri de insanın dünya ile ilgili işlerinin devâmında kullanılır. Dedeciğim, sen bizim atalarımıza sakın ola ki bunları birbirine karıştırmayasınız diye sık sık öğütler verirdin. Bunların bilincinde olan nice pâdişahlarımız, devlet büyüklerimiz oldu. Allah onlardan râzı olsun...

Dedem, dünyânın neresinde bir Türk varsa, sen onun yanında oldun. Çünkü sen, "suya seccade salan" bir Alp Eren'din. Senden sonra nice Alp Erenler, Diyâr-ı Rum'da suya seccade saldılar. Kimi zaman İrkıl Hoca, Küpeli Hâfız oldun Alparslan Gâzi'yi yetiştirdin, mânevî lideri oldun. Kimi zaman Kayı Boyu'ndan olan ve adına İmparatorluk kuran Osman Gâzi'yi yetiştiren Şeyh Edebâli kılığında büründün. Hacı Bektâşî Velî, Hacı Bayram Velî, Molla Gürânî, Ak Şemseddin vb. hep senin yolundan yürüdüler.

Oğuz Yurdunu tasvir ederken ne güzel benzetmeler yapmıştın. Birkaçını birlikte hatırlayalım: "Kapkayalar başında yuva tutan" kuşlar. "Çağnam çağnam kayalardan çıkan" akıntılı sular. "Karşı yatan kara, göğsü güzel kaba" dağlar. "Atlı batıp çıkamaz balçık"lar. "Gölgelice kaba ağaç"lar. "Ağaç sazlar içinde sarı gönlü tay"lar...

Oğuz İli'nin gül kokulu, gün kadar güzel, ay parçası kızlarını da şöyle anlatırdın: "Kara kıyma gözlü", "ala yüz ala gözlü", "kaza benzer", "ince belli", "güz alması gibi al yanaklı"... Bu kızların ağızları o kadar küçüktür ki, bir çift badem sığmaz, derdin. Servendamlı, topuklarına kadar uzun büklüm büklüm saçlı, melek gibi olan kızlar delikanlı gibi yiğit mi yiğitti. Ok atar, at biner, kılıç kullanırlardı. Ya delikanlıları anlatırken, yalan olmasın, dinleyenlerin ağızlarının suyu akardı. Onlara; "kara dağın yükseği", "kanlı suyun taşkını", "ala gözlü", "kara saçlı", "kurt bilekli", "apul apul yürüyüslü", "şah yiğit, şahbaz yiğit" derdin.

Korkut Atam, Peygamberimiz buyurdu ki, "Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz." Oğuz Töresi de, dînimiz de eğitime büyük önem vermiş. Dedem, bizde "Beşiği sallayan el dünyâya hükmeder." diye bir söz vardır. Biz bir zamanlar beşiğe, eşiğe büyük önem verirdik. Çocuk daha beşikte, yâni kundakta iken onun eğitimiyle ilgilenirdik. Şimdiler de beşikler kâğıt kundak oldu. Bilmem ki dünyâya kâğıt kundaklılarla nasıl hükmedeceğiz!.. Ah Dedem bilmem ki söylesem mi söylemesem mi? Dilimin ucuna geliyor, sözler, düşünceler orada pas tutuyor. Son zamanlarda nebâti yağlar türedi. Hem bu yağlardan yiyerek hayâtımızı devam ettirir olduk, hem de "evin'i yer Nevin'i düşünür olduk. Bâzıları da yağın etkisiyle âdeta yağcı oldu. Bâzıları da yumuşadıkça yumuşadı özelliğini, benliğini yitirir oldu. Faydacılık, menfaatçilik, bana ne lâzımcılık, aldı yürüdü. "Hubbü'l-vatan mine'l îman" (vatan sevgisi îmandandır) diyen Peygamberimizi çok ama çok seviyoruz diyenler, satmadık kutsal değer bırakmadılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devrinde bir torunun vardı. Muhibbî mahlaslı. Bildin mi? Balkanlardaki kalelere para yardımında bulunulmasını emretmişti. Bu arada Hırvatlara da yardım edin demişti. Ama Hünkârım, onlar Hıristiyan demişlerdi. O muhteşem Süleyman; olsun bugün yardıma alışan, yarın emre de alışır!.. O pâdişahımız ne ileri görüşlü imiş değil mi Dedem...

Dedem Korkut, sohbet hayli uzadı. Seni hakiki âlemde bu şikâyetlerimle üzdümse çok ama çok özür dilerim. İznin olursa eğer

Salur Kazan Destanı'ndan bir iki örnek daha vererek sohbeti burada noktalayalım:

*Ses vermez Oğuz İlleri,
Niye susmuş bülbülleri?
Ko, tutuşsun gönülleri
Ergenekon odu ile.*

*Dedem Korkut der ki: Evet,
Vardır düşün, dernek, dâvet...
Fakat Oğuzlar'da Devlet,
Olmaz dedi-kodu ile.*

*Er odur ki, ün salası
Kına girmeye palası,
Oğul hey! Bozkurt balası
Büyütülmez dadı ile.*

*Kavim, kardeş ortak yurdum ne olmuş?
Konu- komşu, kuşum, kurdum ne olmuş?
Dokuz tuğlu obam, ordum ne olmuş?
Kızgın çakal didiklemiş, dalamış...
Al kanımı aç köpekler yalamış!..*

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

MAHKÛMİYET ve TAHLİYE
Efendim, bundan altmış sene kadar önce, kendimi gazete okumaya mahkûm etmiştim.

Bugün tahliye kararı aldım.

Altmış sene önceki kararım, münevver bir Türk vatandaşı olma arzusunun sonucu idi.

Şanlı, vakarlı bir karar!..

Şimdiki tahliye kararım ise tamâmen ruh sağlığım ile ilgili.

Bâzı dostlar, **'İhtiyarladı, gözlüksüz okuyamıyor da ondan!'** diye düşünebilirler. Kat'iyen!. Sebep bu değil!...

Gözlüksüz okuyamadığım doğru. Doğru da bu, bugünün ârızası değil. On senedir, belki de daha fazla var ki yakın gözlüğü kullanıyorum.

Gazete okuyuculuğunu bıraktığım, dediğim gibi, tamâmen ruh sağlığım ile ilgili... Son aylarda aşırı sinirli oldum, kötümser oldum, en basit olaylarda bile komplo teorileri üretmeye, sağımda solumda varlığıma kastetmiş varlıklar aramaya başladım. Korkunç bir şey!..

Kabul edersiniz ki bu bende görülebilecek normal bir hal olmaz!..

Aradım, düşündüm, sonunda bunun gazeteler yoluyla bulaşan bir hastalık olduğuna karar verdim. Televizyon ve internet..? diye düşünmeyin, çünkü biliyorum onlar da aynı kulvarda koşuyorlar, ama benim için söz konusu olamaz, çünkü ikisi ile de ahbablığı bozdum, seyretmiyorum, uğraşmıyorum.

Evet, sebep gazete!... Bu kesin!...

"Neden?" dersanız, açıklayabilirim:

Ama önce çok seneler evvel neşredilmiş bir makâleden aldığım

şu iki paragrafı berâberce bir okuyalım:

“Cemiyet için mühim olan, her vatandaşın yaptığı işi dürüst yapması! Bekçisinden, cumhurraisine; amelesinden profesörüne kadar herkesin, vazîfesini yerine getirmesi; aldığı parayı hak etmesi; milleti aldatmamasıdır kendisinden beklenen.”

.....

“Vazîfesi, kendi işi gücüyle meşgul, hakikati bizzat tahkik etmek imkânından mahrum kitleye, doğru haberler ve bilgiler vermek olan bir gazeteci düşününüz ki, sırf bastığı kâğıt satılsın ve o, para kazansın diye uydurma haberler, yanlış bilgiler neşretsin; böyle bir gazeteciye şarlatandan başka bir ad vermek mümkün müdür?”¹

Evet efendim, “Neden?” sorunuza cevap vermiş oldum zannedirim. Dipnotta da gösterdiğim gibi bu ifâdeler 1955 yılında yazılmış; o zamanların çok önemli bir fikir ve edebiyat dergisi olan ‘İSTANBUL’ dan alındı. Bir başmakâleden!.. Demek ki o zamanlar bir gazeteden ve gazeteciden beklenen bu imiş: Dürüst haber, doğru bilgi, mertçe yorum!.. Bu kurala uymayana ŞARLATAN denirmiş!..

(Müsâadenizle alıntıya biraz daha devam ettikten sonra bendeniz de bir iki cümle ilâve edip, bu bahsi burada bırakacağım. Buyurun:)

“Bir memleketi yıkan, sukûta götüren, bâzan, bir vatandaşın kendi evinde yaşadığı iyi veya kötü hayat değil; tesirleri yüzlerce, binlerce, milyonlarca kişi üzerinde müessir olan bu nevi hareketlerdir!... Ferdî ve âlevî hayâtın mahremiyetine son derece saygılı olan günümüz ahlâkı bu hareketleri aslâ müsâ-maha ile karşılamaz. Şahsın ve âilenin mahremiyeti hakkında hayâsızca iftirâ ve dedikodu; iş ve meslek hayâtındaki ahlâksızlıklara karşı umursamazlık, cemiyetin çöküş sebebidir.”²

*

Altmış sene evvel gazete okumak bir mecbûriyetti. Memleketten ve dünyâdan haberli olmanın başka yolu yoktu. Değil bilgisayar ve internetin, televizyonun dahi adı bilinmiyor, radyo ise henüz her

¹ “Şarklı ve Garplı Ahlâk Anlayışı” *San’at ve Edebiyat Dergisi*. C. 2. S. 9. İst.1955. s. 3-4.

² a.g.m.

eve girebilmiş değil. Meselâ bizde yoktu! Sonuçta haber almak, içinde yaşadığımız günlerin yorumunu yapabilmek için gazeteye mahkûmsunuz. O da, Anadolu'nun kıyı köşe kasaba ve köylerinde oturuyorsanız bir, iki gün veya daha da fazla gecikmeli olarak gelen gazetelere... Şehirler arası yollarda seyahat edenler, şehir ve köylerin civârından geçerken, "Gaste!.. Gaste!.." diye feryat feryat bağırarak çocuklar görürler, okudukları gazeteleri atarak onları sevindirirlerdi.

O günlerin şartları böyleydi.

Böyleydi ama, kahvelerde (kahve, dediğime bakmayın, tabelalarında kırâathâne yazardı, hele kafe/cafe kelimesini kimse bilmezdi. Şimdi geldiğimiz noktadan o günlere baktığımızda, o devre, 'Câhiliye Devri' dememiz gerek! Öyle ya, 'Cafe Absürd', 'Kafe Bolivoud', 'Kafe bilmem nelerin yanında 'İkbal Kırâathânesi', 'Meserret Kırâathânesi' ne kadar banal (!) Tabîi ya, o devir olsa olsa 'Câhiliye Devri' olabilir!) affedersiniz sözün ucuna hâkim olamadım, kaydı gitti. Ne diyordum, evet, o günlerde kahvelerde sohbet esnâsında, herhangi bir mevzûda ihtilâf çıktığı zaman taraflardan biri: "Ama gazeta böyle yazıyor!" dediğinde akan sular durur, "Gasta öyle yazıyorsa, öyledir o!" denirdi. Zaman zaman yanlış bir haber veya lâf çıkarsa ya mürettip hatâsı, ya da musahhahin dikkatsizliği, olarak kabul edilir, gazeteye ve gazeteciye toz kondurulmazdı.

*

Görüyoruz, günümüzde gelişen teknoloji ile haberleşme imkânları fevkalâde arttı: Şimdi, dünyânın bir ucu diğer ucundan ânında haberdar olabiliyor.

Hârika bir şey!..

Ne kadar güzel!..

Ama!...?... Meslek ahlâkından ne haber?

Ben söyleyeyim: Bugün, medyada yer alan haberlerin hemen hepsi hormonlu!... Haber toplayan ajansların hemen hepsi şu veya bu kuruluşun uzantısı.

Halkın sağlığını, medenî ihtiyaçlarını ilgilendiren bütün bilgiler, o sâhada üretim yapan endüstriyel kuruluşların, holdinglerin ajanslara 'servis ettikleri' bilgiler... O bilgilerin dışında, kendi araştırma-

sı sonucunda elde ettiği bulguları yazan veya bunlarla ilgili yorumlarda bulunan herhangi bir gazeteci aynı gün kendini kapı önünde bulur. Gazete yönetimi için meşrû mâzeret: REKLAM MESELESİ.

Peki... "Hakîkati bizzat tahkik etme imkânından mahrum kitle" doğru haber ve bilgiye nasıl ulaşacak?

El cevap: "Hiçbir şekilde!..

Ya da, burçlarla veya yıldız fallarıyla! Ha, bakın gazetelerin bu sayfaları elhak doğru bilgiler veriyor. Buğday burcu ile arpa burcu uyuşmaz diyor, gerçekten de uyuşmuyor!..

Bir diğer nokta:

Günümüz medyası "MAGAZİN ŞEHVETİNE" tutulmuş bulunmakta. Ar, hayâ bir paraya!..

*

Bütün bu sebepler tahtında bendeniz kendimi 'Medya Mahkûmiyeti'nden tahliye etmeye karar verdim.

Arzederim efendim!..

.....

BİR UYARI!..

TÜRKİYE EMEKLİLERİ, reklamlara kanmayın!

Bankalar tek cephe olup size karşı saldırıya geçtiler, gerçi onlar bu işe kampanya diyorlar ama lâf ola!. Düpedüz saldırı! Lâmu cimi yok!..

Şöyle söyleyeyim: Sizin şahsınızla bir alıp veremedikleri yok! Ne olursanız olun, umurları değil!.. Onların dertleri dâvâları sizin üç aylıklarınızla! Şimdi ona gözlerini dikmişler: Sizlere çok çok avantajlı kartlar sunuyorlar. Cicili bicili oyuncaklar gibi! Çocuk kandırır gibi!

Bilirim, o üç aylıkçıklarınıza iki kuruş daha ilâve olacak bir imkânı hassâsiyetle tâkip edersiniz. Ama n'olur bankaların tuzağına kapılmayın!. Bakın 'Sabah' gazetesinden Umur Talu ne diyor: "Kredi kartı, sıkı bir banka dolandırıcılığıdır." ³

Benden sizi uyarmak. Yine de siz bilirsiniz!..

.....
 ÜTOPYA mı, ÖNGÖRÜ mü?

Cengiz Aytmatov'un *Dağlar Devrildiğinde*⁴ adlı son eserinde işlediği tez şöyle:

"Global zenginler!... Hayâtınız pamuk ipliğine bağlı!... İlmin, teknolojinin en son buluşlarıyla kendinizi fevkalâde mükemmel bir korumaya aldığınızı düşünebilirsiniz. Olabilir! Ama aynı teknoloji teröre de hizmet vermektedir, unutmayın! Koruma kalkanınızın mutlaka bir ölü noktası vardır: Mitolojilerde hikâye edilen ölümsüz kahraman Aşil'in topuğu gibi!.."

"Ey petrol prensleri, ey global endüstrinin, iş dünyâsının milyarderleri, kasalarımızdaki dolarları dünya insanların yüzde doksanınun acıları, çâresizlikleri, yoksullukları pahasına istif ettiniz. Onları sizlerden sükastlar, fidye istemeler yolu ile birileri geri alacaklar. Dünya yüzünde rahat dolaşamayacaksınız!" diyor.

Sanki bu tez bana, pek ütopya gibi gelmiyor.

Dünya bu tür sükastleri her zaman yaşadı. Ama 20. yy.da ve 21. yy.da daha da arttı.

Hatırımızdan çıkmayanlar:

J.F. Kennedy sükastı... Kimse onun kadar iyi korunuyor olamazdı...

Sabancı sükastı!.. Üzeyir Garîh'in öldürülmesi!..

İndra Gandhi sükastı... gibi!. Daha daha niceleri...

*

Onun için diyorum ki:

BEŞERÎ ZAAFLARI TAHRİK EDİLMİŞ İNSANLARLA DEĞİL,
 SAHÂVET SÂHİBİ ZENGİNLER ve GINA EHLİ FAKİRLERLE DOLU
 BİR DÜNYA YARATMAYA MECBÜRÜZ.

⁴ *Dağlar Devrildiğinde*, Cengiz Aytmatov, Ufuk Yayınları, İst. 2007